

Український журнал

11 | 2011

ціна 30 Kč

Тема:

острівець байдужості
чи толерантності?

Буковина

Справа Тимошенко

Без поняття

11

9 771802 586009

В нашому просторі

ВДОМА НА ЧУЖИНІ

- 7 Лубош Палата
Відставка словацького уряду, або Важкі часи для Європи
- 8 Ігор Ісаєв
„Без Гедройця не було б мене“
Пам'яті Богдана Осадчука
- 9 Роман Кабачій
Опінієтворець

ГОСТІ

- 10 Наталія Бєлицер:
„Переважно всі заяви президента Румунії
витягнуті з контексту“

тема: острівець байдужості чи толерантності?

- 12 Олександр Бойченко
З великої любові
- 15 Курт Шарп
Буковина
Про виникнення, втрату та нове набуття простору
у серці Європи

Буковина, поза сумнівом, усе ще відставала порівняно до західних володінь австрійської монархії, однак на тлі найближчих сусідів (Галичини, Угорщини, Румунії, Росії) перетворилася у ліберальний та прогресивний острівець, що імпував спостерігачам з іншого боку кордону.

- 17 Йосиф Зісельс
Загинули не тільки люди, а весь цивілізаційний прошарок
- 19 Владислав Струтинський
Буковинські поляки
- 20 Сергій Гакман
На перехресті шляхів
- 22 Дмитро Антонюк
Землю Франца-Йосифа
- 26 Яна Віно
Українська незалежність почалася у Чернівцях
- 28 Петро Рихло
Літературний феномен Чернівців

Носіями „німецького духу“ тут були не місцеві німецькі поселенці (т.зв. „шваби“), а вихідці з асимільованих єврейських родин. Їхні прадіди переселилися свого часу, за ліберального й терпимого до євреїв цісаря Йосифа II, на Буковину й осіли тут.

- 30 Анна Коженювська-Бігун
Буковина Марії Матіос
- 32 Штефан Пуріч
Погляд з півдня на північ

„Український журнал“
www.ukrzurnal.eu

Інформаційний культурно-політичний
місячник для українців у Чехії, Польщі
та Словаччині

№ 11 (70), 2011, рік шостий

Видає: РУТА, e-mail: ukrzur@seznam.cz

Редколегія:

Петро Андрусечко (головний редактор)

Прага – Ленка Віх (керівник проекту),
Богдан Копчак, Валентина Люля,
Інна Біланін, Богдан Зілинський,
Рене Качік, Яна Леонтієва

Варшава – Ростислав Крамар,

Петро Тима, Анна Коженювська-Бігун,
Ярослав Присташ

Пряшів – Олесь Мушинка

Київ – Богдана Матіаш

Львів – Анастасія Левкова,

Богдан Бачинський

Познань – Катерина Шестакова

Коректор: Надія Іздрік

Художнє оформлення

та верстка: Ондра Гулеш

Дистриб'ютор: CZ Press spol. s r.o.

Часопис видається за фінансового
сприяння Міністерства культури ЧР

За достовірність викладених фактів
відповідає автор статті.
Редакція залишає за собою право
не у всьому погоджуватися з думками
і поглядами авторів, скорочувати
матеріали і виправляти мову.
Рукописи не повертаються.

Реєстрація: MK ČR E 16026
ISSN 1802-5862

www.ukrzurnal.eu

з краю

- 34** Василь Кнайпа
Справа Тимошенко: між торжеством правосуддя і репресивною традицією

Процес Тимошенко заклав підвалини постійного перегляду судових рішень залежно від політичної кон'юнктури. Щоправда, коли зміниться нинішня українська влада, сьогодні не може спрогнозувати ніхто. Тим часом Тимошенко добуває під вартою третій місяць із семи років свого ув'язнення.

- 37** Пйотр Погожельскі
Компрометація влади та безсилля опозиції
- 39** Андрій Пишний:
„Усі опозиційні партії повинні розглянути питання про бойкот виборів 2012 року“
- 43** Павло Кост
Інформаційна пастка
- 46** Богдан Олексюк
Візовий бар'єр євроінтеграції
- 47** Андрій Портнов
Про національні проекти та їхні території

культревю

- 48** Сергій Пантюк:
„В мене є голова і друзі – дві категорії, які допомагають“
- 51** Сергій Пантюк
Уривок з роману „Війна і ми“
- 52** Тамара Злобіна
Справжня галицька пані
- 54** письменницька колонка
Іван Андрусяк
Без поняття

„Хрестоматія української літератури для дітей“ починається з... „Енеїди“ Котляревського, далі йдуть хрестоматійні байки Гулака-Артемовського, тексти О. Духновича, Шашкевича, Амвросія Метлинського...

- 55** музика
- 56** Олег Коцарев
Стоїть гора високая...
- 57** рецензії та анотації

УЖ у мережі Facebook!

„Український журнал“ уже доступний в мережі Facebook, де для всіх охочих відкрито простір для дискусій та коментарів стосовно актуальних та архівних номерів нашого часопису. Окрім сторінки „Український журнал“, пропонуємо також відвідати групу „Фільми України / Films of Ukraine“, де можна ознайомитись з актуальною інформацією про перегляди українського кіно в Празі та про закордонні фестивалі й акції, в рамках яких презентуються українські фільми.

Наш читачу!

» Північна Буковина – найменша область України. До сьогодні відчувається, як переплелися тут різні впливи, перемішалися культури. Колишня провінція Австро-Угорської монархії, яка стала спільним домом для українців, румунів, євреїв, поляків, німців. Багатокультурний світ з етосом відкритості, з власним ритмом і темпераментом. Потім прийшло затьмарення, кінець цілої епохи. Проте у водовороті війни та радянських експериментів Північна Буковина примудрилася зберегти сліди цієї чудернацької і багатой давнини.

За браком місця ми оминули чимало тем. Хто тепер згадає, що батьки Стіва Возняка, співзасновника „Apple“, емігрували з Буковини? Чи що історія „5 Каналу“ почалася у Чернівцях? Зрештою, можна поговорити про один із найбільших ринків України – Калинівський базар (здається, ось він, другий етос буковинців). Сьогодні у великій українській політиці – Арсеній Яценюк, народжений у Чернівцях. З лідером „Фронту Змін“ нам не вдалося зустрітись. Однак його заступник Андрій Пишний, розмову з яким знайдете у рубриці „З Краю“, навчався у Чернівецькому університеті у 1990-х.

Безумовно, варто побачити Буковину на власні очі, до чого вас і закликаємо. Втім, щоб вами не заволоділо сліпе захоплення регіоном, прочитайте спочатку текст Олександра Бойченка. Як сказав Йосиф Зісельс, – невідомо чим завершиться боротьба духу минулого та цілком матеріального сьогодення.

А в цілому по Україні, на жаль, ситуація не найкраща. Тимошенко засуджена на сім років ув'язнення. Невідомою залишається доля угоди про Асоціацію, парафування якої анонсували на кінець року. Чи стануть українці та їх європейський вибір жертвами помсти теперішньої влади? Звичайно, колишню прем'єрку святою не назвеш, проте головна проблема України, як показав „процес століття“, відсутність незалежної судової системи. І ніщо не віщує змін у найближчому майбутньому.

П. Андрусяк

Не без головного болю на Сході

» Справа Юлії Тимошенко, ситуація в Білорусі та початок переговорів про поглиблену зону вільної торгівлі з Грузією та Молдовою — це основні теми саміту Східного партнерства, що пройшов 29–30 вересня у польській столиці. Ця головна подія польського головування в ЄС, однак, не відбулася без дипломатичного скандалу. Оскільки від участі в саміті білоруського президента Аляксандра Лукашенка категорично відмовилися всі європейські лідери, то запрошений був голова дипломатії Сяргей Мартинау. Та в останній момент перед самітом польська сторона отримала інформацію про те, що учасником зустрічі стане посол Білорусі Віктар Гайсьонак. Але і той остаточно відмовився від участі в події, бо його — через низький ранг — не запрошено на вечерю міністрів та очільників європейських держав і учасників Східного партнерства. Як наслідок — білоруське крісло залишилося порожнім.

Утім, не були порожніми слова у бік офіційного Мінська: спочатку польський прем'єр Дональд Туск закликав Лукашенка звільнити політ'язнів взамін за фінансову допомогу, а відтак європейські лідери склали спільну декларацію, у якій засуджували поведінку офіційного Мінська. Проте декларацію не підписав жоден президент країн Східного партнерства, відчуваючи, що в Лукашенковій шкірі може опинитися кожен із них.

Віктор Янукович теж не почув багато похвали у свій бік, проте заявив, що не тиснутиме на суд у справі Тимошенко. А от „медок” дістався Молдові та Грузії: Європейський Союз оголосив про початок переговорів з ними щодо економічної інтеграції та створення зони вільної торгівлі. Ці дві держави — після України — стали черговими учасниками Східного партнерства, що розпочали подібні переговори. Київ чекав на їхнє завершення близько півдесятиріччя.

Чехи підтримали Тимошенко

» Екс-прем'єр-міністр Чехії Мірек Тополанек, який у 2009 році брав участь у газових переговорах України і Росії, вважає, що Юлію Тимошенко немає за що судити. „Договір, який вона тоді була вимушена

підписати з Росією, захистив людей в Україні і зберіг імідж України, якщо говорити про її європейський вибір”, — переконує Тополанек. Його підтримав прем'єр Чехії.

Останні штрихи на варшавському стадіоні

» Справжню облогу переживав варшавський Національний стадіон 3 жовтня. Тисячі мешканців і гостей столиці відвідали будівлю, щоб побачити її останню принаду — автоматичний розсувний дах. Він відкривався й закривався протягом усього дня. Організатори Дня відкритих дверей на стадіоні зазначили, що захід відвідало кількадесят тисяч людей.

Документ про суд

» На сесії Парламентської асамблеї НАТО в Бухаресті 8 жовтня відбулася презентація документального фільму про суд над екс-прем'єром Юлією Тимошенко.

Частково списано борги Греції, але каменем на шії є також Рим і Мадрид

» Більше ста мільярдів на доплати європейським банкам, зміна прогнозів щодо втрат інвесторів у зв'язку з анулюванням частини заборгованості Греції та зміцнення так званого „рятувального фонду” — це головні тези двох самітів у Брюсселі. Наприкінці жовтня спочатку зустрілися лідери всього Європейського Союзу, а потім — держав, що утворюють зону євро. Очільники вели переговори щодо плану порятунку зони євро, а одним із головних результатів розмов є часткове анулювання заборгованості Греції та порятунок більшості французьких і німецьких банків, які цю допомогу надавали.

Тим часом економісти впевнено заявляють про банкрутство Греції і підкреслюють, що тільки таке рішення допоможе покращити ситуацію на фінансових ринках. На початку осені на всіх європейських біржах спостерігалися падіння індексів. З цієї причини банкрутство країни необхідне, але йому повинна передувати підтримка інших країн, які борються з фінансовими проблемами — передусім Іспанії та Італії.

Чергові країн єврозони збільшили фінансування Європейського фонду фінансової стабільності. Німеччина, зокрема, додала до нього 211 млрд. євро: таким чином, загалом у фонді тепер є 780 мільярдів євро.

Розійтися!

» Нижня палата білоруського парламенту прийняла поправки до закону про масові збори, згідно з якими розширено поняття „мітинг”. Від середини жовтня мітингом вважатиметься будь-яка масова присутність громадян у раніше визначеному місці для реалізації конкретної мети, в тому числі — скликана за посередництвом мережі Інтернет. Очевидно, що проект поправок був підготовлений після цьогорічних „мовчазних” акцій протесту, учасники яких збиралися за допомогою світової мережі на головних майданах великих міст і мовчки або плескаючи в долоні висловлювали свій протест проти режиму. Додаймо, 25 жовтня під час несанкціонованої акції на Кастричніцькій площі Мінська було затримано шістьох мітингувальників, які вимагали звільнення політ'язнів.

Продовжуймо, але...

» Більшість у Європарламенті за продовження переговорів щодо Угоди про асоціацію, але пропонує не підписувати її, якщо ситуація в Україні не зміниться. Таку позицію заявили 12 жовтня більшість парламентських груп Європарламенту в ході обговорення ситуації в Україні, зокрема, згортання демократичних процесів, апогеєм чого стало засудження Юлії Тимошенко. Згодом, 14 жовтня глави урядів Чехії, Польщі та Угорщини висловили спільну думку, що шлях України до ЄС буде закритий, поки екс-прем'єр Юлія Тимошенко не вийде на свободу.

Більше грошей — на третій сектор

» Більше 10 мільйонів польських платників податків у цьому році перерахували один відсоток від свого прибуткового податку на рахунки благодійних організацій — повідомляє Міністерство фінансів Польщі. Відомство підрахувало, що завдяки цій підтримці різні організації отримали загалом більше 100 мільйонів

євро, що становить найкращий результат за всю історію Польщі.

Згідно з польським законодавством, кожен платник податків при заповненні декларації про доходи може перерахувати один відсоток від прибуткового податку на діяльність різних організацій третього сектора або шкіл, а також інших закладів.

Менше фальшивих євро?

► Польське Центральне бюро розслідувань 6 жовтня розкрило під Варшавою найбільшу в польській історії і цьогоріч в Європі групу, яка займалася фальшуванням євро та документів. Злочинці готувалися випустити підробки на ринок до Євро-2012.

Старі нові переможиці

► Правляча дотепер „Громадянська платформа” перемогла на парламентських виборах 9 жовтня в Польщі. На підставі даних з усіх виборчих округів, Державна виборча комісія країни повідомила, що „Громадянська платформа” чинного прем'єра Дональда Туска отримала 39,18 % голосів, її головний конкурент, партія „Право і справедливність” Ярослава Качинського – 29,89 %, „Рух Палікота” – 10,02 %, Польська селянська партія – 8,36 %, Союз лівих демократів – 8,24 %. У Сеймі нового скликання буде також один представник німецької нацменшини з окремого списку. Таким чином, уперше в польській новітній історії уряд знову формуватиме та сама політична сила, що й попередньо, тобто „Громадянська платформа”.

Не забракло цьогоріч політичного „екшну”, який влаштував польський мільйонер Януш Палікот, що заснував свою партію на антиклерикальних гаслах. Однак його політична сила – несподівано навіть для оглядачів – отримала третє місце. „Рух Палікота” висував у списки людей, що були суперечливими, проте привертати увагу суспільства: як-от лідера однієї з ЛГБТ-організацій Роберта Бедроня чи транссексуалку Анну Гродзьку. Остання буде першою транссексуалкою-депутатом у Польщі та єдиною на сьогодні у всьому „старому світі”.

Відставка словацького уряду,

або

Важкі часи для Європи

► Навіть тоді, коли з'явилась інформація про початок голосування словацького парламенту, я не міг у це повірити. Не міг повірити, що через невеликий крок у великій європейській грі, спрямованій на порятунок спільної європейської валюти, у відставку змушений буде піти уряд Івети Радічової, який проіснував лише півтора року. Радічова поставила на карту свою посаду задля схвалення розширення Європейського фонду фінансової стабільності, себто фонду порятунку євро, внески до якого роблять усі сімнадцять країн єврозони. Шістнадцять країн-членів єврозони вже одинадцятого жовтня схвалили розширення стабілізаційного фонду, підтримку фонду висловлювали і словацькі парламентські партії, які представляють 83 % виборців Словаччини. Ось тільки ці партії були розділені між урядом і опозицією. Соціальні демократи (Smer-SD), найсильніша (опозиційна) партія словацького парламенту, свої голоси за ухвалення фонду була готова помінати лише на дострокові вибори у щонайближчий термін, тобто навесні. Зате друга найбільша партія урядової коаліції „Свобода і Солідарність” (SaS), яку очолює голова парламенту і радикальний економічний реформатор Ріхард Сулік, виступила проти розширення стабілізаційного фонду. А Радічова, з метою розв'язання політичної кризи, що тривала вже два місяці, вирішила поєднати питання ухвалення стабілізаційного фонду з висловленням довіри до свого уряду.

Сулік скористався зав'язкою майже річної давнини, коли Словаччина – єдина з країн єврозони – відмовилася (вже під керівництвом Радічової) надати позику Греції, і його не зупинила навіть загроза відставки уряду і можливих дострокових виборів. Сулік заявляв, що розширювати фонд порятунку євро з 4,4 мільярдів до 7,7 мільярдів євро – це ризикувати грошима словацьких платників податків, і що від минулого року, коли Греції було відмовлено у позиції, ситуація не змінилась, а якщо змінилась, то на гірше.

Припускали це і опоненти Суліка у складі уряду, котрі у свою чергу використовували це як аргумент для підтримки розширення стабілізаційного фонду. На їхню думку, євро впродовж року набуло стільки проблем, що інші ускладнення, до яких спричинилася б Словаччина, не тільки поставили б під загрозу позицію Словаччини і призвели до її ізоляції, але поставили б також під загрозу саме існування євро. „Розпад єврозони для великих країн спричинив би економічне падіння на тридцять-сорок відсотків, а для малих і слабких країн, як-от Словаччина, – на п'ятдесят-шістдесят відсотків”, – зазначив словацький міністр фінансів Іван Міклош. Однак Сулік наполягав на своєму, і під час голосування проти розширення фонду порятунку євро, його депутати голосували також проти висловлення довіри урядові. Після поразки Івети Радічової розпочався заготовлений сценарій „плану Б”. Представники решти урядових партій домовилися з экс-прем'єром Робертом Фіцом і його соціал-демократичною партією, і вже через два дні словацький парламент прийняв рішення про дострокові вибори, що відбудуться 10 березня наступного року, після чого словацькі депутати зразу ухвалили розширення фонду порятунку євро. Таким чином Словаччина стала першою країною Євросоюзу, в якій внаслідок спроб порятунку євро (слід зазначити, що ця країна не мала відчутних економічних або фінансових проблем) пішов у відставку уряд і в якій проводитимуться дострокові вибори. Можна очікувати, що Словаччина не буде єдиною. У цілому Євросоюзі і єврозоні посилюється вплив політичних сил, що намагаються отримати підтримку виборців, використовуючи протести проти порятунку

» Євро і гасла проти сплати чужих боргів. ЄС розпадається, і незважаючи на те, що більшість правлячих європейських політиків бачить єдиний шанс у подальшій тіснішій інтеграції, у створенні європейського „міністерства фінансів“ і спільного обслуговування боргів або принаймні їхніх гарантій, велика частина громадян ЄС переконана в іншому. Євросоюз, можливо, і потребував би швидкого інтеграційного кроку вперед і створення справжньої федерації, але переважна більшість європейських громадян, передусім з багатих країн, порятунком бачать у „втечі“ до національних держав і у вільнішій формі інтеграції, можливо, навіть без спільної валюти і з набагато меншим впливом ЄС на життя в окремих країнах. Тут варто згадати, з якими складнощами приймалась Лісабонська угода, певний крок у напрямку до федералізації Європи, і як попередню Європейську конституцію відкинули на референдумі французи і нідерландці, представники країн із самого серця Євросоюзу.

Найсумнішим у цій ситуації є те, що національний егоїзм проявляється більше в нових країнах-членах ЄС, що до тепер внаслідок європейської інтеграції тільки отримували мільярди євро з фондів Євросоюзу. Тепер, коли стає зрозуміло, що можливо, доведеться долучитися до спроб вирішення проблем Євросоюзу, вони повертаються спиною і демонструють небажання хоч якось допомогти іншим європейським країнам. Словаччина, де через це пішов у відставку уряд, і ще невідомо, чим закінчатся вибори, була першою. Європейці, приготуйтеся до важких часів.

Лубош Палата, редактор газети „Лідове новіни“, Братислава

„Без Ґедройця не було б мене“ Пам'яті Богдана Осадчука

» Не хочеться починати згадку про велику людину традиційними словами „не стало“. Тим більше, що про Богдана Осадчука – „отамана польсько-українського поєднання“, „джентльмена з Коломиї“, „Берлінця“ чи „Александера Короба“ – не можна казати „не стало“ – він був. Відомий професор та публіцист народився в Коломиї 1 серпня 1920 року. На Прикарпатті судилося йому жити недовго – його батько, українець та комуніст, не міг у міжвоєнній націоналістичній Польщі знайти собі роботу на рідних теренах: отож, родина в ранньому віці Богдана переїхала в центр країни й оселилася в маленькому містечку поблизу надвісянського Сандомира.

З польськомовної школи його вигнали через національну приналежність, а в 1941 році Осадчук закінчив німецьку школу Кракова. Відтак подався на навчання до Німеччини, де й почав робити наукову кар'єру. Колись його запитали: чому професор, як і більшість тогочасної інтелігенції, не емігрував після війни до Штатів, а залишився у зруйнованому Берліні? Богдан Осадчук відповів: мені було цікаво, що ж буде далі.

Переживши кілька епох, – і світову війну, і становлення Європи на уламках лихоліття, і формування по-справжньому нової Східної Європи, – професор став відомим та шанованим німецьким публіцистом, а пізніше – радником кількох польських і українських лідерів. „Я завжди сидів на двох конях: університетському та журналістському. Раз один кінь випереджував іншого, а раз – наздоганяв“, – згадував Б. Осадчук. Свій аналітичний розум, а також тонкий гумор він завжди використовував як на викладацькій, так і на публіцистичній ниві. Зламною стала зустріч Богдана Осадчука з лідером польської еміграції, прихильником польсько-українського поєднання Єжи Ґедройцем. У червні 1950-го Осадчук брав участь у берлінському антикомуністичному конгресі „Вільна культура“, де познайомився з очільниками західної польської еміграції – Єжи Ґедройцем та Юзефом Чапським. У результаті зустрічі виникла ідея заснувати журнал, який би висвітлював проблематику Східної Європи. Професор Осадчук був першим, готовим говорити з польською еміграцією тоді, коли дві сторони не хотіли вести між собою діалог. А після II Світової з її кривавим польсько-українським конфліктом українська еміграція повністю відвернулася від Польщі. „Все, чого я досяг у житті, не відбулося би без справи великої людини, якою був Є. Ґедройць. Литовець за походженням, він з великою литовською наполегливістю йшов до мети“, – розповідав Б. Осадчук. Головною ідеєю Є. Ґедройця стала концепція „УЛБ“ – тобто Україна, Литва, Білорусь. Польща мала змиритися з втратою своїх східних земель і визнати їх за цими трьома країнами, а разом чотири держави мали стати кісткою сильною, некомуністичною Східної Європи.

На схилку свого життя професор Б. Осадчук досяг мети: Україна й Польща, принаймні на офіційному рівні, здобули історичну згоду. „Наші країни досягли такого рівня порозуміння, що можемо відкрито й щиро говорити один одному про різні речі. Уже не треба, як раніше, зважати на те, що не можна чогось сказати, бо, мовляв, образяться, українці чи поляки цього не сприйматимуть. Ми пройшли такий період „оглядання“ назад“, – розповідав Б. Осадчук. І відразу додавав: попереду ще великий шлях, який часом може бути й тернистим.

Осадчук з боєм сприймав останні події в Україні. Звертаючись до поляків і загалом до європейців, він закликав бути категоричними у відносинах із Києвом: „Я прошу вас, щоб ви придивлялися до України. У нас – польських та українських діячів – є обов'язок: наша співпраця й дружба повинна розвиватися, квітнути й рости. Без польсько-української справжньої, щирої співпраці не існуватиме квітучої Європи“, – закликав професор під час свого останнього публічного виступу у Варшаві, отримуючи нагороду польського уряду „Vene Merito“. Богдан Осадчук був представником ліберальних інтелігентів, які в епоху лівих і правих тоталітаризмів ХХ ст. показали, що українці могли вибрати інший, свій шлях. Він був одним із найбільших критиків інтегрального націоналізму у версії Донцова, умів відверто говорити про неприємні речі не тільки з поляками, але передовсім із самими українцями. На жаль, професора набагато більше слухали в Польщі, аніж в Україні – тому до традиційного виразу „вічна пам'ять“ хочу ще додати: „серед своїх“.

Igor Isaev, редактор Польського радіо, Варшава

Опінієтворець

➤ Богдан Осадчук був ходячою легендою: „людина-інституція“, „східний європеець“, „цінний контакт-мен“, „людина прикордоння“ – такі епітети звучали на його адресу. Професор історії Берлінського Вільного Університету та Українського Вільного Університету в Мюнхені пережив і небезпеку депортації до СРСР, і навчання в серці Рейху, і емігрантську долю у вирі безплідних самопоїдань українських політичних сил на Заході. У свій останній приїзд до Києва в листопаді 2008 року він дав інтерв'ю журналу „Український тиждень“. Те, що не увійшло до основного тексту, УЖ публікує на своїх сторінках нині окремими тезами.

Про здивування у житті:

Почалося зі здивування, що їздити на конях легше ніж на коровах. Пізніше – які дурні нацисти, як [легко] можна їх обманювати.

Про розуміння відмінностей:

Батько був комуністом, а я був від народження лібералом: батько мене прохав, аби я навчився читати з газет, щоб бачити певні різниці. Я читав і ліві, і ліберальні газети, а комуністом не став. Можливо тому, що я ходив до гімназії у містечку Пінчів, яке колись було столицею польської реформації. Історію я почав вивчати дуже рано, цікавився цим містом та його атмосферою з книг, і був під його впливом. Ще в юності я забирав у продавця газет неподані екземпляри. Практика була така, що відрізалися заголовки, а сама газета залишалась. Я читав ті газети ночами, від лівих до крайньоправих. Продавець був троцькістом, хотів мене повернути: давав, приміром, два тексти – Сталіна і Троцького, аби я порівняв. Троцькістом я таки не став, зате вперше зустрівся з поглядами Єжи Гедройця.

Про моральні авторитети:

Я визнавав моральний та політичний авторитет письменника Івана Багряного, що походив з Охтирки. Мушу віддати належне Багряному, який своєю тактовністю, але й колосальними зусиллями авторитету (мав величезну силу притягання, чарівного візіонерства, був подібним у цім до Хвильового) переконував – буде незалежна Україна, а побудують її сучасні комсомольці.

Про Володимира Кубійовича:
Він був нудним германофілом.

Про прозоріння з СРСР:

Скінчилася моя „радянщина“, замилування СРСР-ом, по розмові з комуністичною репатріаційною комісією. Там сидів росіянин, генерал НКВД. Каже: „Ваша фамілія?“, а я словечка не знав по-російськи, і відповідаю: „Я сам, без фамілії“. „А вы откуда?“. Вибачаюсь, кажу, я не знаю слова „откуда“. Він тоді: „То ты наверное украинский националист“. Я до нього: „А ты наверное российский фашист“. Там стояли гестапівці, лише посміялися, я вийшов, перепросив батька, й любов скінчилася.

Про роботу на Холмщині:

Я прочитав у газеті, що шукають туди працівника. Поїхав на Холмщину. Там були добрі, цікаві люди, відкриті. Можливо, через те, що перед тим там відбулася велика просвітня робота, чимало було грамотних людей. Огієнко приїхав щойно пізніше, у 1940-му році. Там був такий Володимир Островський, який організував там „Рідну школу“, шкільництво; свідомі священники, цілі священничі роди; емігранти-уенерівці. Чимало багатих селян з високою освітою. Деякою мірою Холмщина була більш розвинута, ніж Галичина, з огляду свідомості селянства. Частина поїхала до Радянського Союзу в 1939–1940-му, бо вони вірили, що там є правдива Україна. Деяких відразу до ГУЛАГу запроторили.

Про те, чому були вбиті деякі його холмські друзі:

Бо були мельниківцями.

Про Берлін часів війни:

Берлін був міжнародним містом: німці пішли на фронт, а тут були тисячі чужинців. На головній Фрідріхштрассе можна було почути тисячі різних мов, німці навіть боялися туди вийти.

Про віру в Україну:

У цій вірі була закладена велика проповідна сила Єжи Гедройця, в т. ч. на українців. Він переконував, що та система впаде, оскільки вона нездідна налагодити солідну економіку і міжнаціональні сто-

сунки. В Україну найбільше вірили східняки.

Про чвари на еміграції:

Я не хотів у них брати участі. Колишній націоналіст, потім ніби незалежний, Богдан Кордюк разом із іншим українським журналістом з Галичини і приятелем Шептицького Добрянським (завідував українським відділом Радіо „Свобода“) – ми створили Конгрес української вільної думки. У його рамках відбувалися сильні щирі дискусії. Це був свого роду дискусійний клуб, з садибою в Мюнхені. Бандерівський рух закликав до нашої ліквідації, але вони на той час уже були беззубі.

Про українських комуністів:

Жодна комуністична партія в Європі не згадує Леніна – Боже нас хорони від Леніна! В Україні є заповідник комунізму. Навіть російські комуністи стали націоналістами і підтримують Путіна. Анаших треба возити по Європі й показувати.

Про блок народів між Росією і ЄС:

Він не мусить бути антиросійський, але оборонний. Перше Україна мусить впорядкувати свої внутрішні справи, наразі спостерігаю бардак.

Про традиціоналізм:

Очевидно, не можна забувати про традицію, але брати ті її елементи, які корисні для держави. Із Козаччини, УНР-у, Гетьманату, а навіть початків Української Радянської Республіки – там було чимало позитивного. Треба створити теорію і практику тягlostі нашої державності. А так маємо справу з купою помилок у підручниках.

Про українців у глобальному світі:

Це абсолютно індивідуальна справа. Якби я був громадянином України, для мене б то не складало проблеми. Пригадую, як Кравчук каже: Богдан Іванович, киньте це німецьке громадянство, візьміть українське, я вас пошлю на посла до Німеччини. Я розсміявся і він запитав чому. Я кажу: то я би мав виконувати ваші доручення і не критикувати? Він тоді зрозумів.

Роман Кабачій, редактор журналу „Український тиждень“, Київ

Наталія Беліцер:

„Переважаю всі заяви президента Румунії витягнуті з контексту“

Як ви оцінюєте міжнародну ситуацію, в якій опинилась Україна останнім часом?

Вона є дуже і дуже складною. Дехто вважає, при цьому дуже зловтішно, що у глухий кут зайшли переговори про зону вільної торгівлі, про полегшений безвізовий режим, про Асоціацію з ЄС. А також, що основною причиною ситуації, яка склалася, є внутрішньополітичний баланс сил в Україні. Хоча переважна більшість проєвропейських та продемократичних експертів вважають, що було би глибокою помилкою з боку ЄС використати (як це роблять окремі країни та їх уряди) дану ситуацію з метою затягувати процес євроінтеграції або відмовити у цьому процесі. Провідні експерти висловились практично однозначно: головне, що може сприяти виправленню ситуації на краще – це парафування Угоди про асоціацію, на яке всі очікують. Може, і наполягання України на членстві було би потужним стимулом і для можливих реальних реформ, і для демократичного поступу.

Тобто частину відповідальності за те, що Україна досі не є членом ЄС, можна покласти на Євросоюз?

Так, оскільки ЄС не ставив конкретних термінів перспективи членства. Насправді Європейський Союз ні до чого не зобов'язаний, але це було би стимулом реально виконувати реформи і процедури, знаючи ціль, заради чого це робиться. Адже ні для кого не секрет, що саме це стало найпотужнішим важелем демократичних перетворень і швидкого проходження так званого перехідного періоду у країнах Центральної і Східної Європи, а також у балтійських республіках СРСР, які швидко пройшли шлях і провели реформи. Це вперте бажання не озвучувати дану перспективу є дуже великим гальмом для демократичних перетворень, і це матиме негативні наслідки і для України, і для Європи.

Якщо нинішня українська влада відчує, що шлях до євроінтеграції обмежився, вона повернеться у бік Росії?

Безсумнівно! Ви ж чудово знаєте, наскільки велику активність проявляє у цьому напрямку Росія, на відміну від ЄС. Якщо ЄС використовує всі явні та приховані підстави, щоб не зближатися з Україною, політика Росії натомість абсолютно протилежна, активність напередодні виборів у Росії зростає. На це використовуються дуже великі ресурси, не тільки інформаційні, а й реальні фінансові та матеріальні. На прикладі того ж Криму ми знаємо, що федеральний уряд Росії абсолютно офіційно оголосив, що він значно збільшить фінансування підтримки так званим „соотечественникам“, тобто кримським росіянам. Це також намагання затягнути Україну до Митного союзу, для чого докладаються дуже великі зусилля. Отже, в ситуації пасивності однієї сторони і достатньої активності іншої, а також відчуття загнаності у глухий кут, в Україні просто немає виходу.

Ви згадали Крим. Чи можна порівняти до кримської ситуації з Буковиною, яка, на думку деяких політиків та дослідників, може бути спірним регіоном між Україною та Румунією?

Це більше штучна точка зору, на рівні розігрування політичних карт на кшталт тягнути на себе ковдру. Якщо у Криму загроза сепаратизму існує, але реалізація низько вірогідна, то переважна більшість українських експертів реальної загрози сепаратизму на Буковині (попри не надто політкоректні висловлювання президента Румунії Траяна Бесеску), не бачать. Навіть незважаючи на болісне і складне питання отримання румунських паспортів жителями Буковини.

Як пояснити подібні висловлювання румунського лідера?

Переважаю всі вони витягнуті з контексту. Він завжди каже: „У разі

якщо...“. Ось тоді можна поставити питання. Однак усе це залишається поза увагою і виходить щось дуже жахливе, контекст спотворений. Це типова маніпуляція.

Проте лунають думки деяких експертів про амбіційні плани Румунії, зокрема, „Романія Маре“, тобто „Великої Румунії“.

Амбіції є, так. Проте „Романія Маре“ – сказати, щоб піднімався її моральний авторитет, не можна. Це авторитет на рівні мрії: ось добре було би..., історична пам'ять.... Але щоб це призводило до реальних спроб переглянути кордони – це у принципі неможливо. Країна-член НАТО та ЄС ніколи не зможе дозволити собі подібні речі.

Українські політики часто лякали електорат румунськими паспортами та можливою небезпекою у зв'язку з їх видачею.

Так, проблема дійсно існує, проте ані за обсягом, ані за наслідками. Деякі недобросовісні політики, як і журналісти, роблять це з метою закамуювати видачу російських паспортів у Криму (там дійсно дуже серйозна проблема). Згідно з дослідженнями, наприклад, Центру „Номос“, після подій російсько-грузинської війни 2008 року з'ясували, що на багатьох військових кораблях російського флоту екіпаж був укомплектований громадянами України. А це означає, що практично Україна була втягнена у війну, якщо її громадяни брали у ній участь. І справа не в одному-двох випадках, це відбувалося масово. Проблема з персоналом ЧФ, який має два паспорти, як і їх сім'ї, нестиме дуже серйозні наслідки, на відміну від членів румунських сімей, які, також незаконно, мають інші паспорти.

Тобто відносини між Україною та Румунією не можна назвати напруженими?

Ні, абсолютно! Цією темою маніпу-

Наталія Беліцер, експерт Інституту демократії імені Пилипа Орлика

люють у ЗМІ, на ток-шоу. Це політиканство і маніпуляція громадською думкою.

Наскільки важливим для України є придністровський регіон? Там також наявний величезний вплив Росії.

Проблема триває понад двадцять років, і традиційно Україна фактично завжди йшла у кільватері Росії, тобто не було випадків, коли її позиція суттєво відрізнялася від позиції Росії. Дуже цікаво, що так дійсно було і при попередніх помаранчевих урядах. Як не дивно, при сучасній владі, начебто проросійській, я привернула би вашу увагу до консультацій стосовно відновлення переговорів у єдиному форматі 5+2. Вони відбулися у червні в Москві. Цікавими є, зокрема, документи, які підготували у ході зустрічі різні сторони. Згідно з аналізом провідних політологів,

політичних аналітиків, той жакхливий документ, який підготувала не лише російська сторона, але й ОБСЄ, не співпадав з дуже короткою спільною заявою, підготовленою спільно ЄС та США. Дуже сильне враження на них справив той факт, що українська сторона, можливо, вперше за всю історію її участі у конфлікті, практично не солідаризувалася з російською стороною. Текст української заяви багато у чому був схожий із текстом ЄС та США. Він був значно прогресивнішим, ніж документ ОБСЄ. І це дуже цікавий факт, до якого варто придивитися і переосмислити.

Чи можна взагалі розв'язати питання Придністров'я? Адже є приклад Південної Абхазії, Осетії, де стан заморожених конфліктів, ймовірно, триватиме дуже довго.

Річ у тім, що заморожений придні-

стровський конфлікт дуже суттєво відрізняється від згаданих тим, що там фактично не існує такого підґрунтя як релігійна та етнічна ворожнеча. Вони ж є вагомим чинником карабаського, південно-осетинського та абхазького конфліктів. Ті, хто стикалися з людьми з обох берегів Дністра, чудово усвідомлюють, що даний конфлікт – саме політичний конструкт. Інша справа, що заморожений status quo влаштовує цих гравців більше за будь-що. Тобто очікувати якихось військових зіткнень не варто. Тому у перебуванні так званих російських миротворців у регіоні жодної потреби не було.

Звичайно, проблема є, але у тому, що існує нове покоління, яке, починаючи з дитячого садка, звикло уявляти, що воно дійсно живе у своїй власній державі, якій не вистачає єдиного – міжнародного визнання. Тим більше, що найбільш інтелектуальна частина населення, найбільш перспективна молодь біжить звідти, виїжджає у Кишинів, у Москву, в Одесу. Вони намагаються влаштуватися будь-де, адже жити там неможливо. Залишаються 30 % пенсіонерів, їх життєвий досвід обмежується тоталітарною системою, через коротку кровопролитну війну до авторитарного вічного режиму Ігоря Смирнова. Навіть того, що було у Білорусі, у придністровського населення відсутнє. А саме, коли люди відчували, хоча й на дуже короткий період, як це жити якщо не при повній демократії, то принаймні у перехідний період.

Повертаючись до заяв президента Бесеску, в одній з промов він висловився, що в певний момент Молдова приєднається до Румунії, а Придністров'я залишиться в орбіті інтересів та впливів Росії.

Це несерйозно. Це ідеї, які розвиває російський політолог Станіслав Белковський, починаючи з 2004 року. Дехто в Румунії у це вірить. Дехто не вірить, але любить декларувати. Якщо подивитися на будь-які соціологічні опитування в Молдові, цього не може статися. А деякі розлогі висловлювання Бесеску просто дуже люблять обрізати і виділяти з них щось на кшталт мрій про приєднання Молдови до Румунії. Він говорить про інше, що Молдова возз'єднається з Румунією у рамках Євросоюзу, тоді державні кордони зійдуть нанівець. Тобто Бесеску має на увазі перспективу вступу Молдови до ЄС.

Тема:

острівець байдужості чи толерантності?

З великої любові

У певних, так би мовити, вузьких колах обмежених земляків моїх побутує думка, нібито я не дуже люблю Чернівці. Брехня. Люблю. Але не весь час. От, пригадую, довелося мені років двадцять тому провести тиждень у Донецьку. То я цілий той тиждень так любив Чернівці, аж ну. І в Магадані любив, і в Якутську, і в селі Биково Московської області... А вже як повертаюся до Чернівців, то, звичайно, через день-два починаю не дуже. Тобто через день-два — це коли із села Биково. Бо коли з Праги чи Кракова, то ще за день-два до того.

» Іноді мені й самому незручно за таку вередливість. Бо ж ось: порівнював нобелівський лауреат Чеслав Мілош свій довоєнний Вільнюс із моїми Чернівцями? Порівнював. А Збігнєв Герберт називав їх „останньою Олександрією Європи"? Називав. А що сказав кілька років тому Адам Міхнік? „Якщо це не Європа, – сказав Адам Міхнік, – то де ж тоді Європа?". Що більше: за століття до Міхніка австрійський журналіст Георг Гайнцен вважав Чернівці не просто Європою, а „негласною столицею Європи, де співали най-

кращі колоратурні сопрано, де візники дискутували про Карла Крауса, де тротуари підмітали букетами троянд і де книгарень було більше, ніж кав'ярень". Та що там візники з колоратурним сопрано! У нас, якщо вірити Розі Ауслендер, навіть „дзеркальний короп / приправлений перцем / мовчав п'ятьма мовами".

І який з усього сказаного випливає висновок? Очевидний: щоб так захоплено говорити про Чернівці, треба або ніколи в них не бувати – як Мілош із Гербертом, або від-

відати їх суто туристично – як Міхнік із Гайнценом, або емігрувати і занурюватися собі потім у ностальгійні спогади – як Роза Ауслендер і десятки інших митців та науковців, котрі справді прославили Чернівці у світах, але для початку все-таки мушили втекти з цього чудового міста.

Тим часом, якщо вірити вже не поетичним образам, а соціологічним опитуванням, близько 80 % нинішніх чернівчан тією чи іншою мірою пишуться місцем свого проживання. З одного боку, я за них – наскільки це можливо – щиро радію. Але з іншого – якось важкувато мені зрозуміти підстави такого пишання. Ні, я знаю, що тут народився Пауль Целан і померла Ольга Кобилянська, вчився Іван Франко і працював Юрій Федькович, писав свої перші вірші Міхай Емінеску і рятував євреїв від голокосту тодішній мер Траян Попович. Тільки цікаво, яким боком ми, нині суцільні чернівчани, до всього цього причетні?

Відреставрованим фасадом будинку Пауля Целана? Майже. Бо, як виявилось, Целан мешкав не в ньому, а в сусідньому. Але помилково відреставрували цей, то його і показують туристам. Туристам взагалі замилювати очі неважко, я сам це робив багато разів. Покажеш їм ковану карету на вулиці Кобилянської, квітковий годинник на оновленій Площі Турецької криниці – і ведеш у „Найкращу кав'ярню на розі Університетської та Сковороди" (це була прихована реклама, бо власником кав'ярні є мій приятель і видавець). „Європа", – кажуть задоволені туристи. „Ага", – відповідаєш туристам і кусаєш себе за язик, щоб не розповісти їм у деталях, як європейське народонаселення Чернівців регулярно накладає купи в карету, ламає стрілки годинника і псує витяжку на горищі кав'ярні.

Чи, може, нашим сучасним внеском у європейську культуру є пам'ятник Федьковичу, який анімаційно освічені підлітки ще в день відкриття цілком справедливо обізвавши трансформером? Одна радість: поряд із пам'ятником місцевий депутат побудував собі загадковий заклад із питомо чернівецькою назвою „Сорбонна". Скажу коротко: в усій світовій архітектурі я не бачив нічого жажливішого за цей сон обдодбаного кондитера, матеріалізований в історичній частині нашого „маленького Відня". Ну і, власне, »

Фото: Петро Андрусенко

» на тлі „Сорбонни“ навіть трансформер-Федькович якось трохи погарнішав.

До речі, про депутатів. Ще зовсім недавно здавалося, що Чернівці – місто західноукраїнське, тож і політичні переконання більшості місцевих політиків є відповідними. Вже не здається. Бо вже остаточно зрозуміло, що у більшості місцевих політиків немає переконань, а є лише приватні інтереси. І оскільки в часи енакіївського Хама захистити ці інтереси можливо лише шляхом політичної проституції, то опозиційна більшість у міськраді за лічені місяці перетворилася на більшість провладну. Після чого – вперше за роки незалежності – усунула мера, шойно обраного прямим голосуванням громадян. Громадяни, як це все частіше відбувається нині по всій Україні, обтерлися і чекають, що буде далі. Невже саме так і має виглядати славнозвісна буковинська толерантність? Не думаю. Навіть якби проблема полягала лише в політичному рейдерстві – все одно не думаю. А вона насправді набагато глибша.

Варто нагадати: за австро-угорських часів у Чернівцях зродилася

тек звана „ідея буковинізму“ – специфічної буковинської ідентичності, яка м’яко огортала цілий букет інших національних і релігійних ідентичностей. Певно, на практиці траплялися дрібні непорозуміння, але бодай теоретично проголошувалося, що головне – відчувати себе буковинцем, а вже українець ти при цьому, румун чи єврей, – справа десята. У такий спосіб виховувалася толерантність до Іншого, про яку, зокрема, пише Кшиштоф Чижевський в есе „Чернівці – забута метрополія на межі габсбурзької монархії“: „Інший є частиною нас і частиною спільноти, до якої ми відчуваємося приналежними. Інший не може бути кимось відсутнім, кимось байдужим нам. Якщо ми хочемо, до прикладу, про дєрвіша з Бухари говорити як про Іншого, то тільки тоді, коли охоплюємо його приналежністю до тієї самої спільноти, яку відчуваємо як живу і вирішальну для нашої долі“.

Боюсь однак, що коли йдеться про наші дні, то Чижевський помиляється. Українці, румуни, молдавани, євреї (які ще залишилися) і росіяни (які замінили довоєнних євреїв та німців) справді спів-

існують у сьогоднішніх Чернівцях без видимих конфліктів. Але й без особливих культурних контактів. Для „пересічного“ чернівецького українця чернівецька ж румунська чи єврейська культура навряд чи є ближчою за культуру бухарських дєрвішів. Водночас культури ці (разом із українською) давно не продукують нічого потужного, тож і не загрожують одна одній. Таким чином, не життєва сила і зацікавленість Іншим, а слабкість і байдужість лежать в основі нинішньої чернівецької толерантності.

Звісно, можна і в такій ситуації знайти щось позитивне. Наприклад, зауважити, що навіть байдужа толерантність є великим досягненням на тлі пристрасної „югославської“ ненависті. Проте надто шкода спостерігати, як збайдужіла буковинська громада поступово втрачає своє привабливе колись обличчя. Заслабкі, щоб накинути свою давню модель цілій Україні, Чернівці самі сьогодні політично (та вже й культурно) дрейфують у бік села Бикова.

Буковина

Про виникнення, втрату та нове набуття простору у серці Європи

„Усі країни здавалися нам дуже гарними, проте мало культивованими.“ — Р.Дж. Боскович, „Щоденник подорожі з Константинополя до Польщі“, Париж — Лозанна, 1772.

➤ „Центральна Європа — це особливий стан душі, особливе ставлення до світу. (...) Дозволю собі додати: це провінція, де кожен мешканець знає, що насправді він знаходиться у центрі...“ — за німецьким виданням J. Andruchowysch, *Das letzte Territorium, Essays*, Frankfurt a. M. 2003, ст. 69.

230 років розділяють ці два, суперечливі на перший погляд, висловлювання. Єзуїт Ружжеро Джузеппе Боскович був у цих місцях проїздом, прямуючи з Константинополя на Захід. Обхідний та небезпечний шлях через Молдову він обрав навмисне. З середини XVIII ст. ці землі, розташовані на перетині трьох імперій — Російської, Османської та габсбурзьких володінь — перетворились у європейський театр військових дій та привернули до себе загальну увагу. Великі держави вже у 1772-ому безцеремонно поділили між собою Польщу. Тепер потрібно було поступово вигнати з Європи Блискучу Порту. Молдова, особливо Верхня Молдова, знаходилась якраз у центрі цих подій. На протилежному кінці даної шкали часу Юрій Андрухович, озвучуючи спроби українського народу окреслити вектор власного стремління до незалежності, цілком закономірно локалізує периферійне місто Центральної Європи, як у старі, так і в нові часи.

Придбавши цю частину Молдови, Габсбурги мали намір замкнути оборонну лінію між Королівством Галиції та Володимирії, яке щойно було приєднане до їхніх володінь, та Трансильванією з внутрішньої сторони Карпатської гірської дуги. Нові території отримали природну для цих місць назву Буковина, від слов'янського слова „бук“. Коли 12 жовтня 1777 р. представники буковинських станів присягали

імператорському дому у місті Черновіц (Czernowitz — під такою назвою місто фігурує в австрійських джерелах), цей край вже увійшов до складу імперії Габсбургів. Мандрівникам, що їхали тим же нелегким маршрутом, що й Боскович, відкривалася невесела картина, в очах сучасників землі виглядали негостинними, малозаселеними та спустошеними війною.

Ліберальний та прогресивний острівець

На середину XIX ст. тут мало що змінилось, проте основи для стрімкого розвитку краю до 1914 року були вже закладені. Поряд із формуванням сучасної правової та адміністративної системи особливе значення мала посередницька роль столиці Буковини, яка була мостом на Захід, до Відня, життєво важливим інструментом оновлення та модернізації суспільства. Вплив Черновіц, утім, ніколи не виходив поза межі міських кордонів та рідко розповсюджувався на периферію. Буковина, поза сумнівом, усе ще

відставала порівняно до західних володінь монархії, однак на тлі найближчих сусідів (Галичини, Угорщини, Румунії, Росії) перетворилася у ліберальний та прогресивний острівець, що імпонував спостерігачам з іншого боку кордону. Тут виник центр розвинутої правової державності, реального, хоча й не завжди мирного, співіснування багатонаціонального населення. Зусилля всіх сторін були спрямовані на досягнення суспільної згоди. На відміну від Галичини, де у сільській місцевості домінувала польська шляхта, а у містах — польська буржуазія, різні групи населення у суспільно-політичному житті Буковини були полишені самі на себе. Хоча провідна роль, поза сумнівом, залишалася за німецькомовною культурою, яка орієнтувалася на Відень, і служила для національних об'єднань стрижнем та зразком. У 1910 р. Буковині, яка знаходилася на східній околиці австрійської монархії, вдалося добитися введення зразкового виборчого права, яке гарантувало кожній національності

Славнозвісна „Шіфа“ — будинок, що своїми формами нагадує корабель.

За Паризьким мирним договором край відійшов до молодого Румунського королівства. Чернауц (Cernăuți), як тепер стала називатися столиця Буковини, повинен був орієнтуватися на Бухарест.

но поділили Народна Республіка Румунія та Радянський Союз. Введені Москвою та Бухарестом нові порядки не залишили місця для єдності та своєрідності регіону. На Заході Буковина також поступово забулася. Її життя продовжувалося у спогадах вигнанців та тих, хто вціліли, у невмирущих літературних творах Пауля Целана, Рози Ауслендер, Сельми Меєрбаум-Айзингер, Ольги Кобилянської та багатьох інших. Лише розпад Радянського Союзу та створення незалежної української держави з одного боку, та вільної Румунії – з іншого, повернули краєві можливість зближення з європейськими центрами.

Провінція, яскравий образ якої добре видно з центру

Мандрівки на схід розпочиналися на Заході через прагнення повернути забуте. На Сході натовпи поверталися до минувшини, прагнучи залишити звичну ідеологічну колію. Це було й бажання віднайти у ньому надзвичайно багатий простір, історія якого йде у глибину, оминаючи віху 1945 року, і сприймається як частина власного спадку, який усвідомлюється поступово. Політичні утворення по обидва боки кордону, університети та школи Буковини, краєзнавчі центри в українських Чернівцях та у румунському місті Радауце (Rădăuți) поряд із численними приватними ініціативами знову звернули увагу на цей регіон, прагнучи підкреслити його своєрідність, регіональну специфіку, сформувані власну ідентичність. Іноді у ці процеси втручаються різкі націоналістичні тони, що спираються на хибні історичні претензії, але єдиний історичний спадок та надія на майбутнє завжди залишаються на першому плані. Помаранчева революція 2004 р. і тут підхлоснула прагнення людей до свободи та самовизначення. Не дивлячись на те, що наступні роки принесли чимало розчарувань та невдач, Буковина та її столиця, хоч би як її називали – Чернівці – Чернауц – Черновцы – Чернівці, – досі не щезла з карти світу. Вдячності та підтримки заслуговують усі, хто попри кордони та ідеологічні розбіжності продовжують створювати єдність Буковини – провінції, яскравий образ якої добре видно з центру!

» активну участь у політичному житті краю. Всього за кілька років до того, у 1907 р., жителі невеличкого містечка Серет, розташованого на південь від Чернівців, відреагували на введення у монархії загального, рівного та таємного виборчого порядку з шанобливою несміливістю. Ніби мова йшла не про величезне досягнення демократичної політики, а про караючий вирок імператора. Лео Кац у своїй книзі „Палаючі села“ описує цей феномен у сатиричній манері (Leo Katz, Brennende Dörfer, Wien 1993).

Отруєння клімату

Перша світова війна викликала істотні зміни на Буковині не стільки внаслідок військових дій, скільки отруївши національною ненавистю та підозрілістю суспільний клімат. Попередні постійні політичні величини змінили своє значення, а за Паризьким мирним договором край відійшов до молодого Румунського королівства. Після 1918 року Румунія зіткнулася з серйозними проблемами. Мало того, що у численних областях країни все ще зберігалися традиційні структури, значне розширення територій та збільшення кількості національних меншин знову поставило її перед питанням власної ідентичності. Чернауц (Cernăuți), як тепер стала називатися столиця Буковини, повинен був орієнтуватися на Бухарест. Національна політика Румунії почала відбиватися на житті краю. Відень поступово сховався з поля зору, не дивлячись на контакти, які

все ще зберігалися. Тим не менше, два роки, що передували початку Другої світової війни, стали надзвичайно плідними для літературної діяльності міста, яке у повсякденному житті зберігало австрійську назву Чернівці.

Радянська окупація північної частини Буковини, яка наступила після укладення пакту Молотова–Ріббентропа, відкрила найбільш трагічний розділ історії Буковини. Навесні 1941 року почалися арешти вільнодумців та масові депортації. Ще раніше виселення німецьких та угорських національ-

Вдячності та підтримки заслуговують усі, хто попри кордони та ідеологічні розбіжності продовжують створювати єдність Буковини – провінції, яскравий образ якої добре видно з центру!

них меншин викликало масовий вихід цих народів, що переселялися до Угорщини та Третього рейху. Румунська військова диктатура почала переслідування єврейського населення Буковини. Припинення, вигнання та навмисне винищення євреїв створили досі незаповнену прірву. У 1947 році край остаточно

Загинули не тільки люди, а весь цивілізаційний прошарок

Мультикультурність тут була механічною, оскільки різні держави дали різні народи, що власне представляли ці імперії. Були, однак, і представники інших національностей, які волею історії потрапили туди, на периферію.

» Волею історії Буковина опинилася на перетині трьох світів. З півдня – Османська імперія, зі сходу – Російська (кордон проходив за двадцять кілометрів від Чернівців, у містечку Новоселиця), а захід просто займав її – спочатку Австрійська, потім Австро-Угорська імперія. Окраїна, де навіть жорсткі імперські закони діяли не так суворо, як у метрополії. Австро-угорські імператори, бажаючи розвинути свою периферію, створювали тут умови для розвитку інших народностей.

Сприятливі умови на красивій окраїні

З кінця XVIII ст., коли після австро-турецьких воєн Буковина відійшла до Австрії, євреї тут становили незначну частину. Зокрема, існує

доавстрійський перепис, який показує, що євреї не мали такої ваги і питомого впливу на цей край, як у XIX ст. Усе змінилося наприкінці XVIII ст., коли австрійський імператор Франц I дозволив євреям селитися на Буковині і дав їм певні права. Це було в епоху, коли починалися буржуазні революції, і права давалися з страху перед ними. Євреї, у цьому я впевнений, ніде у світі на той час не мали настільки сприятливих умов для розвитку, як на цій красивій окраїні Австро-угорської імперії. І це далося взнаки, адже єврейське населення зросло дуже швидко.

Зростання відбувалося не тільки за рахунок міста Чернівці, але й за рахунок усіх навколишніх сіл. Більше того, навіть гірські села поступово заповнювалися євреями. У свою

чергу, євреї знайшли там гарний клімат, приємних людей, з якими можна було спілкуватися і не мали великих упереджень проти них. Коли у світі трапляються подібні перехрестя імперій, вони, перш за все, визначаються високим рівнем толерантності як релігійної, так і культурної – за рахунок сильного перемішування. Це характерна ідентифікаційна риса, яка притаманна буковинцям взагалі, і тамтешнім євреям зокрема. Це не просто багатокультурність, як було у багатьох імперіях, це і високий рівень терпимості до іншої людини, до взаємовпливу та взаєморозвитку.

Патріотизм до Австрії

Із суттєвим зростанням кількості єврейського населення, яке на початку XX ст. досягло 15 % на- »

селення всієї Буковини, зріс і вплив єврейської спільноти. У місті євреїв було значно більше. За довоєнними даними, перед радянською окупацією 1940 року 60–65 % населення міста складали євреї. Тобто вони дуже великою мірою, навіть у румунській Буковині, впливали на всі сфери життя – економіку, банківську сферу, воєнне становище. Я вже не кажу про культурні впливи. Австро-Угорщина, хоча і ставилась толерантно до представників інших культур, водночас послідовно насаджувала німецьку мову. І євреї, можливо, більше ніж інші меншини, опанували цю мову і розмовляли нею. Родинна мова, материнська, багатьох чернівецьких євреїв була саме німецька. Тобто вони змалку знали німецьку, хоча потім вчили і знали і їдиш, і румунську. Але німецька була домашньою розмовною мовою, це була мова єврейських інтелігентів. І це також своєрідна ознака буковинських євреїв. Наприклад, у Польщі, в її Австро-Угорській частині, також проживало чимало євреїв, але вони розмовляли їдиш. І це дуже цікава обставина, адже поруч Галичина, Польща, а настільки різні ідентичності.

Євреї у Чернівцях мали свої права, мали можливості реалізувати себе у цьому місті. Були певні ніші, які займала кожна з національних груп. Євреї займали майже всі щаблі со-

ціальної драбини. Навіть опосередковано можна судити, що тутешні євреї були дуже великим патріотами Австро-Угорщини, це відомий факт. І за це їх карали росіяни. Коли російська армія у 1918 році пройшла через Чернівці, вона зробила єврейський погром. До цього моменту євреї Буковини не знали, що це таке. (Це євреї Росії знали). І російський генерал-губернатор цього краю з чудернацьким прізвиськом Євреїнов [Сергій Євреїнов, у 1914–1915 рр. виконував обов'язки Чернівецького та Перемишлянського губернатора – УЖ] декларував, що каратиме євреїв за патріотизм до Австрії. Пізніше, у тому ж 1918 році прийшли румуни і також карали євреїв Буковини за патріотизм. Коли після завершення війни обговорювалася доля Буковини, що мала відійти до Румунії, різні національні та конфесійні групи висловлювали своє ставлення. Існувала спільна українсько-польська заява про анексію Буковини Румунією, але була окрема заява єврейської ради Буковини, в якій висловлювався протест проти приєднання Буковини до Румунії. Звичайно, євреї не могли не розуміти: якщо це станеться, у них будуть великі проблеми. Так і сталося.

Початок кінця

За румунів у євреїв Буковини було набагато важче становище – як че-

рез загальні обставини, так зокрема тому, що у Румунії, за індукцією, у 1920-х – на початку 1930-х років почали розвиватися процеси, що йшли в Європі – Німеччині, Італії, Болгарії. Це був різновид націонал-соціалізму, Залізна Гвардія та її керівник Антонеску [Міхай Антонеску, міністр зовнішніх справ Румунії у роки Другої світової війни, ідеолог гоніння євреїв – УЖ]. Але навіть без цього на початку 20-х років євреям не давали румунського громадянства. Проте Чернівці були їх містом, їх краєм. І так тривало до 1940 року, поки не прийшла радянська армія. І це стало початком кінця. Згодом прийшли німці з румунами і єврейство Буковини перестало існувати. Ми – ті, хто жили на Буковині після війни – це вже не єврейство Буковини. Бо приблизно половина євреїв Буковини загинула під час Голокосту (точні дані невідомі), а решта емігрувала або перед, або після війни.

Проте з часом кількість єврейського населення знову зросла. У 1950-ті роки понад половину населення міста складали євреї. Але це вже були інші євреї. Після війни місто було спорожнілим, тому туди за направленням чи без направлення приїхало багато євреїв зі Східної України, Росії, Бессарабії. Це вже були радянські євреї. Я не кажу, що буковинські кращі, вони були іншими. Певною мірою вони

були асимільовані і секуляризовані. Не можна сказати, що це позитивна ознака євреїв, але це феномен буковинських євреїв.

Еклектика як стиль

Сьогодні на Буковині залишилось лише близько двох тисяч євреїв. До речі, цікавою ознакою єврейства Буковини є дуже високий рівень еклектики. Наприклад, буковинська архітектура – суцільна еклектика, там є впливи східних стилів, навіть Південного Сходу, готичні, мавританські. Таке перемішування панувало і в мові. Коли двісті років еклектика зберігається, вона стає стилем. Цей стиль був притаманний саме євреям Буковини. На жаль, він втрачений разом з носіями, і відновити його неможливо.

Ті, хто емігрували, частково підтримують зв'язки з Буковиною. Звісно, при радянській владі підтримувати подібні зв'язки було практично неможливо. Багато хто з емігрантів постарів і пішов з життя. Я знаю чимало тих, хто живе в Ізраїлі. Вони мають дуже слабеньке товариство, це об'єднання довоєнних буковинських євреїв. Вони дуже старі, їм за вісімдесят. Є друга генерація, що вже не відчуває такого зв'язку з Буковиною, але намагається продовжувати роботу.

В Америці я такого товариства не знаю, вони просто листуються між собою за допомогою Інтернету. До речі, їхніми стараннями було встановлено меморіальну дошку пам'яті румунському меру Чернівців у роки війни Траяну Поповичу, який врятував понад 20 тисяч євреїв у роки війни.

Загинули не тільки люди, а весь цивілізаційний прошарок з його релігією, культурою, мовами, усіма відносинами. Усе пішло. Залишилось місто, його архітектура, яка великою мірою побудова євреями. І ця архітектура, розташування будівель створює ауру, певний дух міста. Цей дух відступає, бо прийшли нові люди, зараз це українське місто. Нові мешканці, які приїхали за останні тридцять-сорок років, мають свою ауру. Я відчуваю своєрідну символічну боротьбу начал двох символічних духів, які зітнулися у цьому місті і намагаються подолати один одного. Ми не знаємо, який буде результат цього, адже місто впливає на його мешканців. Але і люди, які там живуть, впливають на місто.

Буковинські поляки

Внесок польської спільноти у розвиток Буковини був вагомим і суттєвим. Але почати треба із соціальної структури цієї національної групи. Серед поляків були і селяни, які своє коріння ведуть від чадецьких гуралів і які приїхали на Буковину у ХІХ ст. Була інтелігенція, зокрема, відомі професори університету чи архітектори, які спроектували чимало відомих архітектурних споруд Чернівців. Але найбільш знаковою фігурою є Антон Кохановський. Його називають батьком міста. Він двічі обіймав посаду мера, був головою Буковинського сейму, понад 27 років обирався депутатом Віденського парламенту. При ньому розвинули інфраструктуру міста (водогін, каналізація, електротранспорт).

Якщо врахувати, що до Першої світової війни Буковина була єдиним цілим, багато поляків проживали власне у теперішній Південній Буковині. За численністю поляки традиційно були на п'ятому місці після русинів, румунів, євреїв, німців (або австрійців). Сьогодні вони є на четвертій позиції, слідом за українцями, румунами, росіянами. Хоча розрив, очевидно, великий. Загалом у Чернівецькій області проживає понад 5,5 тисяч поляків. Це дані офіційні, проте є багато мішаних родин, які зі зрозумілих причин (наприклад, трагічні часи, коли поляки зазнали переслідувань у 1937 році) зазначили себе або росіянами, або українцями чи румунами.

Проте сьогодні серед поляків є представники місцевих депутатів, голови сільрад, особливо у Сторожинецькому районі, де проживає найчисленніша група поляків. Це невеличка громада, проте їх культурно-освітня діяльність дуже активна. Існує шість польських ансамблів, з них два дитячі. Польська мова викладається у сільських школах Нижніх Петрівців, Красношорів, Панків, у містах Сторожинець та Чернівці, на філологічному факультеті Чернівецького університету, а також на факультеті історії, політології та міжнародних відносин.

З ініціативи чернівецького Товариства польської культури імені Адама Міцкевича та університету був створений і діє Буковинський центр „Східна школа польських студій імені Антона Кохановського”. Його діяльність спрямована на поглиблення співпраці між вузами.

Проблеми, з якими стикаються нині поляки Буковини, мабуть, характерні не лише для польської спільноти, але для всіх національних товариств та організацій. Йдеться передусім про активізацію діяльності молоді з точки зору формування у неї пам'яті про свою прабатьківщину, бажання розвивати польську культуру поза кордонами Польщі, а також підтримувати і поглиблювати елементи традиції багатокультурності і толерантності на Буковині. Проте, це проблеми не лише польських організацій.

Владислав Струтинський – доцент кафедри міжнародних відносин Чернівецького національного університету; голова Чернівецького обласного Товариства польської культури ім. Адама Міцкевича; голова Координаційної Ради Буковинського центру „Східна школа польських студій ім. Антона Кохановського”, Чернівці

Антон Кохановський

На перехресті шляхів

Буковина належить до числа тих регіонів Європи, де сформовано власні традиції розвитку міжетнічних взаємин, причому вони навіть отримали назву „феномену буковинської толерантності“.

» На території Чернівецької області, до складу якої входить територія північної частини Буковини, північної частини Бессарабії та Герцаївського цинуту, проживають представники 76 національностей. Найчисленнішими, за даними перепису населення 2001 року, є українці (75,0 %), румуни (12,7 %), молдовани (7,3 %), росіяни (4,1 %), поляки (0,3 %), білоруси (0,2 %), та євреї (0,2 %). Впродовж століть край був поліетнічним, і в ньому стосунки між різними етносами будувалися на основі взаємоповаги та характеризувалися стабільністю. У етнічних взаєминах у регіоні протягом довгого історичного періоду переважали позитивні фактори. За винятком періоду історичних катаклізмів, пов'язаних зі світовими війнами та політикою тоталітарних режимів, взаємовідносини етнічних громад краю вважалися зразковими. Так гадали і науковці, і вся громадськість.

Органи влади традиційно намагаються забезпечити освітні потреби осіб, які належать до національних меншин. 3 446 шкіл області, у 356 (81 191 учень) школах навчання ведеться українською мовою, у 74 (13 282 учні) – румунською, в 1 (152 учня) – російською, у 15 школах (3 347 учнів) – змішана форма навчання (українською та румунською – 13; українською і російською – 2).

Румуни, молдовани: хто вони?

Зазначимо, що серед національних меншин області найбільш вагоме місце займає румуномовне населення, частина якого ідентифікує себе як румуни, частина – як молдовани. Складаючи разом близько 20% населення, вони не є діаспорним, а автохтонним населенням. Саме на Буковині, у її північній частині (як і у Бессарабії) триває складний процес етнокультурної самоідентифікації і етнічного розмежування молдовської та румун-

ської націй. Маючи спільну літературну мову, спільних літературних класиків, спільних історичних героїв та спільні традиції, внаслідок територіальних змін XVIII–XX ст., вони розвивалися у різних геополітичних просторах, що суттєво вплинуло на їх подальшу самоідентифікацію.

Про те, що цей процес триває, свідчить і динаміка зміни чисельності румунів та молдован. Так, порівнюючи перепис 1989 р. та перепис 2001 р., можна помітити, що кількість осіб в Україні, які визнали себе румунами, збільшилася, складаючи порівняно з 1989 р. 112 %, а тих, хто визнав себе молдованами, зменшилася, складаючи відповідно 79,7 %. Особливо помітна ця динаміка у Чернівецькій області, де у порівнянні з 1989 р. румуни склали 114,2 %, а молдовани – 79,5 %. І це, на нашу думку, відбувається, більшою мірою, саме завдяки продовженню процесу самоідентифікації.

Науковці Румунії та представники румунської етнічної еліти України вважають, що потрібно віднайти прийнятну форму для офіційного визнання національної, мовної, культурної та релігійної ідентичності румунів і молдован. Посилаються вони на те, що в низці документів, які були підписані Республікою Молдова та Румунією у період 1991–2001 рр., визнається ідентичність цих двох груп громадян. Можна погодитись з такою постановкою питання за умови, що буде визнано ідентичність цих груп, а не відсутність права на існування однієї з них, не відбуватимуться спроби протиставляти одну етнічну групу іншій.

Подвійне громадянство

В регіональних та центральних мас-медіа доволі часто можна зустріти інформацію про те, що у Чернівецькій області частина жителів одержують паспорти Румунії. Кількісна оцінка цього явища різниться від публікації до

публікації. Зазначимо, що відповідно до законодавства Румунії громадяни, які до 1940 року проживали на території Бессарабії та північної частини Буковини, а також їх нащадки до третього покоління, мають право на отримання румунського громадянства. Тобто Румунська держава проявляє готовність надати паспорти своїм колишнім громадянам (незалежно від етнічного походження), оскільки в цей період вказані території входили до складу Королівської Румунії. Привабливість румунського паспорту зросла із входженням Румунії до Європейського Союзу, що дало можливість її громадянам без віз безперешкодно подорожувати європейськими державами. Це дає можливість нашим заробітчанах спростити свій шлях до отримання роботи в Європі. Саме тому прагнення отримати румунське громадянство лежить не в політичній, а в економічній та соціальній площині. (До речі, закон про громадянство Республіки Молдова містить такі ж положення. Проте, оскільки ті громадяни не мають ніяких візових переваг порівняно з громадянами України, паспорти цієї країни не користуються таким попитом в Україні).

Проблема полягає в тому, що, на відміну від багатьох держав, які допускають подвійне громадянство, Україна не визнає за своїми громадянами громадянства іншої держави (що багатьма авторами трактується як заборона подвійного громадянства). Надання румунських паспортів сприймається українською владою як недружній жест. При цьому, неможливо висунути Румунії претензії щодо порушення міжнародного права, адже вона не підписала жодного міжнародного документу, який би їй забороняв це. Не врегульовано це питання і у двосторонніх відносинах, оскільки будь-який румунський політик, підписавши таку угоду з Україною,

здійснив би акт свого політичного суїциду. Отже, звинувачувати можна лише осіб, які, отримавши румунський паспорт, не відмовилися від українського громадянства.

Вирішення цього незручного становища у двосторонніх українсько-румунських взаєминах пов'язане, на наш погляд, з європейською інтеграцією України, лібералізацією візового режиму для її громадян з боку європейських держав. Надавши кілька років тому громадянам країн Європейського Союзу право безвізового в'їзду в Україну, українська держава вправі очікувати на взаємність, або хоча би на суттєву лібералізацію візового режиму для своїх громадян.

Транскордонне співробітництво

Після підписання у вересні 2000 р. Угоди про створення євро-регіону „Верхній Прут” завершилися формування системи спільних з країнами Центрально-Східної Європи транскордонних структур уздовж західного кордону України, які складаються з єврорегіонів „Буг”, „Верхній Прут”, „Нижній Дунай”, а також „Карпатського Євро-регіону”. Останні три єврорегіони діють на кордонах України, Республіки Молдова та Румунії.

Досить цікаві результати нашого дослідження єврорегіону „Верхній Прут”. На початку його створення сторони намагалися покращити умови співпраці. За рішенням Ради Євро-регіону та за підтримки регіональних органів місцевого самоврядування з 1 липня 2001 р. були відмінені місцеві збори і платіжі при перетині державного кордону для місцевих жителів і юридичних осіб, зареєстрованих на території єврорегіону. Були визначені загальні пріоритети і механізми їх реалізації, а також списки потенційних пріоритетних проектів. З метою популяризації транскордонної економічної співпраці було ініційовано проведення Днів Євро-регіону в усіх адміністративно-територіальних одиницях його ареалу. Проте з часом активність єврорегіону значно зменшилася, істотних змін в економічному співробітництві, які б збільшували надходження в державний і місцеві бюджети, не відбулося. З різних причин потенціал транскордонної співпраці трьох країн не використовувався на повну силу. Пов'язано це, на наш погляд, з досить слабким включенням

до діяльності єврорегіону широкої громадськості, засобів масової інформації, великими масштабами єврорегіону (особливо після приєднання до нього Івано-Франківської області), введенням візового режиму для в'їзду в Румунію для громадян України та Республіки Молдова.

І все ж, за останні 3–5 років можна відзначити зростаючий темп транскордонної співпраці на рівні проектної діяльності і як наслідок – відносно швидкий темп корегування та європеїзації менталітету дійових осіб, які докладають зусиль до міжрегіонального співробітництва. Проекти транскордонного впливу в трьох країнах здійснювалися за фінансової підтримки багатьох програм та фондів.

Надзвичайно важливу роль у цьому процесі відіграли європейські інструменти сусідства, в першу чергу, Програма сусідства ЄС „Румунія–Україна PHARE CBC 2004–2006”. Її реалізація розпочалася лише у 2007 році і тривала до початку 2010 року. Програма була націлена на вирішення завдань зі стимулювання економічного та соціального розвитку в прикордонних регіонах, на розв'язання спільних проблем, що існують у сфері охорони довкілля, охорони здоров'я, на забезпечення ефективного та надійного прикордонного контролю, на підтримку демократизації місцевих громад, а також на збереження спільної культурної спадщини. До речі, культурологічні проекти виявилися найбільш ефективними. В цілому, в рамках цієї програми, було реалізовано 147 проектів 80 румунськими аплікантами за підтримки 95 партнерів з України, у т. ч. 38 – з Чернівецької, 33 – із Закарпатської, 13 – з Івано-Франківської та 11 – з Одеської областей. Найбільша кількість проектів була реалізована аплікантами Сучавського повіту (50 грантів). Як бачимо, найбільш активними виявилися буковинці по обидва боки кордону.

Паралельно з цією програмою, аплікантами якої могли бути лише представники Румунії (фінансування розповсюджувалося також виключно на румунську сторону), розгорталася програма TACIS CBC. Вона була менш тривалою в часі та менш гнучкою в плані фінансування, оскільки мінімальне співфінансування від європейських структур для 1-го та 2-го пріоритетів (економіка, інфраструктура,

туризм та екологія) було 500 тис. євро, а для 3-го пріоритету (гуманітарні проблеми) – 250 тис. євро. Умовою отримання аплікантом коштів було співфінансування з його боку в розмірі не менше 10 % вартості проекту. Сума, яку повинні були мати на рахунку потенційні апліканти, ставала непосильною для великої їх кількості, особливо для неурядових організацій.

Нещодавно започаткована Спільна операційна програма „Україна–Румунія–Молдова 2007–2013”. Фінансування операційної програми складає 126,72 мільйонів євро і фінансується не лише програмою ЄІСП, а й національними фондами. Її особливістю є уніфіковані процедури для всіх країн-учасниць (фінансування, звітність тощо).

Безумовно, що програма має і низку проблемних аспектів, які не дозволяють у повній мірі використовувати її можливості. Майже два роки триває процес оцінювання заявок. Завершений він лише за третім пріоритетом – сприяння заходам типу „від людини до людини”. Відчувається певна нерівномірність у відборі переможців конкурсу. Серед 62 відібраних проектів аплікантами є: 48 – з Румунії, 9 – з Республіки Молдова та 5 – з України. Досить низьким є рівень інформованості потенційних аплікантів щодо існуючих транскордонних програм. Це значно звужує коло експертів та організацій, які могли б виступити партнерами у запланованих транскордонних проектах. Майже відсутня координація проектних заявок, що подаються на розгляд, з регіональними пріоритетами. Їх поєднання з наявними бюджетами регіональних програм може суттєво збільшити позитивний вплив від їх реалізації та досягти додаткових результатів, які неможливі в існуючих умовах.

Попри все, транскордонне співробітництво сприяє утвердженню принципів добросусідства та ефективного регіонального співробітництва у всій багатоманітності форм їх прояву, створює реальну можливість практичної реалізації євроінтеграційних прагнень України. Ідеї регіонального співробітництва та пошук взаємовигідних рішень стають основою майбутніх взаємин із сусідніми країнами та їх окремими регіонами, позитивно впливають на внутрішні процеси в наших державах.

Землею Франца-Йосифа

Ні, мені не йдеться про російський архіпелаг із 191 острова, розташований у Північному Льодовитому океані. Окрім сотень тисяч накопичених за часів Союзу і вже напівзгнилих бочок з використаним паливом, там дивитись практично нічого. Натомість, гадаю, не помилюсь, якщо скажу, що Буковина, з її австрійськими архітектурними дивами кінця XIX — початку XX століття, куди більше заслуговує на виведену у заголовок назву. Тим більше, що тут любили згаданого монарха ледь не сильніше, ніж у самій Австрії.

» Це у Гашека імператора Франца-Йосифа величали „старим шахраєм“ чи „старим Прохазкою“ — і чехи мали цілком виправдані резони не надто старатись виявляти теплі почуття вірнопідданих до „свого“ монарха — на Буковині ж Габсбургів вважали за правдивого „народного цісаря“. І тут нема чому дивуватись, адже саме за 68-річний період правління цього „останнього монарха старої школи“, як він сам себе називав, Чернівці, а загалом і вся Буковина, буквально розквітли, перетворившись на одну з культурних метрополій. Припускаю, що і я б долучився до загального хору дифірамбів такому правителю, якби в моєму місті постало щось на зразок резиденції буковинських митрополитів, яку, до речі, цього року цілком заслужено зараховано до переліку світових пам'яток ЮНЕСКО. Але про все своєю чергою.

Є церкви п'яні і хатнього типу

В світовій історії випадків, коли б окупанти покращували життя населення загарбаних ними земель, не так багато. Буковина і Чернівці — саме рідкісний приклад того, коли яро перетворилося на прикрасу. Судить самі: столиця краю, яка, до слова, відряховує свій вік з початку XV століття, не мала жодного мурованого будинку аж до 1780 року, коли австрійцям, яким Буковина щойно відійшла внаслідок виграної війни з турками, вже, певно, набридло не надто комфортне чернівецьке життя. От вони і звели так званий „Генеральський дім“, який, до речі, і сьогодні стоїть навпроти костелу Святого Хреста і славнозвісної „Шіфи“ — будинку, що своїми формами нагадує корабель. Щоправда, від

попередніх власників-османів таки лишилися мурований міст, лазня і характерна криниця, відновлені до 600-річного ювілею міста, але більше жодних інших рис на архітектурному обличчі Чернівців вони по собі не залишили. Натомість нові хазяї заповзялись зводити фактично інше місто: замінили багно вулиць добірною бруківкою, проклали водогін, а згодом і залізницю. Річ ясна, що все це приваблювало сюди нових поселенців і у XIX столітті Чернівці перетворились на мультиетнічний поліс — крім русинів (українців), тут мешкали румуни, євреї, вірмени, поляки і австрійці. З часом всі вони втворювали в собі „почуття буковинця“, яке було вагомим за національну чи релігійну приналежність. Звідси і унікальна толерантність тогочасних, цісарських Чернівців. Так, приміром, єврейські купці надали частину коштів на побудову резиденції православних буковинських митрополитів. До речі, її автором був відомий чеський зодчий Йозеф Главка. Комплекс зводили майже два десятиліття і повністю відкрили у 1882 році. Більшу частину грошей на резиденцію зібрав Буковинський православний релігійний фонд і міністерство культур і освіти. Долучились також інші громадські організації та приватні особи. Загалом на будівництво витратили гігантську на ті часи суму — 1 мільйон 750 тисяч гульденів. Припускаю, що „відкатів“ тоді не було, тож усе до останнього крейцера пішло на митрополіччі покої, які своєю пишнотою не поступались навіть королівським палацам. Частина інтер'єрів — дещо таки загинуло під час пожежі у 1944 році — збереглась донині і тепер можемо бачити розкішні Мармурову

і Червону залу, Трьохсвятительську семінарську церкву з прекрасними розписами українця Бучевського і австрійця Йобста, Гостинний корпус, прикрашений зірками Давида і невеличкий, але такий затишний дендрологічний парк.

Нині в колишній резиденції Чернівецький університет. Про якість освіти в ньому судити не мені, але лише заради естетичної довершеності, якою дихають його переходи, зали і, здається, навіть цеглини, я б залюбки віддав йому 5 років свого студентського життя. Щоправда, попри статус об'єкта ЮНЕСКО тут і досі при головному вході стоїть, м'яко кажучи, непривітний охоронець, який нікого не пускає досередини, а якщо хтось таки прослизнув повз нього, уважно слідкує, аби жодна душа не ставала на центральну гравієву доріжку. Виявляється — під нею схована крихка дренажна система, що не дає цеглі пам'ятки зволожуватись. Лише раз на рік, у вересні, нею дозволяють пройти першокурсникам. Простим туристам, аби побачити резиденцію-університет ізсередини доводиться замовляти екскурсії в туристичних агенціях...

Ця пам'ятка — не єдиний витвір геніального Главки. На вулиці Вірменській знаходиться колишній храм вірменської громади, побудований за проектом чеха. Його урочисто освятили 1875 року, після ж останньої війни тут відкрили органну залу, яка діє і досі. Час від часу в храмі проводять і богослужіння. На щастя, все внутрішнє і зовнішнє оздоблення, включно з вітражами, стінописом і вівтарями, збереглося.

Культові споруди різних етносів — буквально на кожному кроці.

Неподалік від вірменської церкви, на Руській, знаходиться румунська „п'яна" церква, названа так за своєрідні форми бань, та український греко-католицький храм. Поруч із ними дерев'яна православна Миколаївська церква так званого хатнього типу, що походить з 1607 року. Вона зовсім без куполів, якщо не звертати увагу на мініатюрну сигнатурку. Це зумовлене пануванням турків, які забороняли зводити церкви, вищі за їхні мечеті. В результаті, османи спричинились до появи нового унікального типу церков.

У цьому ж районі, на Садовського, днями відкрили капітально відремонтовану синагогу. Якщо ж пройтись вулицями Гагаріна та Барбюса, уважно приглядаючись до будинків, то ще й сьогодні на них побачиш поодинокі літери на івриті чи Давидові зірки. Саме тут був центр світського і релігійного життя єврейських Чернівців. Щоправда, нащадків Аврама та Ісаака в місті тепер майже не лишилось – більшість емігрувала.

„...а книгарень було більше ніж пекарень”

Але повернімося до центру. Чесно кажучи, міським чиновникам часів незалежності забракло не тільки турботи про долю Чернівців, а й елементарної фантазії. Інакше чим пояснити, що головна вулиця столиці Буковини так і зветься – Головною, а центральна площа – хто б міг подумати? – Центральною? Остання кілька разів міняла назви в залежності від того, хто володів Чернівцями. Скажімо, за румунів тут стояв пам'ятник „воз'єднанню історичних валахських земель”, з якого регулярно кпинили українські студенти, підсипаючи бронзовому бикові – символу Валахії – овес. За совітів все було прозаїчніше – площа називалася Червоною. Щоправда, в останні часи таки відбулися певні приємні зміни в її житті. Так, з ратушної вежі сурмач тепер щодня грає на всі боки „Марічку”, на будинку ж Художнього музею, фасад якого з 1904 року прикрашає вишукане панно в стилі модерн, встановили і скульптурну композицію „Троянди, що метуть тротуар”. Над нею таблиця з німецьким і українським написом: „Чернівці – на півдорозі між Києвом і Бухарестом, Краковом і Одесою – були таємною столицею Європи, де тротуари підмітали букетами троянд, а книгарень було »

» більше ніж пекарень“. Це цитата австрійського журналіста Георга Гайнцера, сказана про „ті“ Чернівці, коли в кав'ярні на Панській (сьогодні – Кобилянської) можна було зустріти Пауля Целана і Розу Ауслендер, Юрія Федьковича і Лесю Українку, Міхая Емінеску і, власне, Ольгу Кобилянську. На жаль, нині часи вже не ті, тож книгарні з пекарнями помінялись місцями, та й удвірників реманент далеко не такий романтичний. Щоправда, під час поетичного фестивалю „Меридіан Черновіц“, який вже двічі проходив на початку вересня, тепер на тій же вулиці Кобилянської трапляються новітні генії пера. Тож флер старих Чернівців, принаймні на якийсь час, повертається.

Втім, для декого і в сьогоднішніх буденних Чернівцях знайдуться свої безперечні мистецькі авторитети. Певно, саме для них на Театральній площі заклали „алею зірок“ Буковини, більшість з яких усе ще посилають свої химерні фонограмні промінці. Це Ані Лорак, Іво Бобул, Лілія Сандулеса, Софія Ротару, Ян Табачник, Катерина Бужинська. Білими воронами серед них виглядають Іван Миколайчук, Володимир Івасюк та Сіді Таль – зірки невідомості. Загалом, на цій площі особисто для мене цікавішою є опера. Адже її автори – уславлені віденці Фелнер і Гелмер, в архітектурному ательє яких народився проект Одеського театру опери і балету. В Чернівцях їхнє дітище постало у 1905 році і коштувало місту та його меценатам 600 тисяч крон. Поки цю суму назбирували, зодчі побудували точнісіньку копію запропонованої буковинцям опери в німецькому Фюрті, де з грошима було простіше. Тож нині трупи цих театрів іноді їздять на гастролі одна до одної – приміщення ж майже рідні та цілком звичні.

Берег правий, берег лівий

Буковина є своєрідною збільшеною копією Чернівців – у тому сенсі, що вона розділена на певні етнічні райони: тут – подоляки і галичани, тут – гуцули, тут – румуни і молдовани, тут – липовани. До Другої світової були ще й німці з поляками та євреями, але зі зрозумілих причин зараз їх вже не побачиш. Звісно, є села і містечка із мішаним населенням, але їх меншість.

На північ і схід від Чернівців переважно живуть українці. Їхньою

неофіційною столицею я б назвав Хотин, хоч у місті не бракує виразно румунської довоєнної архітектури стилю необринковану. До речі, турки свій адміністративний центр мали саме тут, а не в неохайних тоді Чернівцях. Це і природно, адже в Хотині молдовани до того звели одну з найпотужніших на Дністрі фортець, яка вражає і сьогодні. Висота її прикрашених геометричним орнаментом мурів сягає 40 метрів, відтак – це найвища фортифікаційна споруда України. Цього вересня тут гучно відсвяткували 390-ту річницю Хотинської перемоги, яку одержали українці Сагайдачного і поляки Ходкевича над переважаючими силами турків і татар, на чолі яких стояв Осман II. Крім того, в природному амфітеатрі, з якого відкривається панорама фортеці-велета, щороку влаштовують фестиваль реконструкторів „Битва націй“. Таку вдалу „декорацію“ не минають і кіношники, що знімали тут з десяток стрічок, найвідоміші з яких „Д'Артан'ян і три мушкетери“, „Балада про доблесного лицаря Айвенго“, „Тарас Бульба“. В самій фортеці нещодавно розчистили і відкрили для туристів гігантські підземелля та нові зали. До оглядин також і турецький гарем та молдавська готична замкова церква. Словом, нудьгувати не доводиться.

На схід і захід від Хотина буковинська сторона Дністра являє собою величні прямовисні скелі. В них здавна засновували печерні монастирі, один з яких знаходиться в селі з промовистою для киян назвою Хрещатик. Це прямо навпроти колишнього міжвоєнного польського курорту і нинішньої „томатної столиці“ – Заліщиків. Якщо не брати до уваги неоковирний храм останніх часів, то головною атракцією обителів є дві старі невеличкі церкви, під якими є джерело з, як вважають, цілющою водою. Може, тому по сусідству з монастирем знаходиться і мініатюрний завод, який видобуває і розливає мінеральну воду.

В Першу світову на цих скелях точились важкі бої, згадкою про які є військовий цвинтар, де поховані як українці, так і румуни з австрійцями. Його хрести дещо нагадують обкладинку класичного альбому „Metallica“ – „Master of Puppets“.

Всю Буковину наче парадна стрічка оперізує з північного заходу на південний схід Прут. За ним, на правому березі вже Карпати.

Щоправда, не одразу опиняєшся в оточенні височинних гір – вони тут узагалі не надто стрімкі (найвища точка – гора Яровиця – має всього 1574 метри) – спершу їх просто відчуваєш. Найцікавіше туди їхати з Чернівців на захід вздовж Прута. Тоді буде і рідна миколайчукова Чорторія з його хатою-музеєм, яку доглядає сестра актора пані Фрозина, і Вашківці, відомі переберією на Маланку 13-14 січня і, нарешті, Вижниця.

Колись це місто було одним із центрів буковинських хасидів, де (крім Садгори поблизу Чернівців) мешкав „вундерреббе“ Ісроель Фрідман. Більшість населення склали євреї, від яких лишилось кілька синагог і ошатних будинків. У новіші часи тут дивував слухачів ще один непересічний буковинський талант – співак Назарій Яремчук, який народився в передмісті Вижниці. Сьогодні ж це просто затишне невеличке місто біля самісінького півніжжя вже справжніх гір. Буквально за вказівником, який сповіщає, що Вижниця закінчилась, тебе звідусіль обступають Карпати. Це сусіднє з містом село Виженка, відоме також як місце відпочинку довоєнних інтелектуалів і пункт паломництва хасидів. Справа в тому, що тут засновник цієї течії юдаїзму, Баал Шем Тов облаштував ритуальну купальню на гірській річечці, яку кілька років тому стараннями голови Асоціації єврейських організацій та громад України Йосипа Зісельса відновили. Сюди навіть планувала приїхати викупатись шанувальниця вчення Каббали Мадонна, але щось зірвалось. Власне, як і у не надто численних туристів, які через катастрофічну повінь 2008 року не змогли відвідати гуцульську частину Буковини, відрізану розбурханими водами Черемоша від усього світу. Її наслідків не подолали й досі – дорогу і мости, що ведуть з Вижниці у гірську Путилу, все ще ремонтують. Втім, проїхати можна. І якщо вже дістався сюди, то варто побачити водоспади під селом Розтоки, де знімали „Білого птаха з чорною ознакою“ і скелю Кам'яна Багачка в Усть-Путилі, уступи якої нагадують обличчя безсердечної багачки, яка за легендою подала сироті замість хліба камінь, за що на нього і перетворилась, і саму Путилу, де в кінці травня відбувається свято проведів вівчарів на полонини. Урочистості, під час яких усі частуються тра-

Хотинська фортеця. Найвища фортифікаційна споруда України.

диційними бринзою і гусянкою, відбуваються на стадіоні поруч із родинною хатою Юрія Федьковича, в якій він народився. Є тут і гігантський пам'ятник письменнику, що сидить на ослінчику. Поруч із ним навіть найкремезніші гуцули, які для фото сідають поруч, виглядають подіячому.

„Ваші документи!“ або „Drum bun!“

За Путилою вже йдуть геть дикі місця, куди майже не їздить громадський транспорт. Для подорожі тут треба мати як не джип, то щось подібне – адже щоби дістатись цивілізації, якщо, звісно, їхати не тією ж дорогою, треба здолати два перевали. На цьому шляху трапляються прикордонники (в полі зору вже Румунія), тож документи при собі – річ обов'язкова. До речі, за часів Союзу цей район Буковини був закритим для туристів і місцеві мали повне офіційне право перевіряти паспорти в чужинців. Тож не дивуйтесь, якщо якийсь зустрічний старий гуцул поцікавиться вашим „аусвайсом“.

За перевалом Шурдин, де щосерпня стартує спортивне ралі, пряма дорога на містечко Берегомет, поруч з якою в горах стоїть оригінальний готель „Ковчег“ у вигляді перевернутого човна. Ноем відчув себе чернівецький радіолюбитель, який у вільний від прийому туристів час займається ще й розмовами з побратимами на коротких і довгих хвилях.

Колись в околицях Берегомета жили старовіри, або як їх тут називали – липовани. Вони за жодних обставин не асимілювались з сусідами, але це вже у минулому. Тепер їхні села стоять напівпорожні. Проте не українську таки тут чуєш. І чим східніше – тим частіше. Починаючи з Банилова Підгірного йдуть переважно румунські села і містечка. Одне з них – Красноільськ відоме значно оригінальнішим за вашківцецьке святкуванням Маланки. Тут збереглися традиції, що сягають часів архаїчних. Приміром, головними учасниками переберії виступають солом'яні ведмеді з кількометровими крилами! Всі співають старовинних обрядових пісень, зміст яких незрозумілий навіть самим хористам. Подібне тут відбувається мало не в кожному селі, але в Красноільську хода наймасштабніша.

Рухаючись на схід уздовж румунського кордону, помічаєш, що назви на вказівниках стають двомовними і нерідко вас вітає щит з екзотичним для українського вуха: „Drum bun!“. Себто вам бажають щасливої дороги. І якщо це зичення виявиться справді правдивим і ваше авто щасливо оmine всі ями не надто якісних доріг, то в кінці мандрівки вас чекає найменший районний центр України – Герца. В місті живе всього лише 2,5 тисячі мешканців і воно менше ніж будь-який район тих же Чернівців, не кажучи вже про більші населені пункти. Тим не менше, тут є і величний мурований храм і навіть

мініатюрний палац з вежею. До речі, щодо храмової величі. В кількох кілометрах від Герци в напрямку Чернівців, при дорозі стоїть Вознесенський чоловічий православний монастир, що своїми розмірами нагадує Печерську Лавру в Києві. Надбрамна дзвіниця скопійована зі своєї посестри біля Софіївського собору столиці з тією різницею, що тут вона значно вища. Поруч із нею – гігантський Троїцький собор, що легко перевершить масштабами Володимирський у Києві. Чернечі келії я б радше назвав п'ятизірковими апартаментами, аніж помешканнями монахів, які дали обітницю нестяжальства. Хоч монастир і підпорядковано УПЦ МП, тим не менше, служба йде румунською. Імена святих на стінах також написані мовою Міхая Емінеску. Така собі спроба міжетнічної толерантності, незважаючи на формальну належність до „русскава міра“.

Загалом, Буковина – це справжня країна в країні. Але, на відміну від держави, до складу якої вона входить, і навіть попри те, що її також ділить навпіл свій „Борисфен“ – Прут, люди тут, на мою скромну думку, таки мають бодай мінімальний спільний світогляд. А значить, є надія, що цей неповторний мікс етносів, релігій, архітектурних стилів і ландшафтів триматиметься єдиного курсу. Мов той чернівецький будинок-шіфа, що розтинає хвилі вулиць, і в якому знаходиться місце для всіх охочих.

Українська незалежність почалася у Чернівцях

Сталося це 89-го. У вересні. На фестивалі „Червона рута“.

➤ Перший загальноукраїнський (тоді – всереспубліканський) фестиваль не тільки дав початок сучасній, позбавленій комплексу провінційності, українській музиці. За два роки до прийняття Акту проголошення незалежності України „Червона рута“ зосередила у Чернівцях небачену доти силу жовто-блакитної енергії.

„Відновлення української незалежності треба вести не від якогось ГКЧП з руками, що трясуться, а від першої „Червоної руті“, – переконаний музичний оглядач з „ФДР-Радіоцентру“, автор „Новотвірничка“ Юрко Зелений. – Саме тоді, у вересні 1989 року, було прорвано інформаційну блокаду щодо жовто-блакитних прапорів і тризубів, які відверто замайоріли на стадіоні у Чернівцях“. У Чернівцях уперше теж „відверто“ і вголос прозвучала пісня „Ще не вмерла Україна“, яка через два роки стала національним гімном України. Її виконав володар гран-прі „Червоної руті ‘89“ Василь Жданкін. Згодом кобзар згадував: „Там, у Чернівцях, я вперше заспівав гімн України – не стільки з кон’юктурних міркувань, скільки хотілося „насолити“ тодішній владі“. „Насолити“ справді вдалося. Стражі порядку нічого не могли вдіяти з зурбою молоді, яка підняла вгору жовто-блакитні прапори... „А що вони могли зробити? – каже „Українському журналу“ Юрко Зелений. – Знаєте, гучномовці грають, пісня звучить.... Вони дійсно не були готові до такого ходу подій. Це діло, як то кажуть, недопрацювали“. Хоча заходи безпеки були посилені: перед входом на стадіон чи у концертні зали міліція присікливо обшукувала глядачів, не пропускала одягнених у вишиванки. Запобіжних заходів влада застосовувала чимало. Наприклад, як згадує чернівчанка Любова Містевич, „сцени для артистів, які тоді виступали, ставили десь у парках, на задвірках, на околицях міста. Люди туди не могли добратися. Туди транспорт не їздив“. Голова Українського народного дому у Чернівцях Володимир Старик, котрий був заангажований у першу „Червону руту“, на власні очі бачив, як „людей,

які приїжджали поїздом до Чернівців і були у вишиваних сорочках, прямо з вокзалу забирала міліція. Прапори ламали, людей били“. Українські знамена, однак, правдами і неправдами таки потрапляли на концертні майданчики. „Дівчата у прямому сенсі слова ховали цю символіку під спідню білизну, – згадує Юрко Зелений. – Хлопців повністю обшукували, а дівчат не насмілювалися“. Молодь вдавалася до різних хитрощів – вибиралася у жовто-блакитний одяг, сама шила прапори. Юрко Зелений пояснює: „У мене досі зберігається саморобний жовто-блакитний прапор. Так як жовто-блакитної тканини у магазинах тоді вже не було (її починали свідомо вилучати з продажу), ми купували білу тканину, купували жовту і блакитну фарбу (яку, до речі, чомусь не вилучили з продажу), самі фарбували, а потім вручну зшивали з жовтого і блакитного полотнищ прапори“.

Зрозуміло, що на „Червону руту“ тоді приїхала не тільки патріотична молодь у вишиванках. Були також, наприклад, колгоспники з Хотинського району, котрим фестиваль, м’яко кажучи, не сподобався. У звіті обкому Компартії України до ЦК Компартії України (один із експонатів Чернівецького обласного меморіального музею Володимира Івасюка) читаємо: „Група колгоспників Хотинського району, що побувала на заключному концерті, заявила: „Ми приїхали на свято, щоб послухати українську пісню, отримати справжню насолоду, а насправді побачили ганьбу нашого мистецтва і культури. Просимо повідомити в ЦК Компартії України про нашу недовіру республіканським органам комсомолу та культури, які допустили перетворення фестивалю у антирадянський мітинг“. Те, що відбувалося у Чернівцях 89-го, очевидці, однак, частіше називають карнавалом, аніж мітингом.

„Андеграундна революція“

„Бомба, яка розвалила систему“, „справжнє бабах“ – так про „Червону руту ‘89“ говорять її учасники

– українські музиканти, сьогоднішні зірки.

„Це було тотальне піднесення і купа музики, якої ніхто досі не чув, – згадує Михайло Барбара („Мертвий Півень“). – Тоді всі з’їхалися в Чернівці, і ми дізналися, що у нас є нереальна кількість хорошої музики, різної. „Червона рута“ зробила якийсь такий бабах“. „Мертвий Півень“ на першій „Руті“ не виступав, натомість Тарас Чубай став її дипломантом: „Перша „Червона рута“ – це була бомба, це був такий драйв нон-стоп, який тривав цілодобово. Ми літали на крилах, при тому, що нас товкли міліціонери“. Музиканти, які виступали на „Червоній руті“ у 89-му, так згадують свої „пригоди“ з владою: когось не хотіли пустити на сцену, хтось дістав по голові міліцейським кийком... „Із нашого тріо бандуристів, – згадує Юліан Китастих (у Чернівцях бандурист зі США починав свій концертний тур Україною), – один узагалі не пробився через військові огорожі. Другий пройшов зі мною, але міліція його побила... І я думав, що ж я сам заспіваю? Дуже хотілося заспівати кобзарську пісню „Про правду і неправду“. Але інструмента не було з собою, тому що я був настроєний на тріо з сучасною бандурою. Але ось тут раптом з’являється покійний вже Микола Будник. Він був тоді одним із рушіїв руху відродження кобзарства. Микола з’являється нізвідкіля, зі старовинною бандурою – якраз те, що треба. Каже: „Агов, Юліане, може пригодиться?“. Я взяв ту бандуру, підстроїв... І так та пісня прозвучала на тому першому фестивалі“.

На першій „Руті“ засвітилися культові сьогодні „Брати Гадюкіни“, перша панк-співачка Сестричка Віка, „ВВ“. Ці проекти не з’явилися нізвідки, вони визрівали по підвалах і клубах. Фестиваль показав, що в андеграунді твориться нова, інша українська музика. Андрій Середа згуртом „Кому Вниз“ на першій „Руті“ виконав „Суботів“: „У нас були наші тевтонські хрести, були наші чорні фраки і високі чоботи... Червона рута“ пришвидшила вертання

додому, символічне вертання додому, до нашого рідного українства". На фестивалі були представлені різні музичні жанри: вже згаданий рок, поп-музика (Павло Дворський, Андрій Миколайчук, сестри Тельнюк), співана поезія (Василь Жданкін, Марія Бурмака, Віктор Морозов, Едуард Драч). Юрко Зелений впевнений: фестиваль показав, що „українською мовою можна робити цілком сучасні, модернові пісні, причому у різних жанрах, у різній стилістиці. Виявилося, що українська – це не якась затуркана селянська мова, а нормальна мова, придатна хоча б для рок-н-ролу”.

Історія одного фестивалю

Першим ідею створення фестивалю вербалізував журналіст Іван Лепша. У своїй статті „То є чистая вода” (цитата з пісні „Червона рута” Володимира Івасюка), яку 1987 року опублікувала „Молодь України”,

Лепша запропонував назву фестивалю – „Червона рута”, як шана Володимирові Івасюку. Журналіст так пояснював концепт фестивалю: „Щорічний конкурс-фестиваль, ... на якому звучали б у виконанні ВІА (вокально-інструментальний ансамбль – ред.) та солістів естради нові твори як композиторів-професіоналів, так і композиторів-аматорів”. Ідею підтримало чимало митців, зокрема, Дмитро Гнатюк (оперний співак родом із Буковини), Василь Зінкевич (соліст відомої тоді „Смерічки”), поет Дмитро Павличко. Згодом задум легітимізував ЦК ЛКСМУ (Центральний комітет Ленінської комуністичної спілки молоді України – ред.). „Було вжито такий тактичний хід: ніби це іде під егідою комсомолу України, – звертає увагу Юрко Зелений. – Власне, зайшовши таким хитрим гаком, їм (організаторам – ред.) вдалося проштовхнути саму ідею цього дійства. Справжня мета була

така: будити українську свідомість через сучасні пісні”.

На думку Юрка Зеленого, місцем проведення першого фестивалю „Червона рута” було обрано Чернівці з огляду на специфіку міста: „Це, з одного боку, ніби Західна Україна, але Чернівці ментально відрізнялися від Львова, Тернополя чи Франківська. Зрештою, за всі роки у цих західноукраїнських (чи галицьких) містах ніколи не було Червоної руті, вона там ніколи не планувалася. А в Чернівцях нарід не мав виразного проукраїнського настрою. Це можна пояснити етнічною сумішшю, яка населяє Буковину, великим впливом румунського чинника”.

„Червону руту” нерозривно пов'язала з Чернівцями, з Буковиною сама постать Володимира Івасюка, – переконаний письменник Мирослав Лазарук, директор Чернівецького обласного меморіального музею Володимира Івасюка. Він каже, що фестиваль від самого початку мав проводитися тільки у Чернівцях, місті, яке виплекало талант Володимира Івасюка: „Ідея вести фестиваль різними регіонами виникла 91-го року, після здобуття Україною незалежності. Червона рута мала пропагувати у різних закутках країни українське слово і пісню”.

За 20 років свого існування „ЧР” відвідала багато регіонів. У 1991 році фестиваль відбувся в Запоріжжі. (Після нього Іван Лепша у газеті „Родослав” написав: „Квітка червона рута росте й розцвітає лише у певному природному середовищі: перенеси її з гірської кручі у степ – і вона згине.... Червона рута має напостійно прописатися у Чернівцях”). Фестиваль, однак, мандрував далі: Донецьк (1993); Крим (1995); Харків (1997 – завдяки праці професійних стилістів, продюсерів та хореографів, п'ята „Червона рута” була однією з найбільш видовищних); Дніпропетровськ (1999); Київ (2001, 2003, 2005, 2007); Чернівці (2009). Ювілейну „Руту” проведено з великим розмахом. На гала-концерті виступили, зокрема, учасники фестивалю 89-го року та лауреати пізніших „Рут”. Тоді ж прозвучали пропозиції „поселити” захід у Чернівцях. З роками значення „фестивалю, який запалює зірки”, збільшло. Сьогодні „Червона рута” – це радше легенда, символ, а не впливовий бренд на українському музичному ринку.

Літературний феномен Чернівців

За числом яскравих талантів, неповторністю творчих манер, розмаїтістю естетичних програм німецьку поезію Буковини можна сміливо зарахувати до непересічних феноменів світової культури.

➤ Чернівці, столиця колишнього коронного краю Габсбургів – Буковини, „місцевості, де жили люди і книги“ (Пауль Целан), були „летючим голландцем“ історії. За останні століття це місто міняло правителів, державні режими й національні прапори, мов рукавички: воно було князівсько-молдавським, султанно-османським, цісарсько-австрійським, королівсько-румунським, комуністично-радянським. Сьогодні це українське місто. Відповідно мінялася в цих історичних перипетіях і його назва: Czernowitz – Cernăuți – Черновицы – Черновцы – Чернівці – аж до народженого фантазією найіронічнішого з його синів Грегора фон Реццорі неіснуючого на географічній, зате цілком реального на літературній карті Чорнополя („Горностай з Чорнополя“). Майже фантастичне місто, перифрази якого утворюють дотепну поетичну ампліфікацію: „Вавилон Південно-Східної Європи“, „другий Ханаан“, „Єрусалим на Пруті“, „новітня Александрія“, „маленький Відень“ і т.д. Місто, в якому мешкало близько десятка різних національностей і щоденно звучало півдужини мов і де витворився унікальний симбіоз германо-романо-слов'яно-гебрайської культури з її поліетнічною барвистістю і космополітичним духом.

Останні романтики і сюрреалісти

Кожна з національних культур має в цьому краї свої здобутки, котрі не соромно продемонструвати світові. Тут жили й творили класики українського красного письменства Юрій Федькович, Сидір Воробкевич, Ольга Кобилянська, Осип Маковей. У Чернівцях провів свою юність великий румунський поет, „останній романтик світової літератури“, Міхай Емінеску, а в міжвоєнний час діяло літературне угруповання „Іконару“, членів якого вважають ранніми представниками румунського сюрреалізму. Тривалий час

у Чернівцях мешкав також польський поет-романтик Александр Морґен-бессер. В цьому місті розгорталася діяльність видатних єврейських письменників, віртуозних майстрів їдишу Елієзера Штейнбарґа, Іцика Манґера, Моше Альтмана, Йосифа Бурґа. Непересічним явищем гебрайської літератури вважається сьогодні творчість уродженця нашого краю, ізраїльського письменника Аарона Аппельфельда.

Органічною частиною цього розмаїтого культурного симбіозу була й німецька література. Сьогодні вона – мовби відламана галузка квітучого дерева, забутого арфа, струни якої ще зовсім недавно – в 20–30-ті роки ХХ століття – натхненно звучали. Її коріння сягає середини ХІХ століття. Тоді на Буковині жили й працювали письменники, котрих часто називають представниками „української школи“ в австрійській літературі – Ернст Рудольф Нойбауер (1822–1890), Моріц Амстер (1831–1903), Людвіг Адольф Сіміґінович-Штауффе (1832–1897), Віктор Умлауф фон Франквель (1836–1887), Йоганн Георг Обріст (1843–1901), Карл Еміль Францоз (1848–1904) та ін. Вони писали німецькою мовою і натхненно оспівували Буковину, її чудову природу, її дбайливих людей, народні вірування й звичаї, збирали й популяризували в німецькомовному світі перлини українського й румунського фольклору та літератури й заклали демократичні традиції німецької словесності на Буковині. Такий щедрий засів не міг не дати рясних сходів: уже в другій половині ХІХ ст. на Буковині утвердилася німецькомовна література, яка була складовою австрійського літературного процесу: тут виходять літературні щорічники й альманахи („Buchenblätter“, „Bukowiner Hauskalender“), часописи й додатки до німецькомовних газет („Im Buchwald“, „Familienblätter“, „Sonntagsblatt der Bukowina“), збірки віршів і прози, п'єси для театру.

В дусі німецько-єврейського симбіозу

Носіями „німецького духу“ тут були не місцеві німецькі поселенці (т.зв. „шваби“), а вихідці з асимільованих єврейських родин. Їхні прадіди переселилися свого часу, за ліберального й терпимого до євреїв цісаря Йосифа ІІ, на Буковину й осіли тут. Вони прагнули долучитися до німецької освіти та культури й виховували також своїх дітей в дусі німецько-єврейського культурного симбіозу. За правління цісаря Франца-Йосифа єврейська громада Чернівців досягла апогею свого розквіту. На зламі століть вона становила понад третину чисельності населення міста, що налічувало тоді трохи більше як 100 тисяч мешканців. Попри те, що єврейська громада Чернівців ніколи не була надто згуртованою і час від часу потрапляла у відчутті, хоча й не надто небезпечні, внутрішні конфлікти між ортодоксальними євреями й хасидами, лібералами й сіоністами, домінував тут все-таки асимільований прошарок освічених євреїв, котрі яко промисловці, банкіри, комерсанти, адвокати, лікарі, гімназійні й університетські професори задавали тон у повсякденному й суспільному житті. Їхньою розмовною мовою була вже не їдиш чи гебрайська, а німецька, і вони виступали палкими прихильниками здобутків німецької духовності. З цього бюргерського стану й вийшли, головним чином, німецько-єврейські поети Буковини, які вирости на високих взірцях німецької класики – від Ґете, Шиллера, Гельдерліна і Гайне до Рільке, Тракля, Стефана Георге й Ґотфріда Бенна. При цьому в їхніх творах майже завжди присутні – свідомо чи несвідомо – також глибокі пласти єврейської культури – міфологічні уявлення, що сягають своїм корінням ще біблійних часів, історичні ремінісценції, в яких пульсує відгомін трагічних колізій та національних катастроф, моральні

імперативи, що відбивають особливості етичного кодексу й побутові реалії життя єврейського народу за тисячолітній шлях його розвитку. Тут тісно переплелися плач Єремії та бойові кличі Бар Кохби, Соломонові пісні й Давидові псалми, хасидські легенди й містичні прозріння Каббали. Разом із тим ця поезія дістала відчутні імпульси з боку фольклору й літератури українського та румунського народів.

Рятуючи мову у ворожому середовищі

Після Першої світової війни, коли в 1918 р. Буковину було приєднано до Румунії, і внаслідок інтенсивної румунізації почалося витіснення німецької мови з усіх найважливіших сфер життя, тут з'являється (і в цьому полягає один з найбільших парадоксів) ціле гроно молодих талантів, які прагнуть модернізувати літературу краю, привівши її в резонанс із домінуючими тенденціями культури інших західноєвропейських країн, насамперед Австрії та Німеччини. Так, наприклад, уже в 1919 р. в Чернівцях було засновано експресіоністський журнал „Der Nerv“, у якому публікувалися не тільки твори локальних авторів, але й художні та публіцистичні тексти Генріха Манна, Курта Гіллера, Людвіга Рубінера, Георга Гайма, Франца Верфеля та інших відомих представників німецького експресіонізму. Щоправда, напружена політична ситуація, „острівне“ становище чернівецьких німецьких літераторів, відірваних від питомих континентів німецької культури, вже не сприяли сміливим естетичним пошукам і поетичним експериментам, адже в час, коли виникає загроза для існування самої мови, її носії відступають, зазвичай, на консервативніші позиції, ховаються під крону вікового дерева національної культури, де вони відчують себе захищеними, себто повертаються до усталених моделей і зразків літературної класики. В цьому сенсі слід розуміти ту естетичну програму, яку Альфред Марґул-Шпербер, творець чудового експресіоністського циклу віршів „Одинадцять великих гімнів“, проголошує у передмові до своєї поетичної збірки „Параболи ландшафту“ (1934): „Автор зізнається у любові до всього традиційного й усталеного у формі, виборі й опрацюванні своїх поетичних об'єктів і заявляє, що він охоче відмовляється від права бути за-

рахованим до модерних поетів“. Цими словами він виразив загальне світовідчуття чернівецьких поетів, які, прагнучи врятувати мову своїх віршів у ворожому середовищі, намагалися ще тісніше прилучитися до тих цінностей німецької культури, естетична вартість яких не підлягала жодному сумніву.

Сьогодні
німецькомовна поезія
Буковини є завершеним
розділом літературної
еволюції краю, оскільки
тут немає більше носіїв
цієї мови.

Meridian Czernowitz

Імена Альфреда Марґул-Шпербера, Рози Ауслендер, Давіда Гольдфельда, Клари Блум, Мозеса Розенкранца, Альфреда Кіттнера та багатьох інших поетів, твори яких уперше були надруковані в чернівецьких видавництвах, газетах, часописах та альманахах 20–30-х років, сьогодні широко знані в німецькомовному світі. Дру-

гому поколінню німецько-єврейських поетів, яке почало виходити на літературну арену в кінці 30-х – на початку 40-х років і до якого належали Іммануель Вайсглас, Альфред Гонґ, Пауль Целан, Манфред Вінклер, Зельма Меєрбаум-Айзінґер, вже не судилося зажити поетичної слави в рідному місті – гетто, депортації, трудові табори, що увійшли в їхнє життя з початком Другої світової війни, замінили їм школу літературного становлення. Проте Буковина завжди залишалася для них незмінною віссю їхнього духовного світу.

Люті урагани історії, які пронеслися над Буковиною у XX столітті, змели і розвіяли буйне суцвіття цього поетичного саду. Після цькувань і переслідувань тоталітарними режимами націонал-соціалістського та комуністичного взірця чернівецькі німецькомовні поети виявилися розпорошеними по цілому світу – від Бухареста до Нью-Йорка й від Єрусалима до Дюссельдорфа. Там вони намагалися віднайти собі нову батьківщину, але по-справжньому вдома кожен з них відчував себе тільки в лоні рідної мови. „Моя вітчизна померла / вони поховали її / в огні // Я живу / у своїй матерізні – / слові“, – напише згодом Роза Ауслендер, підсумовуючи гіркий досвід свого тривалого емігрантського життя.

Сьогодні німецькомовна поезія Буковини є завершеним розділом літературної еволюції краю, оскільки тут немає більше носіїв цієї мови. Психологічно з цим змиритися важко, тому 2010 року група ентузіастів організувала у Чернівцях щорічний Міжнародний поетичний фестиваль „Meridian Czernowitz“, куди на початку вересня з'їжджаються передусім німецькі, австрійські та швейцарські поети, а також представники поетичного цеху інших країн, в тому числі й відомі українські літератори. У такий спосіб протягом трьох фестивальних днів у Чернівцях знову на повну силу звучить німецьке поетичне слово, мовби єднаючи до купи часи й покоління і знову оживляючи традиції багатомовності та мультикультурного спілкування цього незвичного міста.

Буковина Марії Матіос

„Я гуцулка з Буковини“, — каже про себе Марія Матіос, одна з найвідоміших сучасних українських письменниць. І відразу додає, що походить з такого регіону України, де у ХХ столітті протягом тридцяти років чотирнадцять разів помінялася влада. Кого там лише не було! І поляки, і румуни, і німці, і австрійці, і угорці, і „перші“ совіти, і „другі“ совіти. Причому люди найкраще згадують „перших“ совітів. Бо прийшли і пішли.

» Сама авторка детально описує ці події у своїй одній з найновіших і напевно найбільш скандальній книжці „Вирвані сторінки з автобіографії“. Ускороченій формі це виглядало так: ХХ століття батьківщина Марії Матіос зустріла в межах Австро-Угорської монархії. На початку Першої світової війни цісарські війська тричі саме тут боролися з військами Російської імперії. На чотири дні в листопаді 1918-го українська частина Буковини була приєднана до УНР. Після тих чотирьох днів мешканці опинилися у Румунському королівстві. Згодом — у межах Польщі. У 1919 році було впорядковано польсько-румунський кордон, який у романі Матіос „Солодка Даруся“ проходить через село Черемошне і ділить його спочатку на польську і румунську частини, далі (після 17 вересня 1939) — на радянську і румунську, а відтак уже цього кордону нема, зате скрізь з'являються колгоспи. У 1941 році на Буковину входять німці й віддають ці терени знову румунам. Кінець війни — то справжній хаос: вихід Румунії з гітлерівської коаліції, евакуація німцями цивільного населення Буковини, приїзд угорців, поява УПА з Галичини і сумнозвісні „другі“ совіти. Після війни — голод, репресії, знову колгоспи і набір робочої сили на Донбас.

Життя

Але і в таких умовах треба було якось жити, бо „ніхто не відміняв робітній людині догляду за худобою, сінокошу, лісопоялу, народження дітей і поховання небіжчиків. Навіть під час війни“. А як люди жили, можна побачити на прикладі двох сіл, які описує Марія Матіос — згаданого вже Черемошного і Тисової Рівні. У Черемошному, де протікає річка

Черемош, по якій проходить державний кордон, панують різні адміністрації і різні мови. На тому боці — Польща і ще не так давно „муштрували там люд польські пани“. А з цього боку, де живе описувана у книжці сім'я Михайла і Матронки — Romania mare, тобто велика Румунія. Чужа влада, може, і тисне людей, може, і отримують вони „буки“ за це, що не говорять офіційною мовою чи порушують прикордонний спокій своєю контрабандою, але все-таки життя тече спокійно. Люди одружуються, купують землю, господарюють, помножують або втрачають свої добра. Буковинські євреї відкривають корчми, магазини, млини чи просто обробляють землю, як „зубожілі сільські юдеї“, що проживають у Тисовій Рівні з новели „Апокаліпсис“.

Зрештою, Марія Матіос присвячує цій нації багато уваги і місця в своїй літературі. Єврейські сім'ї — це важливий елемент гуцульського краєвиду. В них купується нафта, мелеться борошно, з ними робляться „гешефти“. Вони можуть бути — і найчастіше бувають — доброю, колоритною силою в селі, як у „Солодкій Дарусі“, але можуть бути також чимсь чужим і небезпечним, як нотаріус-шахрай з „Майже ніколи не навпаки“. Найсильнішу і найбільш зворушливу історію буковинських євреїв презентує авторка в новелі „Апокаліпсис“. У селі Тисова Рівня поруч мешкають дві сім'ї — українська і єврейська. Оскільки „кров не вода“, у сусіда-українця і сусідки-єврейки стався роман, плодом якого є дівчинка Хана-Анна. Дорослою жінкою вона втікає до УПА, де врешті гине. „Апокаліпсис“ — це багате джерело знань про єврейські звичаї, свята, єврейський фольклор. Але це також карта з історії Буковини, де видно, як пересуваються фрон-

ти, як помінялися війська. А в кінці — тemento для буковинських євреїв, вигнаних до Румунії радянською владою. Крім євреїв і гуцулів, авторка епізодично згадує в тексті „робітних і винахідливих“ австрійців та швабів (простонародна назва німців), яких доля занесла „між чорні й густі лісисті гори Буковини, що здалеку обіцяли мрійникам неміряні статки, невідгаданий душевний спокій і впокорені пристрастями сутінки життя“. Новела знайшла своє друге „багатокультурне“ життя, оскільки її перекладено вже десятима мовами, в тому числі польською, а останнім часом — англійською. М. Матіос дуже вдало підкреслює багатокультурність буковинського села у „Солодкій Дарусі“: до головного героя каже українцям звертатися „Михайле“, румунам — „Мігаю“, а євреям — „Мойшо“.

Смерть

Жорстока доля в євреїв з Черемошного починається, коли на Буковину входять гітлерівці. „На місці всіх сімнадцяти жидівських корчмів страшно чорніли згарища, і на них тепер, не боячись людей, походжали чорні круки, шукаючи собі яку падаць для поживи та розгрібаючи мало не до неба іще гарячий попіл“. Зрештою, буковинські євреї ще раніше стають жертвами черкеських і русацьких погромів, про що авторка пише в „Апокаліпсисі“. Після німців повертаються совіти. І тут література Матіос стає справжньою енциклопедією людських образів у граничних ситуаціях. Авторка показує, як цілі культури, — не лише єврейська, але і традиційна гуцульська, — відходять у небуття. З Буковини втікають румунські grăniceri (прикордонники), здійснюється пил з-під копит коней угорських жовнірів, про

поляків ніхто вже не чує від 17 вересня 1939 року. Зате з'являється щось дике, брудне, напівголе, „обірване і ніяке“, що не несе з собою жодної традиції, що не знає жодної святості, що сидить перед дзвіницею і плює там гарбузовим насінням. А коли де затримається, то в кожному селі, до якого прийшло, стає „так тихо, ніби там тривали щоденні поминки за щойнопомерлими, чи так, якби тамтешні люди раптово об'їлися маківиння – і надовго впали у сплячку, як лісові вуйки-ведмеді“. Причому, як влучно зауважила українська театрознавець Ганна Веселовська в рецензії на спектакль „Солодка Даруся“ Івано-Франківського театру, в Марії Матіос немає так, що виключно злі люди приходять до села, де живуть виключно добрі.

Люди

Письменниця створює цілу галерею людських портретів. Отже, маємо гуцульське село, населене

шляхетними людьми, але між ними знаходимо також зрадників, лицемірів, боягузів і шарлатанів. Маємо любов і ненависть, скупість і щедрість. І на всю цю палітру пристрастей, слабкостей і різних поглядів накладаються пристрасті, слабкості і різні погляди окупантів. Це може бути румунський жандарм Лупул, які пожалів Михайла з „Солодкої Дарусі“, це може бути також добродушна фельдшерка-росіянка Дуся і не до кінця зіпсований ідеологією емґебіст Довгопол з оповідання „Юр'яна і Довгопол“. Але разом із ними на Буковині з'являється також Дідушенко і йому подібні. Матіос зробила його героєм двох оповідань з книги „Нація“ і роману „Солодка Даруся“. Майор МГБ Дідушенко, українець за походженням, був катом Буковини. Старі гуцули до сьогодні пам'ятають це прізвисько.

Письменниця чи не вперше в українській літературі торкається таких болючих тем чи тем-табу. Тут

не йдеться лише про історію війни, воєнну тактику чи шляхетну боротьбу за незалежність. Війна у Матіос завжди брудна. У ній немає переможців. Українці йдуть до чужої армії, аби стріляти по інших українцях, які служать у іншій чужій армії. Коли повертаються до рідного села, знаходять з'валтованих дружин. Але ж чоловіки самі не є невинними – вони також ґвалтували чужих жінок („Майже ніколи не навапи“). Матіос деконструє світ патріархальних цінностей, незалежно від нації, яку описує. Чоловіки з її оповідань користуються патріархальними привілеями, але не виконують патріархальних обов'язків. Толерантність, відкритість і простодушність, тобто риси, які дозволяють людям жити мирно у багатокультурному середовищі, у Матіос це домени жінок: росіянки Дусі, єврейки Естер, українки Марії...

Хоча письменниця здебільшого оспівує буковинське село, з-під її пера вийшов також дуже цікавий опис багатомовних Чернівців і чернівецької культури зламу XIX і XX століть: „Напевне, і справді в давніші часи це компактно місто з легкої руки Стефаніка називали містом „недібраної трійці: купців, якихось міністерських чиновників і Ольги Кобилянської“. У кав'ярнях щоранку подавали свіжі газети з усієї Європи, пахло справжньою бразилійською кавою і бухарестським ромом, гра-ла циганська музика в ресторані готелю „Брістоль“ чи рвали струни глиницькі цимбалісти на площі перед цісарським університетом, а Панської вулиці під білими парасольками і прозорими капелюшками дефілювали білі паняночки, що могли вільно розмовляти щонайменше трьома мовами“.

Буковина до сьогодні пишається своєю багатокультурністю. Хоча, очевидно, численні війни і неспокійна доля поміняли як склад населення, так і його пропорції. Але про її бурхливу історію можна ще дізнатися від старих гуцулів чи молодих ентузіастів минулого. Ну, і звичайно, з літератури Марії Матіос.

Погляд з півдня на північ

Про місцеві газети, питання нацменшин і загрози воєнного конфлікту на Буковині.

» Для громадянина Румунії, який ніколи не перетинав румунсько-українського кордону, Чернівці і Чернівецька область бачаться як терен, на якому діють кримінальні пострадянські угруповання, функціонують норми комуністичного режиму та не поважають права етнічних меншин. Для того, хто хоча би раз побував у колишній столиці Буковини – чи то у справах, чи на екскурсії або на знаменитому Калинівському базарі – місто являється у справжній своїй величчї і красі, з гарними вулицями і будинками, побудованими ще у XIX та на початку XX ст., в якому життя протікає спокійно і врівноважено, дух підприємництва і бажання мати гарне господарство впадає в очі – як у буковинських містах, так і в селах, – а в переважній більшості магазинів, готелів чи ресторанів вас зустрінуть привітно й доброзичливо.

Утім, для політичного спостерігача або економічного аналітика стан справ не є аж таким безхмарним, як це може видатися на перший погляд. Окрім проблем загальноукраїнського рівня, які відчутні і в Чернівецькій області, на ситуацію у регіоні впливають численні місцеві специфічні фактори та різні зовнішні чинники. Ми не будемо говорити про ті процеси, які відбуваються на загальнодержавному рівні, бо вони більш-менш добре висвітлюються в пресі, а зупинимось на тому, як бачать певні речі у регіоні місцеві журналісти.

Переглядаючи румунські газети, які інформують про події у сусідній Чернівецькій області, бачимо, що дуже багато тем з політичного, економічного та соціального життя української частини Буковини в них відсутні, або зачіпаються епізодично і непослідовно. Водночас, велика увага приділяється культур-

ним та міжлюдським обмінам між спільнотами з обох боків кордону. Наприклад, сучасні журналісти жваво освітлюють різні транскордонні румунсько-українські проекти („Митці – Чернівцям“, „Волонтери без кордонів“, „Засвоєння буковинського ремесла“, „Транскордонна мережа молодих спортсменів“ тощо), в яких задіяні представники різних професій, вікових категорій та національностей; про події на теренах Чернівецької області вони пишуть детальніше, ніж це робить більшість українських журналістів.

Проблеми румунів в Україні

Звичайно, актуальним питанням для преси та її читачів залишається становище румунської національної меншини в Україні. Наприклад, журналісти пишуть про те, що в той час, як румунська спільнота чекає допомоги у розвитку власної ідентичності, в Бухаресті представники

владних структур, які займаються питаннями румунів закордоння, більше зацікавлені у поїздках до західноєвропейських чи то північно-американських країн, аніж до Чернівців, Одеси або Тячева. Подібні драматичні акценти пояснюються, напевно, намаганнями представників громадянського суспільства привернути увагу уряду до проблем румунів України.

Інший аспект, який проступає з публікацій, пов'язаний з відсутністю єдності, з особистими амбіціями певних лідерів румунської меншини та звинуваченнями на адресу державних і неурядових кіл Румунії стосовно надання підтримки „не тим, кому треба”. Один із сучасних редакторів повинен був опублікувати пояснення того факту, що на сторінках його газети з'явилися статті різних представників чернівецьких румунів, які мали протилежні погляди на певні проблеми. Ті, хто критикував редактора, не думали про свободу слова, про демократію, намагаючись закрити протилежній стороні доступ до преси.

Цікаву інформацію оприлюднило багато румунських газет, які написали про те, що Дастін Хоффман (який має румунсько-українське коріння) з кінця цього року буде зніматися у фільмі „Twenty Thousand Saints” у ролі Траяна Поповича, чернівецького мера (1941–1942), завдяки якому вдалося врятуватися від депортації до таборів Трансїстрії майже 20 тисячам євреїв. Після падіння режиму Чаушеску, історія і доля Траяна Поповича стали широковідомими у Румунії і не тільки. В той же час, певні українські журналісти з Чернівців підняли великий галас проти рішення виконкому Чернівецької міської ради від 11 жовтня 2011 р. стосовно поповнення портретної галереї бургомістрів, примарів та голів міста Чернівці портретом Траяна Поповича — примаря Чернівців у період 1941–1942 рр. Згідно з думкою цих „захисників” інтересів української держави, Траян Попович є не менш винним у знищенні євреїв, ніж маршал Антонеску, а навіть певна частина заможних чернівецьких євреїв винна у депортаціях буковинських євреїв. Тому, робить висновок автор статті, до „компанії ворогів української держави і українського народу” (тобто портретної галереї, де висять також зображення мерів періоду австрійської і румунської

адміністрації), додався портрет Траяна Поповича.

На сторінках чернівецької газети „Час”, яка була заснована у міжвоєнній Румунії і була закрита „визволителями” у липні 1940 р. та відновилася незадовго до розпаду Радянського Союзу, повно матеріалів, у яких автори інтерпретують через призму фашизму чи територіальних зазіхань заходи і ініціативи румунської спільноти Чернівецької області. Відомим рефреном авторів газети є поділ спільноти на румунів та молдован та велике побоювання, що перша „меншина” асимілює другу і тому молдован треба захищати від румунів-„імперіалістів”. Іншою звичною темою деяких чернівецьких газет є проблема відкриття українськомовних класів у школах із румунською мовою навчання. У той час, як лідери румунської меншини та румуномовна преса бачить у цьому та у скороченні годин на викладання рідної мови загрозу для національної ідентичності та фактор асиміляції, велика частина україномовної преси та чимало посадовців презентують цей феномен як шанс, який надається румунським дітям у плані ґрунтовного вивчення державної мови. Ще одним аргументом є те, що буцімто в Румунії „українські діти взагалі не мають змоги навчатися рідною мовою”. Навіть якщо це відповідало би дійсності (румунські реалії далекі від безпідставних тверджень „захисників державної мови”), дітей або етнічну групу не можна перетворювати у заручників, і норми демократичного світу повинні діяти.

Паспортизація буковинців

Не менш частою темою чернівецьких газет є проблема „видачі Румунією паспортів громадянам України”, до якої додалась паспортизація, що проводять Росія, Угорщина, навіть Ізраїль і США. Згідно з діючим українським законодавством подвійне громадянство не визнається, хоча згідно з даними МЗС України тільки „з 2007 по 2011 рік посольство України в Молдові надало українське громадянство 6907 особам”. Відповідно до румунського законодавства, Бухарест надає можливість всім особам та їх нащадкам, які були позбавлені громадянства до 22 грудня 1989 р., відновити його. Під цю статтю підпадають усі особи (їх діти, онуки тощо), які були громадянами Румунії

до 28 червня 1940 року і залишились на територіях, анексованих СРСР. А також тим, у кого Москва адміністративним шляхом у березні 1941 р. забрала румунське і надала радянське громадянство. Тобто мова йде про жителів колишньої Буковини та Бессарабії. Хоча з боку румунських законодавців це було запропоновано як жест, що може бодай частково виправити кривду (хоча напевно лише для тих, які здобули громадянство у 90-ті роки), цей крок мав скоріше символічне підґрунтя, аніж матеріальний інтерес. Кількість жителів України, які отримали румунські паспорти у 1990–2010 рр., згідно з даними МЗС Румунії, не перевищує чотири тисячі. Зі свого боку, чернівецькі газети пишуть про 30 і навіть 50 тисяч осіб з Північної Буковини, які стали румунськими громадянами. Ігноруючи прагматичність буковинців та закарпатців, для яких паспорт громадянина ЄС є скоріше інструментом для виїзду на заробітки, аніж чітким символом національної ідентичності та відмови від приналежності до українського суспільства (доказом цього феномену є кількість заяв від чернівчан та закарпатців про відмову від українського громадянства), певні політики, експерти і журналісти говорять про головну проблему повзучої паспортизації — загрозу сепаратизму. Хоча головними проблемами України є розвиток економіки, гуманітарні й соціальні питання, демократизація суспільства, створення правової держави.

Проте легше вказувати на сусіда-„ворога”, який винен у всіх негараздах України і відвертати увагу громади від реальних проблем країни. Але якщо до цього газета „Час” та інші створювали тільки імідж ворога в особі румуна та Румунії, зараз публікують вже статті, в яких дуже „науково” та „геополітично” розглядають еволюцію збройного конфлікту між Україною і Румунією. У дуже „поважному” тоні читачів інформують щодо різних сценаріїв воєнного конфлікту, мабуть, готуючи буковинців до входження їх краю до „руського мира”, про який так наполегливо говорили московські експерти на конференції в Чернівцях та про який згадував і патріарх Кирил під час свого вересневого візиту на Буковину та у Республіку Молдова.

Справа Тимошенко: між торжеством правосуддя і репресивною традицією

» Український „процес сторіччя“ – суд над экс-прем'єр-міністром Юлією Тимошенко – з самісінького початку був приречений виглядати політичним. 11 жовтня суддя Печерського (районного) суду Києва Родіон Киреєв виніс вирок: 7 років ув'язнення, заборона протягом трьох подальших років обіймати державні посади, та понад 1,5 млрд. грн. штрафу на користь НАК „Нафтогаз України“.

З точки зору закону тепер Тимошенко вважається злочинницею. Водночас перипетії кримінального переслідування опозиціонерки

демонструють, що в Україні будь-який слідчий чи суддя, задіяний в політичних справах, згодом може потрапити в „злочинці“ сам.

Своїм – усе, чужим – закон?

Судові слухання почались 24 червня. Незабаром під стінами суду, просто на тротуарах Хрещатика, з'явилися два постійно діючих пікети. Наметовому містечку прибічників опозиції протистояв щоденний мітинг опонентів Тимошенко, скликаний раніше невідомим „Загальновоїнським союзом“ та керований экс-депутатом від Партії регіонів Олегом Калашніковим. На відміну від мешканців намето-

вого містечка Блоку Тимошенко, учасники антитимошенківської акції в усьому могли розраховувати на підтримку міліції, вільно потрапляли на подвір'я суду і навіть на його засідання, займаючи місця, призначені для журналістів та депутатів від БЮТ.

Нічого незаконного в цьому не було. Але вибірковість правоохоронців кидалась у вічі. Подібна вибірковість стала і свого роду візитною карткою всього процесу.

Вже після того, як суд виніс вирок, автор цих рядків мав нагоду тет-а-тет поспілкуватися з народним депутатом від Партії регіонів Володимиром Олійником. Ще навесні

Фото: УНІАН

депутатів від опозиції. Хоча чудово знає, що запити опозиційних депутатів в Україні сьогодні надто часто залишаються без реакції компетентних органів.

Цікаво, що запит пана Олійника також попервах не викликав очікуваної реакції. Зокрема, Генпрокуратура та Міністерство юстиції України влітку 2010 року, тобто вже за президентства Віктора Януковича, повідомили депутатаві, що в діях Тимошенко на газових перемовинах із Росією жодних порушень не виявлено.

Але це не завадило майже через рік, у квітні 2011 року, тій же Генпрокуратурі заявити про порушення проти экс-прем'єрки справи за „перевищення службових повноважень, що потягло особливо тяжкі наслідки“. За версією слідства, Тимошенко як глава уряду не мала права віддати голові НАК „Нафтогаз України“ Олегові Дубині наказ підписати „завідомо невігідні“ угоди на постачання російського газу. Як наполягали слідчі, такий наказ міг віддати лише Кабінет міністрів своїм колективним рішенням. Однак Тимошенко підписала відповідне розпорядження самостійно.

Що ж до завданих збитків, то поширена і серед прибічників, і серед супротивників экс-прем'єрки думка про те, нібито її судили за подорожчання російського газу для українських громадян, не зовсім відповідає істині. Це швидше є наслідком пропагандистської боротьби, в ході якої підконтрольні Адміністрації президента „громадські“ структури навіть висували в суді вимогу стягти з Тимошенко 997 млрд. дол. „збитків“ українських сімей, завданих подорожчанням газу. Суд на ці вимоги уваги не звернув. Натомість слідство (і суд) вирішили, що після підписаних за наказом Тимошенко газових угод НАК „Нафтогаз України“ втратила понад 1,5 млрд. грн. на ціні так званого „технічного“ газу, що йде на потреби газотранспортної системи. Саме ці гроші засуджена повинна виплатити НАК за рішенням від 11 жовтня.

Врахувати не можна відмовити

З початком судового переслідування Тимошенко майже всі експерти стверджували, що це підвищить її популярність, підупалу після програшу на президентських виборах. Ці прогнози не справди-

лись: рейтинг Юлії Володимирівни не росте (хоча і не падає) навіть сьогодні, уже після винесення вироку. Проте спочатку в прогнози аналітиків вірила і сама Тимошенко. Інакше важко пояснити її демонстративну поведінку в суді.

Так, підсудна протягом усіх слухань порушувала процесуальні вимоги: відмовлялася вставати, звертаючись до судді, переривала суддю та обвинувачів, здебільшого звертаючись до телеаудиторії (до 15 липня із зали суду велась телевізійна трансляція). Крім того, адвокати Тимошенко вимагали перерву за перервою, засипаючи суд клопотаннями.

З іншого боку, 31-річний суддя Родін Киреев, раніше не відзначений розглядом жодної гучної чи масштабної справи, активно використовував можливості Кримінально-процесуального кодексу в поєднанні зі спецпідрозділом з охорони судів „Грифон“. Як тільки присутні в залі народні депутати від БЮТ, користуючись депутатською недоторканністю, здіймали галас та крики „ганьба!“, Киреев без вагань оголошував про видалення порушників із залу силами спецпідрозділу. Двічі це призвело до справжніх побоїщ, в яких найбільше постраждали тележурналісти (точніше, їхня вартісна апаратура). Поступово, однак, Киреев „зачистив“ зал від найактивніших прибічників Тимошенко.

До кінця процесу був видалений і голова групи захисників, народний депутат Сергій Власенко, що під час Помаранчевої революції був одним із адвокатів Віктора Ющенка на процесі щодо фальсифікації виборів президента України. Це видалення суддя мотивував саме намаганнями захисту затягнути процес. Зусилля судді Киреева максимально прискорити суд над Тимошенко складали дивовижний контраст з іншими процесами над колишніми можновладцями: так, суд над экс-міністром внутрішніх справ Юрієм Луценком тягнеться вже майже рік. При цьому Луценко, попри тяжку хворобу і набагато дрібніші звинувачення, з кінця грудня минулого року залишається під вартою.

В кінцевому рахунку суддя Киреев заборонив телетрансляцію, мотивувавши це тим, що свідки не повинні знайомитись із твердженнями інших свідків. А 6 серпня

2010 року пан Олійник, колишній депутат БЮТ, написав до правоохоронних органів запит, в якому просив розібратися, чи законно прем'єр Тимошенко в січні 2009 року вела переговори з Росією про врегулювання сумнозвісної газової кризи, під час якої „Газпром“ вимкнув газ значній частині Європи.

Сьогодні пан Олійник запевняє, що єдиним його стимулом стали... публікації Інтернет-видань, у яких розглядалися економічні втрати України від тодішніх угод. А на запитання, коли він на підставі тих-таки Інтернет-видань напише запит щодо зловживань уже нинішньої влади, рекомендує звертатись до

26 вересня Напруженість у відносинах України й Росії після зустрічі президентів у суботу пішла на спад, говорять дипломати. При цьому Росія нібито відмовилась від категоричного затягування України в Митний союз, а Україна натомість погодилась відновити переговори щодо двостороннього газотранспортного консорціуму.

26 вересня Європейський Союз погодився надати Україні значну квоту на безмитне ввезення до ЄС аграрної продукції. Про це заявив за підсумками 18-го раунду переговорів міністр аграрної політики і продовольства Микола Присяжнюк. Домовленість з ЄС передбачатиме поступове підвищення обсягу квот протягом перших 5 років роботи Зони вільної торгівлі. Проте невирішеними залишилися питання щодо скасування Україною експортних мит, які на сьогодні діють на насіння соняшнику, шкіри тварин, брухту чорних і кольорових металів. Попередньо досягнуто домовленості, що їх повністю скасують через 15 років.

26 вересня Президент УЄФА Мішель Платіні заявив, що задоволений підготовкою України до Євро-2012. „Очевидний прогрес усієї інфраструктури. Ми вже не маємо великих проблем. Єдине, що залишилось – ввести всі ці інфраструктури у дію. На наступному засіданні виконкому УЄФА я скажу всім, що Україна готова і ми зможемо провести прекрасне Євро в цій країні“.

27 вересня Держобвинувачення просить Печерський райсуд Києва засудити экс-прем'єра Юлію Тимошенко до 7 років ув'язнення. Також прокурор оголосила, що державне обвинувачення просить задовольнити цивільний позов „Нафтогазу“ про відшкодування їм збитків у сумі 1,516 мільярда гривень.

27 вересня Президент Віктор Янукович подав у Верховну Раду законопроект про

арештував Тимошенко після того, як вона спізнилась на слухання на 15 хвилин, пояснивши це „постійними порушеннями“ та „неповагою до суду“.

На думку захисту экс-прем'єрки, арешт підсудної був найбільшим, але далеко не єдиним порушенням судді. Як вказують адвокати Тимошенко, суд відмовив у залученні понад 25 заявлених захистом свідків, погодившись опитати тільки двох із них. Водночас від обвинувачення виступили понад 30 осіб, хоча лише кілька з них – представники НАК „Нафтогаз“ та апарату Кабміну часів Тимошенко – могли свідчити по суті обвинувачень, тобто щодо перебігу переговорів з Росією та деталей надання прем'єрських директив. Не були також взяті до уваги надані захистом документи щодо відсутності збитків НАК „Нафтогаз“ внаслідок газових угод (зокрема, висновок всесвітньовідомої аудиторської фірми „Ернст енд Янг“) і згадані вище висновки Генпрокуратури та Мінюсту від 2010 року. Натомість довідка спеціальної комісії, яка стверджувала, що такі збитки все ж були, готувалась із порушенням вимог закону: як зізнавались в суді її підписанти, їм просто запропонували підтвердити заздалегідь підготовлений невідомо ким документ. Проте суд цей документ врахував.

Окрім іншого, захист Тимошенко звинуватив слідство у фальсифікації матеріалів справи. Так, деякі протоколи в ній виявились датовані... 31 квітня – датою, якої нема в календарі. Прокурори пояснили це звичайною опіскою. Значно цікавіше, що ні слідство, ні суд так і не встановили жодних мотивів матеріальної зацікавленості экс-прем'єрки в укладенні невідгидних угод із Росією. Зачитуючи вирок, суддя Киреев заявив лише, що Тимошенко діяла, „намагаючись створити собі імідж ефективного керівника“. Цей фрагмент вироку був дослівною цитатою із виступу в суді одного зі свідків обвинувачення – экс-президента України Віктора Ющенка.

Перспективи далекі й близькі

Всі ці та інші порушення (на думку захисту Тимошенко) викладено в 120-сторінковому зверненні до апеляційного суду, яке передано 24 жовтня. Однак сьогодні прибічники экс-прем'єрки в приватних

розмовах визнають, що не вірять у її виправдання. На їхню думку, вирок схвалено самим президентом Януковичем, і якщо тиск Євросоюзу не змусив його вплинути на суд першої інстанції, то й на апеляційний суд сподіватись сенсу нема.

Тим часом буквально наступного дня після вироку Служба безпеки України порушила ще одну справу проти Тимошенко – за спробу ще в 1996–1997 роках перекласти на державний бюджет борги створеної Тимошенко корпорації „Єдині Енергетичні Системи України“ (ЄЕСУ) перед Міністерством оборони Російської Федерації. Ідеться про 405 млн. дол., які, щоправда, Україна ніколи так і не виплатила (в Росії цю справу закрито кілька років тому).

Крім того, Генпрокуратура поновила слідство в іншій справі ЄЕСУ – щодо привласнення кількох десятків мільйонів гривень шляхом ухиляння від сплати податків у тих же 90-х роках. На думку правоохоронців, вирок 11 жовтня означає, що термін давності попередніх справ Тимошенко, закритих судами різних інстанцій, повинен відлічуватись заново.

Заразом прокуратура ініціювала перевірку кримінальних справ щодо колишнього судді Печерського суду Миколи Замковенка, котрий у 2001 році виправдав Тимошенко саме в згаданій вище справі ЄЕСУ. Після цього проти нього порушили кілька справ за порушення присяги судді та звільнили з роботи, але 2005 року всі ці справи було закрито.

В разі відходу від влади команди Януковича його наступники теж зможуть діяти за подібним сценарієм. І тоді нинішні вирoki виявляться „порушенням закону“, нинішні злочинці – невинуватими, а ті, хто виносив ці вирoki, сядуть на лаву підсудних. Інакше кажучи, процес Тимошенко заклав підвалини постійного перегляду судових рішень залежно від політичної кон'юнктури. Щоправда, коли зміниться нинішня українська влада, сьогодні не може спрогнозувати ніхто. Тим часом Тимошенко добуває під вартою третій місяць із семи років свого ув'язнення.

Василь Кнайпа, Київ

Компрометація влади та безсилля опозиції

» Курйозний процес Юлії Тимошенко призвів до дуже важливих наслідків в українській політиці – як внутрішній, так і зовнішній. Абсурдні звинувачення, абсурдна поведінка підсудної і абсурдні протести під судом, та цілком реальна перспектива міжнародної ізоляції України.

У ході судових засідань прокурори охоче говорили про важкі наслідки, до яких призвела діяльність Юлії Тимошенко. Сама ж колишня прем'єр, у свою чергу, про „RosUkrEnergo“, яке усунули з ринку власне завдяки новим газовим контрактам. Про це не можуть забути власники компанії, а також ті, хто, згідно з мас-медіа, пов'язані з нею: Дмитро Фірташ та Валерій Хорошковський, яких у Києві все частіше неофіційно називають ініціаторами процесу.

Вести процес доручили судді з менш ніж дворічним стажем, 31-річному Родіонові Киреєву, який раніше працював у Березані – містечку під Києвом. За цей період він виніс 39 вироків у карних справах, понад 200 – у цивільних та майже 300 – в адміністративних. Лише один раз займався корупцією. Отже, не дивно, що перші сутички з Юлією Тимошенко були для нього важким завданням і можна лише дивуватися, що він не розплакався, як дитина, або не нагрубівив їй. Вона ж демонстративно легковажила судовими процедурами: не вставала під час звернення до судді, часто відповідала голові судового процесу принаймні неввічливо: „Я ввожаю, пане Киреєв, що і ви, і прокурори прекрасно знаєте, що у моїх діях немає складу злочину, і я ніяких порушень закону не скоювала. І знаючи це, за дорученням

декриміналізацію економічних злочинів.

29 вересня Україна наполягатиме, щоб в Угоді з ЄС про асоціацію була передбачена перспектива членства. Про це сказав президент Віктор Янукович.

29 вересня Українська опозиція закликала керівництво Європейського Союзу перейти до конкретних дій стосовно української влади у відповідь на згорання демократичних процесів в Україні. Зокрема, пропонується блокувати рахунки вищих чиновників, заборони на в'їзд до ЄС та навіть відміна Євро-2012.

29 вересня В інформаційному мовленні українських телеканалів є низка серйозних проблем, що є свідченням відсутності реального плюралізму та свободи слова. Про це свідчить моніторинг Академії української преси, проведений у вересні. „Всі провідні канали країни, як і раніше, приділяли увагу діям правлячої коаліції, не дотримуючись балансу у висвітленні інших політичних сил та їх позицій (64% влади проти 26 % опозиції та 10 % інших політиків)“, – йдеться у повідомленні академії. „До того ж найменш збалансований розподіл уваги та синхрону спостерігався на Першому Національному, фінансованому коштом платників податків. Найбільш збалансований – на „Новому каналі“, СТБ, ТРК „Україна“, зазначається в моніторингу. Жоден опозиційний політик знову не мав синхрону на Першому національному.

29 вересня Консалтингова компанія „Mott MacDonald“ оцінила вартість модернізації української газотранспортної системи в 3,2 мільярди доларів. При цьому такий сценарій передбачає щорічне транспортування 110 мільярдів кубометрів газу при максимальному завантаженні магістральних трубопроводів 140 мільярдів кубометрів.

30 вересня Справа Юлії Тимошенко не повинна „завершитися обвинувальним вироком і тюремним ув'язненням“. Про це

заявив комісар ЄС із питань розширення і європейської політики сусідства Штефан Фюле. Він також висловив надію, що після зустрічі представників ЄС із президентом Віктором Януковичем у Ялті українська влада знайде можливість для реабілітації Тимошенко. Фюле також зазначив, що запропонує Києву політичні преференції в обмін на демократизацію країни. „Якщо наші партнери будуть проводити реформи, ми виконаємо наші обіцянки, із чим би вони не були пов'язані – з мобільністю (безвізовий режим), з торгівлею або з європейськими устремліннями“, – заявив комісар.

30 вересня Прем'єр-міністр Польщі Дональд Туск заявляє, що справа Тимошенко ускладнить завершення переговорів щодо Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом. „Ми дуже чітко передали керівництву України позицію ЄС загалом і кожного з нас зокрема – утиски опозиції, порушення прав людини дуже серйозно ускладнюють реалізацію таких устремлень і може кинути тінь на фінал переговорів щодо Угоди про асоціацію“, – додав Туск.

30 вересня Власнику компанії „ProstoPrint“ Денису Олійникову запропонували повернути бізнес в обмін на мовчанку і припинення громадської діяльності. Про це керівник компанії, яка друкувала скандальні футболки „Спасибо жителям Донбасса...“, перебуваючи у Хорватії, написав у власному блозі у Фейсбучі.

30 вересня За межами України працює 6,5 мільйонів мігрантів, тобто майже 14,5 % населення.

1 жовтня Якби вибори президента відбулися наприкінці вересня 2011 року, то 21 % опитаних проголосували б за Віктора Януковича, 18 % – за Юлію Тимошенко. Про це свідчать результати дослідження, проведеного соціологічною групою „Рейтинг“ з 17 по 27 вересня. Крім того, 11,7 % опитаних проголосували б за Арсенія Яценюка, 6,6 % – за Віталія Кличка, 5,5 %

ваших керівників, ви намагаєтеся ламати через коліно. Але ви не мене ламаєте, і ніколи не зламаєте. Ви ламаєте молоду демократію. Тому я ніколи у вас нічого просити не буду! Запам'ятайте це. Виконуйте своє замовлення“, або „У будь-якої нормальної людини вже хоч якесь сумнін було би. А у вас, внаслідок того, що вас так виховали, не знаю хто, якщо чесно, можливо, у вас такі батьки були, якщо такого недоумка виховали“. Курйозним було бажання викликати перекладача, коли свідчення складав Микола Азаров, який традиційно говорив російською. На додаток процес проводився у жаклих умовах, у маленькому залі, де на початку не було навіть кондиціонера, а засідання почалися у червні, коли температура назовні сягала 25 градусів. В результаті, у перший день важко було сказати, чи процес відбувався у суді, чи у сауні. Тим не менш, коли суддя оголошував вирок, була осінь і цього разу – на думку опозиції – кондиціонер став знаряддям тортур Юлії Тимошенко. Вона та її родина зверталися з проханням відключити кондиціонер. Суддя, однак, традиційно був невблаганний. Дивлячись, як з обличчя Родіона Киреєва стікав піт, його можна було зрозуміти.

Ще перед офіційним відкриттям будинку суду у ньому з'являлися противники колишньої прем'єрки. Одягнені у чорні футболки із зображеннями Тимошенко, Путіна та Медведєва, вони стверджували, що бажують вироку для опозиціонерки, що підписала газові угоди. Важко було дізнатися щось більше, оскільки вони не знали ще відповіді на запитання: звідки прийшли, що роблять тут і до чого прямують. Без сумніву, їх метою було заробити гроші. Схоже, як і їх колег перед судом.

Під судом розташувалися два табори. У першому опинилися противники колишньої прем'єрки. Протест організував член Партії регіонів Олег Калашников, який тепер виступав під брендом Загальновоїнської спілки України. До того часу депутат був відомий лише побиттям знімальної групи телеканалу СТБ. На Хрещатик привезли звукопідсилюючу апаратуру високої потужності, за допомогою якої транслювали промови спонсора заходу, а також пісеньку „Єднаймося!“. Її виконавець, зрештою, на

шпальтах тижневика „Бульвар Гордона“ перепросив мешканців центру Києва за те, що їх мучили нею кілька десятків разів на день. Він підкреслив, що це катування відбувалося без його згоди. Олег Калашников відгородив частину тротуару чорними транспарантами, на яких вимагали засудження Юлії Тимошенко. Безпосередньо на тротуарній плитці фарбою зазначили місце, де мають стояти противники екс-прем'єра. Переважно це були студенти, але траплялися також чоловіки за тридцять. Дивлячись на них, складалося враження, ніби їх привезли зі столичної біржі рабів, або нелегальної біржі праці з-під підмиського залізничного вокзалу, де вони не мали шансів знайти роботу з огляду на свій нетоварний вигляд. За день протесту їм платили 140 гривень.

Таких осіб було мало у другому таборі – прихильників колишньої прем'єрки. Її депутати поставили брудно-сірі намети, що нагадували юрти. У містечку мешкало кілька десятків осіб, більшість – це фанатичні прихильники Юлії Тимошенко. Іноді їхня любов до неї переходила межі здорового глузду. Наметове містечко жило власним життям, з'явилися, наприклад, виставки карикатур, які частіше стосувалися президента Віктора Януковича та судді Родіона Киреєва, стенди, що описували історію України, а також, звичайно, з'явилися маленька сцена, на якій кожен міг виступити з критикою на адресу режиму. Черговий раз підтверджувалася стара гола правда: ніхто не виходитиме на вулиці захищати Юлію Тимошенко або інших політиків. Особливо, зваживши, що екс-прем'єр (про це часто забувають) має винятково великий негативний електорат, більший навіть, ніж у президента Віктора Януковича.

Результат описаних подій – це компрометація влади, яка показала, що єдино близькою їй європейською цінністю є Євро-2012. У свою чергу опозиція представила власне безсилля та підтвердила: якби не процес Юлії Тимошенко, всі давно забули б про неї.

Пйотр Погожельскі,
кореспондент Польського Радіо,
Київ

Андрій Пишний:

„Усі опозиційні партії повинні розглянути питання про бойкот виборів 2012 року“

Як ваша політична сила оцінює ситуацію навколо судового рішення щодо Юлії Тимошенко?

Вкрай негативно. Ми вважаємо, все, що відбувалося під час судової вистави у Печерському суді, не має нічого спільного з правосуддям. Рішення щодо Тимошенко випливають з такого поняття, як політична доцільність. Насамперед самий вирок. Окрім того, що це величезна трагедія Юлії Тимошенко та її родини, це ще й вирок мільйонам українців, які хочуть мати право вибору, які проголосували за Тимошенко. Якщо людина повинна нести відповідальність за політичне рішення, до такої відповідальності її можуть притягнути лише виборці, а не політичні опоненти, тим більше, через печерські суди. Тому наша реакція була закономірною. Під час ув'язнення Тимошенко ще на етапі судового слідства ми чітко заявили, що влада перейшла межу, за якою вона перетворюється з влади на режим, демократія опинилась під загрозою. Сьогодні в Україні влади немає. Є влада, яка представляє не український народ, а когось іншого, проте точно не нас. Тому ми розпочали акцію „Україна проти Януковича“. Сьогодні, можливо, навіть час припинити політичні дебати і розпочати артикулювати активну позицію: ви „за“ чи „проти“? Ми проти! Ось таке наше ставлення до вироку.

У чому полягатиме акція „Україна проти Януковича“?

За соціологічними дослідженнями, 75% громадян України не підтримують владу, рейтинг президента впав до 10%. Якщо нам вдасться зібрати мільйони підписів, це поставить під питання суспільну легітимність влади. Тому ми пропонуємо українцям висловити свою позицію і підписатися. З початку акції, при тому, що вона була розгорнута не в усіх областях, оскільки просто фізично ми не встигли надрукувати листівки, за

вихідні ми встигли зібрати понад 40 тисяч підписів. Зараз акція набиратиме обертів, і набиратимуть оберти і протести. Це може дуже сильно і якісно підсилити голос міжнародної спільноти, яка сьогодні заявляє, що демократичної влади в Україні немає. Євросоюз навіть українського президента прийняти не готовий. Це вже серйозний сигнал.

Мені це дещо нагадує акцію „Україна без Кучми“.

Вона не даремно нагадує вам акцію „Україна без Кучми“, оскільки Янукович дуже нагадує Леоніда Кучму. Щоправда, повноваження, які сьогодні сконцентровані у руках Януковича, можливо, навіть і не снилися президентові Кучмі. Януковича обрали на посаду президента за Конституцією, яка була прийнята у 2004–2005 роках, з обмеженими президентським повноваженнями. Через Конституційний Суд, через позаконституційний спосіб, без дотримання конституційної процедури президент повернув собі повноваження за Конституцією 1996 року. І сьогодні ми не просто президентська республіка. Сьогодні ми можемо говорити про заснування монархії, парламент фактично працює під Адміністрацію президента, судова система де-факто підконтрольна президенту, це саме стосується правоохоронної системи. Засоби масової інформації належать і керуються представниками правлячої партії. Це загальновідомі факти. Про яку демократію можна сьогодні говорити в Україні?

Якщо не вдасться підписати договір про Асоціацію з ЄС, які наслідки цього можуть бути?

Власне, саме не-підписання і є найсерйознішим наслідком. Сьогодні вже скасовано візит до Брюсселю за ініціативою президента ЄС та Єврокомісара. Тому це і є найбільш

– за Петра Симоненка, 3,5 %
– за Олега Тягнибока, 2,9 %
– за Сергія Тігіпка, 2,6 %
– за Анатолія Гриценка;
проголосували б „проти всіх“
– 10,7 %, не визначилися
з вибором – 12,6 %.

3 жовтня Опозиційні сили повинні готувати окремі списки для участі в парламентських виборах, – так вони наберуть більше голосів. Таку думку озвучив віце-спікер Микола Томенко.

4 жовтня Довкола Верховної Ради встановлено додатковий великий паркан висотою понад 2 метри.

5 жовтня Активістам громадської організації „Тризуб“, яких обвинувачують у пошкодженні пам'ятника Йосипу Сталіну в Запоріжжі, змінили обвинувачення. Якщо раніше збитки, завдані „обезголовленням“ пам'ятника Сталіну, оцінювали у понад 370 тисяч гривень та 10 років позбавлення волі, то з перекваліфікацією обвинувачення мова йде про 109 тисяч гривень і умовний термін до 2 років.

5 жовтня Україна висунула Євросоюзу вимогу обмежити термін дії Угоди про асоціацію до 10 років. Оскільки європейська сторона не погоджується зафіксувати в Угоді про асоціацію перспективу повноправного членства України в ЄС, то Україна не хоче, щоб такий документ діяв безстроково, і прагне зберегти можливість для перегляду даної угоди через якийсь час.

6 жовтня Верховна Рада відмовилася декриміналізувати статті Кримінального кодексу, за якими висунуто обвинувачення Юлії Тимошенко та Юрію Луценку. Натомість депутати ухвалили в першому читанні президентський законопроект про декриміналізацію господарських злочинів.

6 жовтня Після введення обмеження на операції з валютою населення все більше міняє долари і євро на чорному ринку. Мінйялам її можна здати анонімно, причому на 2–3 копійки

» дорожче, а купити у них на 2–3 копійки дешевше ніж у банку. Постачають їм „кеш“ обмінники, що працюють за агентськими угодами, 80 % з яких порушують порядок продажу валюти, не фіксуючи всі касові операції. Опозиція заявила, що подасть спільні пропозиції до президентського закону про декриміналізацію окремих статей Кримінального кодексу.

8 жовтня Представник президента у парламенті, депутат від Партії регіонів Юрій Мірошніченко підтвердив, що президент має нарікання на економічні результати роботи уряду. Він відзначив, що відповідальність може понести більш широке коло урядовців, аніж один міністр фінансів.

10 жовтня КП „Міжнародний аеропорт Донецьк“, яке входить у вертикаль Нац агентства з питань Євро–2012, 26 вересня уклало угоду з кіпрською компанією „Clarentco Investments Limited“ на послуги з забезпечення персоналом вартістю 1,8 мільйона доларів.

11 жовтня Юлію Тимошенко засуджено на 7 років ув'язнення з позбавленням права обіймати посади у владі на 3 роки. Суддя назвав доведеним фактом завдання Тимошенко 1,5 мільярди збитків „Нафтогазу“, які вона має відшкодувати державі. Суддя відзначив, що, враховуючи суспільно небезпечні дії Тимошенко, він не бачить підстав для пом'якшення вироку.

13 жовтня Запровадження Податкового кодексу призвело до відходу в „тіньовий“ сектор більше 30 % малого бізнесу країни. В другому кварталі 2011 року кількість фізичних осіб-підприємців скоротилася більш ніж у 2,5 рази в порівнянні з аналогічним періодом 2010 року – з 83 тисяч до 31 тисяч.

13 жовтня Прем'єр-міністр Великобританії Девід Камерон вважає ганебним вирок Юлії Тимошенко та попереджає, що він зашкодить стосункам України з Великобританією, ЄС та НАТО. Аналогічну позицію висловила лідер

» небажаний наслідок. Адже разом із владою у невідгідній ситуації опинилися 46 млн. громадян України. Євроінтеграція закріплена на законодавчому рівні, і кілька законодавчих актів, зокрема, Закон про засади зовнішньої і внутрішньої політик, Закон про національну безпеку чітко зазначають, що альтернативи євроінтеграції не існує. Проте сьогодні влада робить все, щоб Європа від нас відвернулася. Чи відповідає це інтересам українців? Ні, не відповідає! Чи голосували за це українці? Ні, не голосували! З одного боку, ми чули про Євразійський союз, про який зазначав майбутній президент Росії Володимир Путін, можливо, нам туди? Але, шановні, не вам про це вирішувати. Українцям вирішувати, в якому напрямку рухатися.

Тобто, ви вважаєте, що зовнішній курс України справді може бути змінений у бік Росії?

Події останнього часу розвивалися дуже активно, динамічно і негативно для євроінтеграційних процесів. Те, що відбулося за останній тиждень, знівельовало хоча й невеличкі, але перемоги на цьому шляху. За тиждень нас розвернули в інший бік. Коли таке було, щоб ЄС напередодні підписання угоди про Асоціацію відмовився зустрічатися з президентом України? Ми повертаємося у бурхливі дев'яності?

Ви вважаєте, що Юлія Тимошенко залишиться у в'язниці?

Ми робимо і зробимо усе, щоб Юлія Тимошенко вийшла на волю. Більш того, ми вважаємо, що парламентські вибори 2012 року без лідера опозиції просто неможливі, це будуть недемократичні вибори. Вони відбуватимуться за сценаріями, написаними на Банковій. А решта опозиційних сил виявляться просто статистами на цьому „святі“ демократії. Тому позиція наша чітка: якщо Тимошенко залишатиметься у в'язниці, опозиція не зможе себе проявити. Якщо опозиція йтиме двома колонами за участі „Фронту Змін“ та Блоку Юлії Тимошенко і, можливо, за участі „Свободи“, ми можемо отримати більшість у парламенті. А це означатиме зміну того курсу, з якого нас звернули за останній тиждень. Це можливість не дати Вікторові Януковичу взяти під себе парламент. Отже, усі опозиційні партії повинні

розглянути питання про бойкот виборів 2012 року. А без участі опозиції жодна країна, що себе považає, не визнає цих виборів.

Вам вдасться переконати у цьому інші опозиційні сили? Нещодавно Анатолій Гриценко, приміром, заявив, що бойкот виборів – невірна стратегія, опозиція за будь-яких умов повинна йти на вибори.

Я за останні кілька тижнів чув різну реакцію, правильно-неправильно, але я не чув конкретних пропозицій. Запропонуйте щось більш ефективне, аніж акція „Україна без Януковича“. Розкажіть, як треба робити. Я вважаю, ми запропонували найбільш зрозумілий шлях, аргументи наші чіткі і зрозумілі. Без Юлії Тимошенко опозиційний табір буде неповним. А це власне той сценарій, до якого веде країну Партія регіонів. Без БЮТ, без конкуренції, без потужного гравця опозиція не зможе взяти 226 голосів. Що тоді залишається в опозиції? Адміністративного ресурсу немає, проте ми і так не користувалися ним ніколи. За такого сценарію Янукович отримає понад триста місць і наступного разу обиратиметься парламентом за помахом руки пана Михайла Чечетова. А ми будемо на це споглядати і журитися: ой, як ми недобре спрацювали під час виборів.

Бойкот – це позиція, з якою нам прийдеться виходити до міжнародної спільноти. Аргумент, що у виборах прийматимуть участь опозиційна партія а-ля Вітренко, наприклад, – це не аргумент. Чи ЄС хіба не розуміє, хто представляє сьогодні опозиційний табір. Тобто, вирок Тимошенко – політично вмотивований.

Ви веде переговори про бойкот з іншими політичними партіями?

Ми висловили свою позицію, ми не ховаємо голову у пісок, не боїмося. Нас запитали: як ви діяти, якщо Тимошенко залишиться за ґратами під час наступних виборів? Ми повинні дожити до цього часу, а як розвиватимуться події – невідомо. Подивіться – за тиждень порушили ще одну кримінальну справу. Завтра почнуть кидати за ґрати інших лідерів опозиції. Що ми робитимемо? Тоді й будемо визначатися. А сьогодні наша відповідь така: задумайтесь над масштабним бойкотуванням виборів 2012 року.

Фото: Петро Андрусенко

Андрій Пишний – заступник голови партії „Фронт змін“, координатор в партії напрямку „Бюджет зростання“, кандидат юридичних наук.

Саме до цього треба готуватися опозиційним партіям та їх виборцям. Взагалі, бойкот – абсолютно демократичний, зрозумілий шлях. Але головне – наскільки ми будемо переконливі для наших колег. Адже від них буде залежати, чи визнають вони українську владу, чи ні. Чи вважатимуть вони такий парламент (без опозиції) легітимними, чи не вважатимуть.

Якщо влада відпустить Тимошенко і ви підете на вибори разом, які основні пропозиції „Фронту Змін“, її основні тези?

Програма „Фронту Змін“ не секрет. Партія представлена сьогодні у парламенті лише одним депутатом – Арсенієм Яценюком. Ним внесено понад сто законопроектів, які стосуються охорони здоров'я, освіти, антикорупційний пакет, а також пов'язані з бюджетною сферою, державними фінансами. У нас є цілі законопроекти, підписані лідером партії, де зафіксовано нашу позицію. Проте це не просто наша позиція, а юридично зафіксоване зобов'язання. Жодна з ініціатив, внесена „Фронтом Змін“, не була підтримана владою. Ми єдина політична партія, яка внесла альтернативну повноцінну програму пенсійного реформування.

Проілюструю наш підхід на при-

кладі. Ви напевне чули, що в Україні є проблема надвеликих пенсій. Кілька тисяч осіб отримують пенсії за бюджетний кошт. В той час, як більша частина пенсій знаходиться на рівні, нижчому за прибутковий мінімум. Так ось, ці VIP-пенсії захищені кількома рішеннями Конституційного суду, який визначив: у людини не можна забрати те, що їй належить за законом і призначене раніше, навіть якщо це не відповідає принципу соціальної справедливості. Відтак у нас є люди, які отримують по кілька десятків тисяч гривень пенсії гривень щомісячно. Це судді, прокурори. До даної пільгової категорії входять також народні депутати. Ми запропонували чітку максимальну межу пенсійного забезпечення – не більше ніж десять мінімальних пенсій, на сьогодні це трошки понад вісім тисяч гривень. Що заважає ухвалити, окрім власної жадібності та жлобства, вибачте на слові? Нам чітко відповіли, що ситуацію не змінити і обійти рішення КС не можна. Якщо мати у голові клепку, можна прийняти нормальне законодавство у всіх сферах. Не ми перші і не останні, які вирішують складні питання державного будівництва. Німеччина, Сінгапур, Польща та Чехія – вирішили. Україна, натомість, не може навіть набли-

Німеччини Ангела Меркель та міністр зовнішніх справ Франції.

13 жовтня Члени всеукраїнської громадської організації колишніх військових, що воювали в Афганістані „Ніхто крім нас“ протримали заблокованими у своєму офісі співробітників податкової міліції, які мали намір провести в цьому офісі обшук. При цьому податківці не надали жодних документів, що викликало підозру в афганців.

13 жовтня СБУ порушила справу проти экс-прем'єра Юлії Тимошенко за борги корпорації ЄЕСУ перед Росією. Зокрема, Тимошенко обвинувачується в тому, що будучи президентом і фактичним власником корпорації ЄЕСУ, за попередньою змовою з колишнім прем'єром Павлом Лазаренком, вчинила замах на розтрату коштів державного бюджету в особливо великих розмірах шляхом покладання на Кабінет міністрів зобов'язань приватної корпорації ЄЕСУ перед Міноборони Росії на суму 405,5 млн. доларів. Захист Тимошенко називає нову-стару справу, яка була сфабрикована ще при владі Леоніда Кучми та спростована всіма судовими інстанціями, нічим іншим, як спробою очорнити лідера опозиції перед лідерами ЄС.

13 жовтня Конституційний Суд обмежив терміни затримання осіб під вартою без рішення суду до трьох діб і оголосив, що міліція не має права затримувати за виявлення непокори. Суд визнав неконституційними положення абзацу Кодексу про адміністративні правопорушення, згідно з яким міліції надається право затримувати і тримати „осіб, які виявили непокору законній вимозі працівників міліції до розгляду справи судом, але не більше як на 24 години“.

14 жовтня Венеціанська комісія жорстко розкритикувала зміни до закону про вибори. Запропонований проект закону не був тим, який представники Венеціанської

Комісії обговорювали раніше з представниками української влади. Він також не є тим, який було рекомендовано Резолюцією ПАРЕ. «Вибори за змішаною системою і виборчий бар'єр, а також заборона на участь у виборах виборчих блоків є рішенням правлячої більшості, яке вона зробила в односторонньому порядку і без консультацій з представниками інших політичних партій і громадянського суспільства», – йдеться у висновках Венеціанської комісії. Фахівці Венеціанської комісії наполягають, що змішана виборча система не може ефективно працювати в Україні. Вони пропонують вдосконалити діючу пропорційну систему, запровадивши регіональні та відкриті списки.

18 жовтня Керівники урядів країн СНД у Петербурзі підписали Договір про зону вільної торгівлі в рамках Співдружності. Як заявив російський прем'єр Володимир Путін, мова йде про створення нового фундаменту торгово-економічних відносин у рамках СНД.

18 жовтня Віктора Януковича повністю підтримують лише 10% українців, натомість Юлію Тимошенко – 14,3% громадян. Про це свідчать дані опитування соціологічної служби Центру Разумкова. Так, за даними соціологів, серед провідних українських політиків найбільшу підтримку мають Юлія Тимошенко (14,3% повністю підтримують її діяльність, 22,1% – підтримують окремі дії, 56,7% – не підтримують її діяльність), Арсеній Яценюк (відповідно 11,9%, 34,7% і 44,2%), Віталій Кличко (відповідно 10,2%, 31,8% і 41,5%), Віктор Янукович (відповідно 10,0%, 30,0% і 54,6%). Порівняно з травнем цього року, статистично значуще зросла частка респондентів, які повністю підтримують діяльність Юлії Тимошенко (з 11,9% до 14,3%) та Арсенія Яценюка (з 8,6% до 11,9%). Зросла частка тих, хто не підтримує діяльність Віктора Януковича (з 48,1% до 54,6%).

18 жовтня З початку року українські платники податків заборгували до бюджету

Фото: Петро Андрусечко

злитися до підписання угоди, в якій перспектива хоча би приблизно окреслена, на обрії намальована. Проблема – в українській владі!

Не могу не запитати про фінансування партії, чимало писалося про зв'язки „Фронту Змін“ та її лідера з представниками великого бізнесу, пов'язаними з Партією регіонів.

За останні роки три, я пригадую, нас „продавали“ щонайменше три рази. І той, хто нас „купував“, бив себе у груди і клявся, що особисто бачив, як передавалися гроші. Нас продавав Фірташ, нас купував Пінчук, нас тепер купив Ахметов, як хтось розфантазувався.

Нас купили виборці! У нас майже 2,5 млн. виборців, 3 тис. місцевих депутатів і 16 тис. активних членів партії. Нею не володіє Яценюк, Пишний. Партія фінансується за рахунок внесків обласних і партійних організацій. Нам вдалося мобілізувати навколо себе людей, які й так, можливо, потерпають

сьогодні від тиску – податкового, законодавчого. Але це достатньо успішні люди, менеджери, які можуть дозволити собі вкладати незначні суми, але відчутні, якщо їх зібрати з усієї України, на партійну діяльність. Але цих грошей вистачає, щоб утримувати достатньою професійний апарат і ту діяльність, яку ми ведемо. Також українське know-how (за 20 років цього ніхто не робив) – добровільні внески на відповідні рахунки. Їх можна відстежити, що на сьогодні, на жаль, і роблять відповідні органи. Якщо хто перерахував гроші, його тут же зустрічають гості з правоохоронних органів і доводиться давати пояснення прокуратурі. Але попри це люди вносять по 15–20 тисяч гривень. І їх вистачає, якщо витратити з розумом і рахувати кожну копійку.

Спілкувався
Петро Андрусечко, Київ

Інформаційна пастка

➤ Державна політика може бути справді ефективною лише тоді, коли основні її напрямки будуть належним чином інформаційно забезпечені. Цей фактор особливо важливий у випадку молодій держави, яка, з одного боку, все ще відчуває наслідки радянського минулого, а з другого – прямує до Європейського Союзу.

Складається враження, що офіційний Київ недооцінює цей елемент. Ще з часів Леоніда Кучми метою України є повна інтеграція з ЄС. Але з якого ракурсу не дивитися, вітчизняний медіапростір дуже мляво нагадує простір країни, яка рветься в Європу. Картина відносин України з ЄС переважно не зображує ключових елементів, а цивілізаційний вибір, який пропонують українські ЗМІ – явно не європейський.

А про вплив російських ЗМІ над Дніпром відомо чи не кожному оглядачу політичного життя в Україні. Не дивно, що виникають ситуації, які чітко демонструють низьку ефективність захисних дій держави. Так було під час I і II газових криз. „Залізні“ аргументи в конфліктах з Москвою цілком розчинялися в морі російської пропаганди. Київ незграбно відповідав на навіть найбільш абсурдні атаки Кремля, забуваючи про свої козирі. Таким чином, інформаційна війна точилася так, як хотіла РФ, а на боці Москви була чимала частина українських громадян.

На додаток, за словами секретаря Національної спілки журналістів України Віктора Набруска, домінуючою тенденцією українського медіапростору є „формула 5С“ – сенсація, скандал, смерть, секс і страх. Все це ускладнює формування громадянського суспільства, яке б розуміло і підтримувало політику держави.

Там, де забракло волі

Висвітлені вище тенденції є лише вершиною глибших процесів, які мають об'єктивний характер. І молодій державі не завжди під силу їм ефективно протидіяти. Досить промовистий факт – державні ЗМІ охоплюють лише 5% загального медіапростору. В країнах ЄС цей показник приблизно вчетверо більший. Наприклад, шокує маргіналізація державних радіостанцій, але ключовою є ситуація

навколо найбільш розповсюджених носіїв інформації – телеканалів. У рейтингу найпопулярніших державний „Перший національний“ виглядає блідо.

Всемеро менша аудиторія „Першого“ від аудиторії „Інтера“ чи „лише“ втричі скромніша за частку СТБ дають підстави говорити про мінімальний безпосередній вплив державних медіаресурсів на інформаційний простір України. Очевидною причиною такого стану є недофінансування каналу, який не може собі дозволити транслювати дорогі і популярні в масовій культурі продукти. Однак за наявності відповідного бажання і проведення системної роботи вирішити цю проблему можна в перспективі кількох років. На жаль, більшість українських експертів переконана, що поки що такої волі нема.

Важко звинувачувати менеджерів „Першого“, що програють фінансово сильнішим конкурентам. Але потрібно звернути увагу – 8 з 10 провідних телеканалів належать бізнесменам з близького оточення президента, які підтримують курс політики Віктора Януковича. В такому випадку складно зрозуміти відсутність діалогу офіційного Києва з комерційними телеграндами. Чому досі не здійснено спроби координації дій з приватними телеканалами і ЗМІ загалом, які в разі впливовіші?

Все ще відносно високий рівень політичних і громадських свобод, а також слабкість державних інституцій роблять Україну типовим об'єктом експансії інформаційних впливів ззовні, в першу чергу Росії. Ключовим її аспектом є розширення присутності російських ЗМІ, які потім використовуються для тиску на непокірного партнера. Інколи це набирає форм інформаційної війни. Відомий експерт Григорій Почепцов стверджує, що ознакою її підготовки є: 1) випуск українських варіантів російських газет; 2) підміна телеведучих, зірок чи поп-лідерів; та 3) підміна продуктів (серіалів, шоу, фільмів). Всі ці елементи не те що дуже поширені, а вже вкорінені в Україні.

На цьому тлі особливо тривожними з точки зору інформаційної безпеки України є дані, що державний канал РФ користується більшою популярністю серед українських громадян, ніж основний держав-

13,5 мільярда гривень. Всього заборгованість за податковими зобов'язаннями мають 110,8 тисячі юридичних осіб. Але при цьому майже половина платників – 48,2 тисячі недоплатили до бюджету невеличку суму – до 1 тисячі гривень. У податковій заявляють про наміри вжити суворих заходів до боржників, що мають велику недоплату. „Ми, змінюючи стратегію роботи податкової служби, робили акцент на добровільній сплаті податків. Ми не тероризували підприємства перевітками та нагадуваннями. Але, звісно, це не привід зловживати нашою довірою“, – відзначив заступник голови ДПС Олександр Клименко.

18 жовтня Президент Віктор Янукович вважає неприйнятним звільнення Юлії Тимошенко з ув'язнення. Про це він сказав у інтерв'ю західним журналістам. Підвищуючи голос, Янукович закликав Захід поважати його країну, сказавши, що „вони не хочуть слухати“ його заяви про невтручання у роботу судів та правоохоронних органів.

18 жовтня Київ готовий відкласти укладання угоди про асоціацію України з Євросоюзом, якщо з якихось причин Європа або Україна не готові, заявив український президент Віктор Янукович.

19 жовтня Влада вивчає можливість додаткового оподаткування осіб, які мають великі прибутки – це ініціатива президента. „Іде діалог, і ми придивляємось, як це робилось у світі“, – уточнив Віктор Янукович.

20 жовтня Європейський Союз підтвердив, що саміт Україна–ЄС відбудеться у грудні.

20 жовтня Верховна Рада прийняла в першому читанні проект державного бюджету на 2012 рік. В держбюджеті–2012 передбачаються доходи 337,556 млрд. гривень і видатки 361,585 млрд. гривень. Граничний дефіцит бюджету урядовці запропонували встановити на рівні 24,129 млрд. гривень. У проекті бюджету, зокрема, не враховано пропозицію

» опозиції зменшити на 11 мільярдів витрати на всі органи державної влади – президента, Верховної Ради, Кабміну, Генпрокуратури, МВС. Наприклад, видатки на освіту і науку є меншими ніж видатки на утримання Адміністрації президента і Кабміну.

20 жовтня Збірна України з карате залишилася за бортом чемпіонату світу, що за кілька днів відбудеться в італійському Турині, оскільки спортсменам відмовили у візі. Тренери підозрюють, що таким чином італійці позбулися серйозних конкурентів. Три роки тому українці на змаганнях в Італії посіли друге місце.

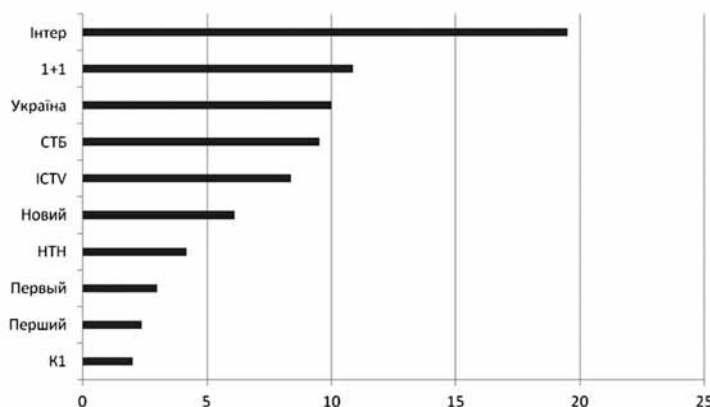
20 жовтня Прокуратура Києва порушила кримінальну справу щодо экс-голови Печерського райсуду Києва Миколи Замковенка, який у 2001 році звільнив з-під варті Юлію Тимошенко. Справа порушена у зв'язку з тим, що Замковенко, „будучи посадовою особою, постійно здійснюючи функції судової влади – правосуддя, у період з 1996-го по 2001 рік вчинив службові злочини й злочини проти правосуддя, пов'язані з використанням службового становища“. Сам экс-суддя вважає, що це попередження для сьогоденних суддів Тимошенко, які розглядатимуть її справу в Апеляційному суді.

20 жовтня Верховна Рада знизила ставки податків і підвищила допустимий обсяг обороту для всіх категорій підприємців-„спрощенців“.

20 жовтня Україна та Європейський Союз узгодили основні параметри торговельної частини Угоди про асоціацію. Це дає можливість завершити технічно переговори щодо Угоди про асоціацію, включаючи зону вільної торгівлі, до кінця року, – заявив перший віце-прем'єр-міністр України Андрій Клюєв.

20 жовтня Україна опустилася на три позиції – з 149 на 152 місце – в рейтингу „Ведення бізнесу–2012“, підготовленому Світовим банком і Міжнародною фінансовою корпорацією. У рейтингу з відкриття бізнесу Україна посіла 112

Частки найпопулярніших каналів серед дорослого населення України на кінець 2010 року, %

Джерело: Н.Данькова, Рік відступу лідерів, Телекритика 18.01.2011.

» ний канал України. Враховуючи специфічну безпекову ситуацію в Криму, повинно непокоїти також інше. За даними Центру Разумкова, для 52,5 % кримчан російські ЗМІ є основним джерелом інформації, а довіряє їм в АРК 51,9 % громадян (українським – 45,5 %).

Українські ЗМІ як частина кремлівської стратегії

Проте не сама надприсутність російських ЗМІ в Україні повинна викликати супротив, а маніпулятивні методи інформування, які інколи можна назвати антиукраїнськими. Обов'язковими їх атрибутами є дезінформація щодо відносин України з ЄС і НАТО – переважно наводяться чисельні приклади відсутності перспектив для Києва на інтеграцію з цими організаціями та

Все це б'є по інтересах України як незалежної держави.

Активність російських медіа над Дніпром не була б настільки деструктивною для державотворчих процесів, якби не те, що українські ЗМІ (свідомо або ні) стають частиною кремлівської стратегії. Кількість продуктів російського походження або з російським контекстом – фільмів, серіалів, ток-шоу, музичних та спортивних передач – зашкалює. Чисельними є вислови українських телеведучих щодо російських фільмів, виконавців, як „наших“. І це стосується не тільки ведучих з Росії, яких в Україні вистачає, і яким відводиться особлива роль на медіа-олімпі. Пікантності додає факт (якщо вірити президенту Gorshenin Group Вадиму Омельченку), що багато прес-секретарів органів влади

Ефективна держава не може бути друго- або третьорядним гравцем на своєму ж інфопросторі. Незважаючи на широкі впливи російських медіа над Дніпром, їхнє значення не було б таким великим, якби українські ЗМІ зуміли побудувати власний за змістом інформаційний простір.

акцентується увага на внутрішніх проблемах країн Західної Європи. Висвітлення українсько-російських стосунків передбачає, в залежності від поточних цілей Кремля, демонстрацію „братерства“ з Києвом або його провини у виникненні тих чи інших проблем. Для російських ЗМІ Україна – це всього-на-всього „республіка“, а російськомовні українці обов'язково мають бути росіянами.

Україні чи провідних менеджерів на українських телеканалах є колишніми або теперішніми громадянами РФ. Невже Україна настільки поступається кадровим потенціалом Росії? В результаті, суспільна увага далеко не повною мірою є зорієнтована на свою державу, що сприяє формуванню переконання про приналежність України до „Русского мира“.

Заручник своїх же гасел

Замість висновків, яких можна було б навести безліч, краще зосередити увагу на ключових поточних недоліках інформаційної безпеки України. По-перше, потрібно визнати, що проблеми України на цьому полі багато в чому мають об'єктивний характер. Отже, важко вимагати від уряду їх цілковитого вирішення. Тим не менш, очевидним є нехтування з боку Києва інформаційною складовою своєї політики. Ефективна держава не може бути друго- або третьорядним гравцем на своєму ж інфопросторі. Тому необхідним є поступова відбудова позицій державних ЗМІ (в першу чергу телебачення і радіо) у плані збільшення бюджетних витрат на їх розвиток. Кроком у правильному напрямку слід назвати запуск української версії каналу Euronews, але цього мало.

По-друге, незважаючи на широкі впливи російських медіа над Дніпром, їхнє значення не було б таким великим, якби українські ЗМІ зуміли побудувати власний за змістом інформаційний простір. Такий сценарій можливий у випадку регулярного діалогу та координації дій між всіма вітчизняними медіаресурсами, результатом яких могли б бути загальні принципи інфобезпеки та інфополітики. Водночас, така практика природним чином породила б ризики недотримання правил свободи слова. Отже, все це потребує особливої відповідальності і делікатності та пильної уваги з боку громадянського суспільства.

Для президента України по-

штовхом до таких кроків повинні бути перші підсумки його правління, а саме стосунків з РФ. Москва була до нього прихильною доти, доки Київ йшов на поступки. Коли поступки припинилися, Росія відразу презентувала свій потенціал на інформаційному полі. І скоріш за все, це була лише прелюдія. Викладач Могилянської школи журналістики Діана Дуцик припускає, що Кремль уже підготував пропагандистський фільм про українського гаранта, яким збирається тиснути на Київ, якщо той надалі буде непохитним. Протистояти схожим атакам може лише оновлений інформаційний простір України.

Парадокс ситуації полягає в тому, що В. Янукович прийшов на Банкову в т.ч. спираючись на цей напівколонізований простір. Зараз він є заручником своїх же гасел. Якщо вірити джерелам „Дзеркала тижня”, під час переговорів у Завидово Володимир Путін відкрито заявив В.Януковичу: „Вибирайте – або видружте з нами, або з вами не дружить електорат”.

Чинний президент володіє потрібними інструментами, щоб переламати медіатенденції над Дніпром. Має гроші (прихильність і вплив на олігархів), авторитет (вертикально побудовану систему держорганів) і усвідомлення того, що поточний стан уже б'є не лише по інтересах України, а і по його особистих. Але чи має справжнє бажання відповідати на цей виклик і чи його наявність не буде проявом посилення контролю над ЗМІ? Причин засумніватися – достатньо.

Павло Кост, Київ

місце, захисту прав інвесторів – 111 місце, забезпечення виконання контрактів – 44 місце, отримання кредитів – 24 місце, зі сплати податків – 181 місце, за отриманням дозволів на будівництво – 180 місце, за реєстрацією власності – 166 місце, за ліквідацією бізнесу – 156 місце, за міжнародною торгівлею – 140 місце.

21 жовтня Єдиний реєстр судових рішень більше не публікуватиме всі судові рішення. Верховна Рада проголосувала Закон „Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо розгляду справ Верховним Судом України”. Відповідно до нього, „перелік судових рішень судів загальної юрисдикції, що підлягають включенню до Реєстру, затверджується Радою суддів України за погодженням з Державною судовою адміністрацією України”. Таким чином, не всі судові рішення будуть у вільному доступі.

21 жовтня При 3%-ому бар'єрі на наступних парламентських виборах сумарний рейтинг опозиційних партій складе понад 225 голосів, що дозволить їм сформувати більшість. Водночас, при підвищенні бар'єра до 5% і введення змішаної системи, до парламенту за партсписками пройдуть лише три сили – ПР з результатом 15,4 %, „Батьківщина” з підтримкою 13,7 % і „Фронт змін”, якому готові віддати голоси 8,8 % українців. У результаті регіонали отримали 692 мандати, „Батьківщина” – 81, а „Фронт змін” – 52; для того, щоб утворити більшість, опозиціонерам потрібно заручитися підтримкою 93 депутатів-мажоритарників. Отримати її Тимошенко і Яценюк навряд чи зможуть.

21 жовтня Комітет Верховної Ради у закордонних справах зробив запит до МЗС щодо суті угоди, підписаної Україною про зону вільної торгівлі з країнами СНД. У Верховній Раді не знають, що підписав прем'єр Азаров у Петербурзі.

24 жовтня Екс-прем'єр Юлія Тимошенко подала апеляцію на рішення Печерського райсуду Києва у „газовій” справі.

All you want to know about Eastern Europe in a new magazine!

Further details:
subscription@new.org.pl
www.neweasterneurope.eu

KOLEGIUM EUROPY
WSCHODNIEJ
Fundacja
The New Europe Foundation

New Eastern Europe

Візовий бар'єр євроінтеграції

► **Реальна євроінтеграція передбачає в першу чергу об'єднання на базі цінностей і лише потім – об'єднання ринків.**

Цього елементарного розуміння, схоже, бракує теперішньому керівництву української держави. Але не тільки. Адже цінності, про які йде мова, засвоюються і вкорінюються в суспільстві на різних його рівнях за умови тісних контактів людей по різні боки кордонів. Такі контакти в нашому випадку передбачають, передусім, взаємне відвідування українськими громадянами країн Євросоюзу і навпаки.

З боку України перший крок у цьому напрямку давно було зроблено. Починаючи з травня 2005 року, громадяни країн Євросоюзу звільнені від оформлення віз для в'їзду в Україну на період до 90 днів. Взаємності з боку ЄС Україна не дочекалася і, схоже, дочекається ще не скоро. Сьогодні отримання шенгенських віз залишається для громадян України дуже ускладненим і коштує чималих грошей.

До того ж, враховуючи низький за європейськими мірками матеріальний рівень переважної більшості українців, поїздки в країни ЄС залишаються доступними лише вузькому колу бізнесменів, службовців і політиків, а також широкому колу заробітчан. Дорожнеча подорожей зумовлена і браком в Україні конкуруючих дешевих авіаліній (єдина low-cost авіакомпанія – Wizz Air Україна – через брак конкурентів давно вже перестала бути дешевою).

Технічні вимоги виконано, але залишилися проблеми з цінностями

Таким чином, переважна більшість українців зовсім не буває за кордоном, не має стимулу вчити іноземні мови, не читає європейську пресу, не дивиться й не слухає теле- і радіопрограми європейських країн. А читає пресу і дивиться телеканали російські, які несуть зовсім не європейські цінності. Натомість, вони несуть більш чи менш приховану антиєвропейську пропаганду. Цікаво те, що в Україні можна навіть наткнутися на антиєвропейські програми, що

готуються за гроші Брюсселя. Та повернімося до проблеми віз.

Останні події в Україні поставили під сумнів не лише укладання і ратифікацію угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, але й процес лібералізації візового режиму. Схоже, що скасування шенгенських віз для українців знову відсувається на невизначений час.

Варто зазначити, що питання відміни шенгенських віз для українських громадян було пріоритетом для кожної владної команди, яка керувала країною з 2005 року. Останнім часом перспектива відміни віз для поїздок у країни ЄС стала виглядати цілком реальною. Українська влада виконала практично всі технічні вимоги Брюсселя. Але залишилися проблеми з цінностями: рівень демократії, права людини, верховенство права тощо.

Складається враження, що українські і європейські політики в переговорах користуються різним понятійним апаратом (а завжди ж варто починати з визначення термінів). Для європейців цінності – не порожні слова. І з дуже практичної причини: адже міграційні потоки формуються не стільки з огляду величини заробітків, як з огляду безпеки, толерантності і високих соціальних стандартів країн, які є їхньою метою.

Однак останнім часом і в Україні, і в європейських країнах з'явилося розуміння того, які кроки необхідно зробити для подальшої лібералізації, а згодом і повної відміни віз. Як пише Марта Ярошевич у своїй статті „Візовий рубікон“, на ставлення європейців до проблеми віз вплинули два чинники.

Назустріч одне одному

В 2008 році країни Західних Балкан отримали від ЄС так звані „дорожні карти“, тобто критерії, які вони мають виконати, аби очікувати від Євросоюзу відміни віз. Ці амбіційні вимоги були сформульовані у чотирьох блоках: безпека документів (включаючи біометрію), нелегальна імміграція (включаючи реадмісію), громадський порядок і безпека, внутрішні справи і основні права людини. Балканські країни змогли за досить короткий час виконати ці вимоги. І вже в листопа-

ді 2009 року були відмінені візи для громадян Македонії, Сербії і Чорногорії, а роком пізніше – Албанії, а також Боснії і Герцеговини.

Це показало, що відміна Євросоюзом віз для великої групи країн є цілком можливою і такий процес може бути повторений з іншими сусідніми країнами.

Іншим чинником став позитивний досвід України і Молдови у сфері виконання умови щодо реадмісії. Угода про реадмісію між Україною і країнами Шенгенської зони діє з 1 січня 2010 року. Ця угода повністю виконується, а число нелегальних мігрантів виявилось значно меншим від очікуваного і при цьому воно постійно зменшується.

Рік тому, в листопаді 2010 року Євросоюз надав Україні план дій, аналогічний до „дорожніх карт“, які перед тим надавалися країнам Західних Балкан. Однак у нашому випадку його виконання може зайняти кілька років. Хоча ключове значення тут матимуть технічні і процедурні питання, не варто недооцінювати політичний бік проблеми. Навіть якщо формально Україна виконає всі критерії плану дій, чисто політичні причини можуть надовго відкласти запровадження безвізового руху.

Отже, як процес євроінтеграції загалом, так і процес відміни візового режиму – це рух не в один бік. Це спільний рух Євросоюзу і України назустріч одне одному. Допоки Брюссель не буде готовий і не поставити собі за мету інтегруватися з Україною, обидва ці процеси підвисатимуть, як зіпсутий комп'ютер.

Однак внутрішні проблеми Євросоюзу зовсім не заважають Україні реформуватися і поступово досягати європейських стандартів у всіх галузях, а передусім – у царині цінностей. Бо наразі маємо лише імітації – демократії, правосуддя, свободи слова, ринкової економіки. Можемо й далі дурити себе. А можемо перемогти себе і змінитися.

Богдан Олексюк, Київ

Про національні проекти та їхні території

► Мешканцям найбільшої за територією країни Європи окремі інтелектуали періодично починають розповідати про принади маленької держави. Мріючи про Україну „як Естонію“ чи „як Словаччину“, вони небезпідставно підкреслюють, що розміри України є однією з перешкод її гіпотетичної євроінтеграції. Попри звинувачення в непатріотизмі, що лунають на їхню адресу із середовища, що мислить національний проект винятково у рамках „соборності“, мрійники про мале як спосіб досягнення великого найчастіше оголошують власну відмову від Донбасу (але, що цікаво, не Криму!) або всієї не-галицької України.

Загалом зв'язок національних проектів (а, тим більше, їхньої успішності) та території, що вважається „природною“, „етнічною“, „споконвічною“ власністю даної нації, далеко неоднозначний. Польський національний проект, принаймні до кінця Другої світової війни, не допускав навіть сумніву у „польскості“ Вільна, Львова і Гродна. Щойно визначення повоєнних кордонів у Ялті та наступні депортації за національною ознакою створили сучасну Польщу в її сучасних географічних та етнічних межах. За жорстокою іронією історії, брутальна нацистська і советська політики істотно полегшили посткомуністичну трансформацію Польщі як національної держави. Погодження з повоєнними кордонами та принципове визнання політичної і культурної суб'єктності сусідів Польщі – Білорусі, Литви і України – стало одним із найбільших досягнень і стратегічних перемог польських еліт. Цю перемогу значною мірою уможливив геній Єжи Гедройця та тривала праця його паризької „Культури“. Значною мірою завдяки інтелектуалам „Культури“ відмова Польщі від „кресів“ стала набуттям нової, сучасної, європейської польської ідентичності.

Радянська національна політика послуговувалася як інструментами гомогенізації, так і ускладненням національного складу населення певних регіонів. Повоєнна Мол-

давська РСР дістала „в подарунок“ Придністров'я, яке до війни було автономією у складі Радянської України. Дотепер російськомовне та проросійське Придністров'я є головною перешкодою для європейської інтеграції Молдови. Одразу після закінчення війни Сталін серйозно обдумував можливість приєднання Калінінградської (Кенігсберзької) області до Литовської РСР. „Вождь народів“ навіть зробив відповідну пропозицію комуністичному керівництву Литви. Уявімо собі на хвилю можливі наслідки реалізації Сталінового задуму. Понад третину населення сучасної Литви складали би росіяни (здебільшого, з військових родин), прибалтійська країна мала би подібні до українських проблеми з російським флотом тощо.

Зрештою, чи не найважчий спадок по СРСР дістала сама Росія. У Союзі росіяни фактично мали виконувати роль „державотворчої нації“ без власної національної кімнати у великій комунальній квартирі. РСФСР була радше великим коридором із доступом до всіх чотирнадцятих, хай і подеколи неоднозначно, але окреслених національних республік. З одного боку, цілий Союз нерідко ототожнювався з Росією, але з другого – у тій державі не існувало Російської Академії наук або Російської Компартії. Не випадає дивуватися, що багатьом росіянам важко прийняти кордони пострадянської Росії. Тим більше, що в Росії надалі немає власного Гедройця, який би допоміг переосмислити себе самих і повною мірою визнати суб'єктність своїх сусідів.

Водночас, у колах російських лібералів можна зустріти думку про те, що демократизація Росії неминуче означатиме посилення сепаратизму різних національних автономних утворень, але втрату Чечні чи інших регіонів росіянам варто сприймати не як втрату, але як набуття – набуття власної національної держави! Маємо ще один приклад, коли відмова від певної території виступає запорукою, а не запереченням реалізації національного проекту.

Навіщо всі ці приклади? Аби показати неочевидність зв'язку між нацією- та державотворенням і територією. У певних, завжди специфічних історичних ситуаціях, здатність до відмови від певних територій стає ознакою не слабкості чи національної зради, а розважливості, прагматизму і націоналізму! Отже, ця тема заслуговує серйозної дискусії. Але все сказане аж ніяк не означає, що я підтримую вислови Юрія Андруховича чи Василя Шкляра про доречність відокремлення Донбасу. По-перше, ці виступи видаються мені емоційними проявами розпачу, а не розважливості, спокійної рефлексії (як це було у Гедройця чи російського політолога Дмитрія Фурмана). По-друге, мені видається, що кожна зміна кордонів сучасної України можлива у наявних внутрішніх та геополітичних умовах тільки насильницьким шляхом. Адже в Україні неможливо провести чітку межу ані між „двома Українами“, ані навіть між „Донбасом і рештою“. На відміну від Бельгії чи Швейцарії, на приклади яких у нас так часто покликаються, в Україні немає чітких кордонів між мовними групами. Не кажучи вже про те, що мовні поділи в Україні не покриваються з поділами політичними та світоглядними. Усвідомлення цього накладає на політиків, письменників, журналістів, істориків, на кожного із нас велику відповідальність за все сказане і написане. І саме відповідальності (яка мала би бути вірною супутницею інтелектуальної сміливості) чи не найбільше бракує в українських дискусіях про ідентичність.

Андрій Портнов, Київ

Сергій Пантюк:

„В мене є голова і друзі – дві категорії, які допомагають“

» Сергій Пантюк цікавий з багатьох аспектів. По-перше, він лауреат міжнародного літературного конкурсу „Гранослов“, Всеукраїнського мистецького фестивалю „Лір“ і дипломант Всеукраїнського конкурсу малої прози „Що записано в книгу життя“. Далі – засновник всеукраїнського фестивалю поезії та авторської пісні „Під знаком Водолія“ (1996 р., з 2008 р. – „Сліва-фест“). Автор численних збірок поезій, зокрема „Таїнство причастя“, „Тінь Аріяни“, „Босяцький калфа“, „Смак Бога“. 2007 року вийшов роман „Сім днів і вузол смерті“, а через два роки книжка малої прози „Як зав'язати з бухлом і курінням“. Упорядник антології „Аморалка“. Крім усього, Сергій Пантюк займається видавничою діяльністю.

Коли слухаєш авторські читання Сергія Пантюка, то думаєш, що дядько міг би співати важкий рок, або у церковному хорі. Себто лише категоричність, бо нема надвоє. Ще можна посміхатися чи голосно сміятися, бо його іронія тонка і переконлива. Плакати не доведеться ніколи. Якщо вже сльози – то ридання! Але він, як старий-добрий письменник і громадський діяч робить усе, аби причин для плачу було якнайменше. І він робить це не лише гучно, але й систематично. Дії не завершуються на окремих провокативних висловлюваннях у ЗМІ, а переходять у тенденцію.

А ще Сергій Пантюк пише для дітей, і це теж мусить щось означати.

Сергію, хочу почати нашу розмову з трохи давніших часів, а саме з 90-х років минулого століття, коли відбувалося ваше входження в літературу, і це відбувалося у Чернівцях.

Чернівці 90-х – це кілька невеличких етапів. Я туди переїхав саме 1990 року. Спочатку працював у школі, а потім перевівся у газету „Молодий буковинець“. Я туди дописував, іще працюючи в школі, і мене запросили коректором. А тоді відбувся карколомний кар'єрний ріст: через два місяці став кореспондентом, а ще за короткий час – відповідальним секретарем. З другого боку, закономірність була в тому, що я знав цю роботу. Тоді газета розмічалася спеціальною лінійкою – рядкоміром, адже ще не було комп'ютерів. А коли я ще вчився в інституті, то був редактором студентської газети і знав, як працювати з розміщенням матеріалів. Так сталося, що попередньому відповідальному секретареві запропонували роботу в облраді, і виявилось, що лише я один у редакції, хто це знає.

А як відбулося знайомство із Василем Кожелянком, з яким ви приятелювали?

Я працював у „Молодому буковинці“, а Василь – у газеті „Час“. Історія нашого знайомства дуже цікава. Це був яскравий період боротьби – ще ніби й Союз, але вже... І „Молодий буковинець“ – перша газета, яка стала на демократичні позиції. Її почали цькувати, але зразу у кілька разів зріс наклад. Саме тоді Петро Кобевко відновив газету „Час“, і це була своєрідна дружба за умови конкуренції. „Молодий буковинець“ спирався на поміркованішу позицію, але не в плані ідеї, а в плані викладу, тобто не опускався до лайок. А „Час“ був прямим. Вони оперували термінологією на кшталт „комуністичні негідники“ і так далі. Комусь подобалося одне, комусь інше, але, як правило, люди передплачували ці обидві газети. Вони одна одну в чомусь доповнювали.

Так от, тоді часто були демонстрації і треба було на них якось виступати. Через те я часом писав не те що на злобу дня, а швидше на відчуттях суспільного зрушення якісь тексти, які можна було би назвати громадянською лірикою. Воно на мітингах зачитувалося, дуже класно з'їдалося, і це було красиво. Коли назбиралася ціла добірка, – а „Час“ інколи друкував

такі речі, – я подумав, що, може, їм це знадобиться, і заніс до них у редакцію. З головним редактором Кобевком тоді я вже був знайомий, але він казав, що на цьому не розуміється: „От є тут Кожелянко, йди до нього“. Я зайшов до Василя, познайомився, показав вірші, а він каже, що це фігня, мовляв, викинь. Я виправдовуюся, що власне хотів ці тексти вам запропонувати, бо це у вас концептуально. „Та ні, то фігня, – каже, – ми будемо від цього відмовлятися, а якщо в тебе є нормальні вірші, то давай“. Я показав „нормальні“, і так ми почали спілкуватися. Потім він дав свої тексти почитати, мовляв, зрозумієш, в якому напрямку я працюю. І так зав'язалися наші приятельські стосунки.

Знаю, є цікава історія про те, як Василь Кожелянко повертався з нагородження конкурсу „Гранослов“ і роздавав свої щойно видані збірки. Чи можете про це детальніше оповісти?

Це був 1994 рік. Я отримав премію, а Василеві, як переможцю попереднього року, видали книжку. Моя премія була велика – 200 доларів. Ми тоді тиждень гуляли в Києві.

Нас поселили навпроти Спілки, то був готель Кабміну і в нас була величезна-величезна кімната, ліжка десь там, як у полі стояли. Ми запрошували в гості багато людей і, зрозуміло, пиячили. На час, коли прочухалися, я знайшов під попілничкою 40 доларів із двохсот преміальних, а Василевих книжок було менше половини. Вирішили їхати додому, та до Чернівців квитків не було, взяли до Кам'янця-Подільського. Але ж як назад їхати? Нас прийшли проводити, пили на пероні, пили і в поїзді, почали пригощати за книжку, і він оце ходив і роздавав. А як приїхали в Кам'янець, то пішли до моєї матері, там ще добавили, і потім автобусом поїхали на Чернівці. А в автобусі Кожелянко практично всім подарував книжку. Додому довели від сили десять книжок, які я сховав, бо, кажу, що ж ти людям покажеш, як приїдеш?

Чернівці, справді, тоді були дуже яскраві. А потім уже останній етап: з'явилися Тарас Григорчук, Роман Жайів, Інга Кейван, Світлана Кирилук, Лариса Бережан... Видали посмертно книжку Вадика Ковалю „Закоханий падре“. Потім заснували відкритий конкурс ім. Вадима

Ковалю, який і нині дуже добре функціонує.

У Чернівцях я прожив дванадцять років. Страшенно багато всього відбулося. А потім уже почав по-троху займатися політтехнологією. Зробив успішні вибори у Хмельницькому, були всякі історії, мені були винні гроші, а розрахувалися квартирою, то вже поїхав у Хмельницький.

А як вийшло, що ви зараз мешкаєте у Києві?

Весь цей час відбувався якийсь культуртрегерський процес, і я був його учасником. Щороку проводив „Сліва-фест“, брав участь як співорганізатор і член журі фестивалю авторської пісні „Срібна підкова“, завжди був у журі „Молодого вина“. Тобто постійно курсував і це вже було не дуже зручно. Виходило, що в Києві буваю частіше, аніж будь-де. Але переїзд стався не через творчу, а через громадську діяльність. Коли почалася акція „Україна без Кучми“, я одразу підтримав її у Чернівцях. Згодом підтримував контакти з Олесем Донієм, Євгеном Золотарьовим, іншими яскравими молодими громадськими активістами, тож коли вже в 2004 році почала організовуватися „Пора“, я активно включився в цей процес і почали готувати революцію, у якій довелося взяти функціональну участь, займатися переміщенням, логістикою, відправкою втомлених і доставкою свіжих людей, і додому я вже фактично не повертався.

Не так давно у вас вийшла книжка дитячої поезії „Неслухняники“. Діти надихають лише на дитячу поезію, чи, можливо, на якісь такі ідеї, що в інших формах виливаються?

Справа в тому, що дитяча книжка – це певний підсумок і свого дитинства, і моїх синів, Яромирчика і Богодарчика. Вона ніби зібрала все недовомлене, і я кажу, що це моя найкраща книжка, тому що не кожен письменник може стати письменником для дітей. Треба щось мати таке, щоб діти тобі повірили. Тобто я зрозумів, що можна писати примітивні тексти, стилізовані під „діточки-квіточки“ і „річечки-стрічечки“, але діти не будуть то сприймати. А мої тексти сприймають, тому що я їх перевіряв на малому, він своєрідний співавтор. І коли виступаю у школах з дитячими віршами, діти зразу розуміють, що це

їхнє. Вони так бачать світ. І я радію, що це мені вдалося, бо книжка продається і її додруковують.

А той же мій Яромир починає придумувати геть не діточі образи. Йому задали вивчити прозовий уривок, а він хотів вірш. Десь була година дев'ятого вечора, він просунув фіранку і придумав: „Місяць, наче човник плаває по небі. Зірненьки, як рибки, плавають в воді. А вікна будинків, як маяки для човника-місяця“. Після цього я задумався, мама записала, потім я в ЖЖ повісив. Народ пише, що прикольно. Тобто це споглядальне і одразу відтворювальне. Як шаман первісний.

Сергію, ви пишете у різних жанрах, чи не шкодить одне іншому? І чи має письменник писати багато? Чи має писати мало?

Я б не сказав, що пишу багато. Є люди, які пишуть щодня. Справа в тому, що по-перше, будь-яка писанина, вираження себе в письмі – це все-таки вираження. Є поети, які не можуть в прозі зв'язати двох слів. Вони починають писати, і це або та сама поезія, тільки записана неримованим рядком, або якісь безпорадні штуки... Є прозаїки, які вірша не можуть написати. Таких дуже багато. І є люди, яким байдуже, що писати.

Колись я писав драматичні етюдики, хоча реальної п'єси не написав жодної. Однак маю до цього інтерес, але вважаю, що ще до цього не доріс. А проза і поезія – це зовсім різні речі. Проза – постійна робота, а поезія – річ настрєова, вона вибухає вряди-годи. Тобто я взагалі не уявляю собі, як поет може сісти і писати вірші. Це для мене нонсенс, я свято переконаний, що поезія – це якась матеріалізація світової енергетики. Чи це вона спочатку від тебе вийшла в світ, а потім повертається, чи це тобі її надиктовано, тут ми не можемо сказати нічого конкретного, бо не вивчаємо цей напрям. Ми пішли в іншому керунку – людство почало вивчати атомну і нейтронну – цю руйнівну – енергію, а будівничу воно чомусь не вивчає. Тому тут я не відчуваю жодного дискомфорту. Ти ходиш, живеш, працюєш – а тут раз, і тобі зайшло. А проза – вона складається. Тобто, якщо вірш – це модуляція мікросвіту, то проза – модель великого світу. Це вже якесь місце, де розгорта-

ється сюжет, це різні люди, душі, характери... Тоді ти прагнеш щось сконструювати, а потім доходиш до якогось місця, і далі вже не ти пишеш, а воно пише.

Розкажіть трохи про новий роман.

Його назва „Війна і ми“, ніби й іронічна, але роман серйозний. Я його планував закінчити останнім. Набиралася така купа матеріалів, які треба було фізично моделювати, складати, виструнчувати. А потім просто десь о третій ночі я прокинувся від того, що побачив його від першого до останнього слова. І зразу встав, і почав писати, бо зрозумів, чого мені не вистачало в цьому масиві. Це не був роман, це просто були якісь напрацювання, сировина, з якої мені треба повиймати потрібні штуки. Я хотів виписати свій мілітарний досвід, а насправді виходили нікому не цікаві „путевіє записки“. Роман – це інше, і воно просто вилилось. Я мовби клав цеглини, вставляв зв'язочки, а зайве відкладав, воно піде в інші романи під іншим соусом. У мене було понад двісті сторінок цих мілітарних штук, союська армія як така, а потім раз – і склалося. Якщо попередній роман досі правлю, то в цьому, прочитавши через місяць, аж одне слово поправив. Він із епопеї перетворився у викрик, вибух. Із понад двохсот сторінок вийшло сто. Коли я спробував абстрагуватися і прочитати неупереджено, то вийшло, що цей текст просто тече, і я розумію, що все вийшло саме так, як я підсвідомо хотів. Це той момент, коли читача сприймаєш не те що байдуже, а так – ось твір і нехай читає! Я сказав те, що хотів сказати. А як сприйме це споживач, реципієнт – вже його питання.

Ще, мабуть, запитаю про вашу громадську діяльність: чи потрібна вона письменникові? Чи потрібна вона будь-якій людині? Чи це залежить конкретно від вашого характеру?

Можна по-різному сказати. Можна патетично, як Маланюк: „Як в нації нема вождя, тоді вожді її – поети“.

Чи це вам просто подобається? Якщо-ж мірою розважа...

Мені, напевно, подобалось би сидіти в себе в хаті за комп'ютером, заробляючи письменницькою працею, насолоджуючись творчістю, дітками, дружиною, влітку жити в селі, і це, напевно, мені би по-

добалося більше, не знаючи про існування президентів, прем'єрів та іншої шелупоні. Як кожній нормальній людині, мені це нецікаво. Нормальна людина потребує якогось елементарного побутового комфорту. Я належу до тих людей, які, як мінімум, двічі в житті були мільйонерами, і все це як прийшло, так і пішло. Тобто в мене немає оцих комплексів „стяжательства“, бажань „пароходо-заводов“. Мені треба те необхідне, щоби вистачало мені, а це дуже мало, і те, щоб вистачало родині, щоб діти були, як то кажуть, не гірші, як людські. В цьому розумінні я такий селяк. Але свідомий, що для того, аби кожна людина реалізовувала таку мрію, що є в мене, най почне з себе. Тобто побудує країну, в якій було б жити комфортно. І тут я чітко розмежовую поняття політичні і громадські. Тобто розумію, що, працюючи в громадському секторі і перебуваючи на вістрі цих подій, свідомо чи несвідомо працюю на якихось негідників-політиків. От я роблю якусь акцію, кажуть: це тобі Юлька дала гроші; роблю іншу – це тобі Янукович дав гроші. А в мене є своє бачення, і я його дотримуюсь, і мені ніхто не дає грошей. Саме в цьому великий кайф. Просто в мене є голова і друзі – дві категорії, які допомагають за 300–400 гривень, зекономлених з бухгалтерії, зробити акцію всеукраїнського рівня.

Апелюючи до людей, я завжди кажу, що кожна людина, якщо вона хоче змінити щось, має запам'ятати: по-перше, ніхто, крім тебе, цього не зробить, тільки ти, тому почни з себе, стань активним; по-друге, не бійся, жоден із цих політиків не вартий не те що поваги, вони не варті навіть, як казала моя прабабця, царство їй небесне, гімна посолити, настільки вони мізерні і лише, в силу наших ментальних особливостей, вони там; по-третє, не довіряй їм, а довіряй своєму ближньому, якщо простягнути руки один до одного, тоді ми стаємо великим муром і нас не проб'єш. Якщо ми й далі зводимо мури між собою, то так ніколи добре жити не будемо. Це ті три пункти, які я прагну проповідувати і своїм прикладом показувати, що треба так робити.

Сергій Пантук

Уривок з роману „ВІЙНА І МИ“

» Ще одна лафа для солдата совєтської армії — це відрядження. Їздимо ми з певною періодичністю, поняття зеленого не маємо, що то за важливі речі чи папери везуть наші офіцери, яких ми супроводжуємо, але в наших купе цивільних пасажирів не буває, по вагонах нам шастати категорично заборонено, хіба що по чай до провідника сходити можна та до туалету, де треба встигнути не лише нагальні справи вирішити, а й нікотину похапцем наковтатися, бо „курить будете, ко́гда приедем“, як правило, каже офіцер. Вогнепальної зброї нам „не положено“, маємо лише причеплені до пасків ножі-багнети, які — і це всі розуміють — у критичну хвилину допоможуть, як мертвому компрес. Пістолет із двома повними магазинами неодмінно має бути в офіцера, а звідси виникає інше запитання — навіщо тоді потрібні ми? Словом, совєтская армія.

Цього разу ми їдемо до Тбілісі, зовсім недалеко, тому можна спокійно подримати на своїй полиці. Але це не так просто, адже організм звик до постійних навантажень, він би мав зараз сходити потом на плацу чи в спорткомплексі, паритися в караулі або в наряді, а йому раптом кажуть: „Спи!“.

Ми знову — збірна солянка, жодної логіки у формуванні групи для відрядження також знайти неможливо. „Майстер спорту“ з метання гранати Сергій Ушаков із першої роти, сержант Алексюніс із другої, довгий, мов щогла, боксер, імені його чомусь ніхто не знає, зате всім подобаються прізвиська — легальне Жальгіріс та поза очі — Гуй, бо саме так він вимовляв це поширене в чоловічому товаристві слово; третій я. Наш ситуативний командир — капітан Сафронов, його вухо і плече давно загоїлися, він справді добра людина, хоч і мовчазний, дозволяє курити в купе, але лише у вікно і з другої полиці. Мета поїздки, зрозуміло, нам невідома, вся наша служба — суцільні таємниці, але велика істина в тому, що коли менше знаєш, краще спиш. Капітан завважив лише, що пробудемо ми у Тбілісі не менше тижня, тому настрій у всіх ліричний — так довго бити байдки за час служби жодного разу не доводилося.

Одразу ж після прибуття нас поселили в невеликому військовому готелі, усіх в одну кімнату. Капітан Сафронов, звелівши нам відпочивати, кудись пішов, а увечері повернувся разом із рудим і веснянкуватим майором. Як ми згодом дізналися, це був давній приятель Сафронова, ще з військового училища. У майора з собою виявилася сумка, повна пляшок із різними грузинськими винами домашнього виробництва. Найбільше нас здивувало зелене тархунне вино, бо до цього всі вважали, що „Тархун“ — це класний безалкогольний напій, значно смачніший за „Буратіно“, „Байкал“ і „Крем-соду“. Офіцери, попри те, що самі глушили вино повними „тесаними“ готельними склянками, нас призначили на роль дрібних дегустаторів і наливали грамів по п'ятдесят кожного сорту вина на трьох. Нас образила така неповага, тож ми, пошепотівшись, вирішили лягати спати і почали демонстративно розстеляти ліжка. „Ложіться, ложіться, синкі, поспіте нормально, завтра вас к здешней часті прикомандірують“, — підвівся з-за столу капітан Сафронов.

„Здешня часть“ виявилася банальним автомобільним

батальйоном, де величезний автопарк, поділений на відкриті бокси та стандартні гаражі, стара триповерхова казарма і купа худючих солдатів-чорнопогонників у засмальцьованих військових робах. Чому нас „прикомандірували“ саме сюди, незрозуміло, але армія є армія, у голос повторив мої недавні думки Серьога Ушаков, думати про щось та шукати пояснень тут шкідливо, а іноді й небезпечно. Основною ж незручністю було те, що кожного з нас трьох поселили на іншому поверсі — в кубриках різних взводів.

Наступного дня мала бути неділя, тож капітан Сафронов сказав, що побачимось аж у понеділок. Ми цілий вихідний протинялися по території частини, в якій до нас нікому не було діла. Подивилися на нелегке життя автомобілістів, поспілкувалися з окремими з них, розпитали про їхні справи, розповіли про себе. Решту часу просто пробайдкували. Офіцерів ми майже не бачили, лише кількох на території автопарку, тому й почувалися вільно. Після вечері посідали собі на траву неподалік від прилеглого до казарми спортивного майданчика. Жальгіріс дістав цигарки, пригостив мене, а Ушаков, який не курив, розтягнувся на весь свій гігантський зріст і, стуливши повіки, взявся медитувати.

„Альо, гараж, командіровочніє!“ — ми повернули голови на голос і побачили неподалік непоказного солдатика. „Вахід сказав, нехуй здесь валяцца, слишали? — він помітно хвилювався, але намагався поводитися нахабно, щоб приховати це. — У нас здесь нікто не валяецца. Особенно салагі!“ „Ні гуй себе! Он сказав „салагі!“ — Жальгіріс аж підстрибнув сидючи. Потім, мов удав, витягнув шию в бік миршавого: „Слиш, ти, отлинь отсюда, пока живой. Во дайот! Заслуженных черпаков назвал салагами!“ „Так сказав Вахід, у нас снім не спорят!“ — солдатик про всяк випадок відступив на два кроки. Мене така поведінка просто розсмішила. Чувак збагнув, що опинився між двох вогнів, але не може в'їхати, де ж більша небезпека. „А хто такой етот ваш Вахід?“ — запитав я, заливши обличчя усмішкою, що мало означати цілком позитивні наміри. Та солдатик мене зрозумів не так. „Вахід всех вас поставіт на колєні і обосцит!“ — викрикнув він і відзадкував ще далі. Мене це ще більше розсмішило. „Передай своєму Вахіду, еслі у него такіє шестьоркі, как ти, то хуй ему за воротнік, штоби шею не натірало! — зареготав я, зробивши вигляд, що підводжусь на ноги. — А тепєрь згінь отсюда! Резко! Сім секунд — і тебе всі шукають!“.

До відбою ми потеревенили про все на світі, але про цей невеличкий конфлікт більше жодного разу не згадали. Після вечірньої перевірки я попрямував до свого тимчасового куточка в загальному помешканні. Після потяга й готелю спати не хотілося, тож я, знявши кітель і стягнувши чоботи, просто приліг на застелене ліжко. Це вже була третя казарма за рік і два місяці моєї служби, але всі вони були мов з інкубатора і навіть пахли однаково — їдкою мастикою для підлоги, брудними онучами і спермою — примусово позбавлені жіночого товариства, доблесні совєтські солдати масово були змушені мастурбувати перед сном...

Я почув поруч кроки і повернувся у той бік. Біла ліжка стояв знайомий мені миршавий солдат, але вже без

» маски зухвалості на обличчі. „Вахід пригласає тебе поговорити, – він усміхнувся. – Не переживай, он сказав, що раговор буде мірним!“.

У мені ворухнувся сумнів, але, увімкнувши здоровий глузд, я зрозумів, що опинився в неоднозначному становищі. Мене запрошують цілком коректно, а отже, невмотивована відмова з його боку буде сприйматись або як боягузтво, або як хамство. Вірити в такій ситуації нікому не можна, але й жодної вагомої причини для уникнення розмови немає. Я повільно взувся в чоботи, одягнув китель, підперезався паском і рушив слідом за солдатом.

Це була звичайна „сушилка“, хоча, порівняно з аналогічним приміщенням у нашій роті, значно просторіша, а крім трьох рядів труб, на яких розвішували одяг і онучі, тут знайшлася ще й стаціонарна грубка. На повну потужність „сушилка“ працювала лише взимку, тож тепер солдати затагли туди невеликого столика, кілька стільців, навіть м'яке крісло і, як було видно, використовували приміщення для своїх вечірніх посиденьок.

Саме в кріслі, в оточенні п'яти чи шести солдатів, і сидів той, хто запросив мене для мирної розмови – товстун коротун типової кавказької зовнішності, помітно старший за однокашників. Його чи то масні, чи то вологі губи ніби й усміхалися, але очі залишалися неприємно колючими. Він запропонував мені присісти біля столика і пригоститися. На столику я завважив згорнуті рурочками лаваші, сир, копчену рибу і холодні котлети, які, згодом з'ясувалося, були спечені з баранини, тому й неприємно прилипали до зубів.

За час нашого спілкування я дізнався, що його звуть Вахід Нажміддінов, що він аварець, що служить після закінчення якогось дуже поважного інституту, а на дембель йому іти за найближчим указом. Липко усміхаючись, він раптом запрезентував історію, що коли перед призовом до армії він працював у відділі кадрів і відповідав за розподіл молодих фахівців, користуючись цим, „єбал руські тьолок прямо у себе в кабінеті“ – тих, які просили не відсилати їх у глухі поселення. Відповідно, і я розповів про себе та свою службу, але в загальних рисах, пам'ятаючи настанову нашого командира, що „воєнськслужачіє спецподразделеній о своєї службе лішнево не болтають“. Вахід мене вислухав, криво усміхаючись, а потім раптом запитав, навіщо я його обляяв, ще й через іншу людину, чим удруге поставив мене в кепське становище.

Мабуть, я справді не мав би лаятися на адресу людини, якої не знаю, а лише обмежитися відповідною реакцією на дії його нарваного посланця. Але ж і той наїхав не від свого імені й поведився зухвало, відчувачи себе „прикритим“. Тож я обережно сказав Вахидові, що, напевне, він теж не висловлювався так різко в наш бік, як це переказав його солдатик, і якщо він це підтвердить, то я готовий попросити пробачення, після чого можна було б вважати конфлікт залагодженим. „Я подумаю над етим! – Вахід підвівся, але одразу ж знову сів і обвів усіх важким поглядом. – Наверное, пора ітти спати!“. Оскільки руки він мені не подав, я теж лише кивнув і рушив до дверей. Цієї ж миті у мене в мозку щось зблиснуло, вибухнуло, здригнулося і сутність моя провалилася в темну безодню...

Справжня галицька пані

„Якщо І.Т. руш пробив нашому мистецтву вікно до Європи, то Олена Кульчицька відчинила йому двері навстіж... розкрила обрії у галицькому новітньому мистецтві і поклала підвалини під його розріст в усіх можливих і практикованих в Європі формах“.

М. Драган про свої
враження від виставки
О. Кульчицької у Львові, 1943 р.
(З книжки О. Роготченка
„Соціалістичний реалізм
і тоталітаризм“, с. 520)

» Народжена в 1877 році у родині судового радника, багатогранна у житті та мистецтві художниця Олена Кульчицька змалечку кохалась у красі природи й народного побуту. Значну роль у виборі професії відіграв батько, який сам цікавився живописом та фотографією, приносив додому квіти і займався освітою своїх дітей. Матір же прищепила дочкам елегантний смак – будучи чудовою кравчиною, навчила їх вишукано вдягатись, маючи навіть обмежені кошти. У творчості художниці міцно переплутуться ці дві лінії – зацікавлення у довколишньому, природі, культурі та історії українського народу, і, разом із тим, увага до приватної сфери – національного орнаменту, костюму, меблів, архітектури. Сама художниця до кінця життя (у радянському Львові 1967 року) залишилась справжньою пані, стрункою, в елегантних костюмах, які вражали увагу колег та студентів. На численних портретах та замальовках її авторства – така ж витончена старша сестра Ольга, вірна товаришка по праці, з якою разом учились мистецтву (котра згодом стала майстринею декоративних промислів і навчала дівчаток рукоділля). Молодша ж Олена розвивалась як професійна художниця, закінчила 1907-го Академію мистецтв у Відні й потім близько тридцяти років викладала малювання у школах Перемишля (1909–1938).

Хоч це й було важко, жінки жили з власної праці – через необхідність багато викладати мисткиня звертається до графіки, адже малювати могла лишень на вихідних – за цей час олійні фарби висихали (до живопису повертається на вакаціях, під час мандрівок у Карпатах). Багато працює у співпраці з сестрою, розробляючи орнаменти для вишивки, килимів (яких створили близько 80), і навіть проектує меблі у стилі гуцульської сецесії, які зараз можна бачити в музеї Олени Кульчицької у Львові. Ця квартира-музей, у якій жила та працювала художниця з кінця 1940-х років (в цей час вона викладала графіку в Українському поліграфічному інституті), досі зберігає флер тонкого мистецького смаку. Численні фото та живописні портрети сестер і матері, оригінальні авторські деталі інтер'єру нагадують творчість американської імпресіоністки Мері Кассат, яка зображала приватну сферу як своєрідне жіноче царство, наповнене тепер уже втраченими значеннями та ритуалами.

Сьогодні ми знаємо та цінуємо Олену Кульчицьку насамперед як майстриню графіки (хоча її ранні живописні роботи, створені під впливом імпресіонізму, також чудові). Працьовита художниця (у спогадах вона навіть шкодуватиме, що, вкладаючи всю енергію в обрану професію, ігнорувала персональні можливості, які їй свого часу щедро пропонував богемний Відень), вона створила понад 4000 графічних робіт, а загалом у фондах художньо-меморіального музею – близько 8000 експонатів. Перше, що привернуло мою увагу в музейній експозиції, у передпокої – невеличкі дитячі книжечки, видані з ініціативи відомого галицького освітнього і громадського діяча Антона Крушельницького, та різноманітні інші роботи для найменшої аудиторії*. Окрім цього – чарівні дерев'яні церкви Галичини, замальовки з народного побуту (Різдво, Великдень) і ніжні, тонко нюансовані стани природи.

Драматичних тем у творчості Кульчицької також більш ніж досить – разом із сестрою й матір'ю пережила лихоліття та переслідування під час Першої світової війни. Ці враження авторка передає в офортах, що зображають українських січових стрільців (цикл „УСС 1914–1915“, „Стрілецька кров“),

безглуздя, жорстокість, руйнування та страждання, спричинені війною („Іде смута...“, „На могилі“), особливу ж увагу сучасників викликав аркуш „По війні. Березовий хрест“, на якому з хреста на могилі виростають гілочки навесні, як символ надії та нового життя.

Сам жанр – графіка – підштовхував художницю працювати в галузі книговидавництва. Кульчицька створила чимало еклібрисів, ілюстрацій до новели Василя Стефаника „Дорога“ (1917), творів Івана Франка – „Лис Микита“ (1922) та поеми „Мойсей“ (1939), також оформила „Українську демонологію“ Володимира Гнатюка та „Тіні забутих предків“ Михайла Коцюбинського. Один із циклів, що демонструє знання та любов до української культури – портрети видатних письменників та письменниць (Григорія Сковороди, Григорія Квітки-Основ'яненка, Івана Котляревського, Михайла Коцюбинського, Лесі Українки, Івана Франка, Тараса Шевченка), супроводжені цитатами з їхньої творчості, які сама художниця обирала як квінтесенцію здобутків обраних постатей.

Інше тривале захоплення – народний побут – спонукало працювати з етнографічним матеріалом. З ініціативи Кульчицької в Перемишлі був організований музей української старовини, згодом вона створила великі акварельний та графічний цикли з замальовками народного одягу західних областей України (видані у 1959 році окремим альбомом).

У радянські часи ставлення до Кульчицької було двоєке – з одного боку, була університетською професоркою та отримала звання народної художниці, з другого – не творила ідеологічних агіток. Свої „підозрілі“ твори на релігійну чи стрілецьку тематику ховала і не змогла виставити у 1964 році, на величезній авторській виставці (роботи з якої, усю свою творчу спадщину, заповіла Національному художньому музею у Львові). У 1967 році, напередодні смерті, отримала державну Шевченківську премію – як гідне визнання своєї майже 90-річної плідної праці.

Тамара Злобіна, Бухарест

Фото: Ірина Вигірчук

Без поняття

» Так буває, коли стикаєшся з чимось, може, й очевидним, – але ти жив собі спокійно і думав про щось інше, а про це просто чомусь не думав, – аж тут раптом зіткнувся з цим і переживаєш маленький шок...

Цими днями я його пережив у зв'язку з тим, що – виявляється – в нашому літературознавстві банально не існує притомного визначення й усталеного розуміння поняття „дитяча література“!

А почалася для мене ця історія з того, що я цілком випадково дізнався з інтернету про вихід у київському видавництві „Академія“ фундаментальної – на 800 сторінок – хрестоматії „Українська література для дітей“ в упорядкуванні к.філол.н. О.О.Гарачковської. І про те, що до цієї хрестоматії включено кілька моїх текстів.

Звісно, я був по-доброму здивований – адже перша моя книжка для дітей вийшла у 2007 році; й коли за якихось 5 років раптом потрапляєш до хрестоматії, то це хоч і своєрідне – але визнання!

Я зателефонував до „Академії“ – і Василь Теремко (на відміну,

до речі, від деяких інших наших видавців хрестоматій, які чомусь реагують неадекватно, зустрівшись із „живим автором“) люб'язно передав мені книжку.

А вже вдома, гортаючи її, я й пережив отой шок. Ні, не через свої тексти – навпаки, мені страшенно приємно було опинитися в одній компанії з майстрами дитячого письма, яких люблю і творами яких досі зачитуюся. Але сама її структура і добір значної частини текстів мене, м'яко кажучи, вкрай здивували.

Тому що „Хрестоматія української літератури для дітей“ починається з... „Енеїди“ Котляревського, далі йдуть хрестоматійні байки Гулака-Артемовського, тексти О.Духновича, Шашкевича, Амвросія Метлинського... Знаходжу тут хрестоматійний, але геть не дитячий текст „Народе без пуття, без чести, без поваги...“ Пантелеймона Куліша, і „Миколу Джерю“ старого Нечуя, і навіть „Ще не вмерла Україна“ Чубинського – хоча це все ще нібито Державний гімн; я не чув, щоб Партія регіонів устигла спеціальним законом перевести його

в статус дитячої літератури... Ага, і Стефаникова „Новина“ є дитячою літературою – певно, через те, що там топлять дитину...

Звісно, я кинувся в інтернет і в бібліотеку. Знайшов автореферат дисертації О.О.Гарачковської – і переконався, що вона справді цікавий, талановитий науковець, а не „липовий“ к.філол.н., яких останнім часом у нас розвелось достобіса. Знайшов цілу бібліотечку виданих у різний час хрестоматій вітчизняної дитячої літератури – і в них той самий „історико-літературний“ принцип упорядкування, який у „дорослому“ літературознавстві цілком природний – але до „дитячого“, по-моєму, категорично не надається!

Бо мій сімнадцятирічний досвід батька, десятирічний – редактора дитячого видавництва і п'ятирічний – дитячого письменника підказує мені зовсім інше: дитячою літературою, або ж літературою для дітей (у нас ці терміни зазвичай вживаються як синоніми) слід вважати твори, адресатом яких відпочатково і засадничо є передовсім дитина. І ключова періодизація тут інша: не за часом написання тексту, а за віком дитини, якій цей текст адресовано. І поняття „література для дітей“ та „література про дітей“ слід розмежовувати.

Я вже не кажу про те, що неможливо не добачати різниці між дитячою літературою – і входженням дитини в широкий світ національної літератури. Саме там буде доречною, ба більше – важливою і „Новина“ з її моторошно щемкою темою „вбиваю, бо люблю“, і „Енеїда“, писана для знущальницької розваги з „малоросійської екзотики“...

Насамкінець – найдивніше. Про свої сумніви я написав на спеціалізованому інтернет-форумі дослідників дитячої літератури – і мені відповіли, що проблему розуміють. І як доказ „розуміння проблеми“ подали покликання на добрих два десятки теоретичних праць про дитячу літературу плюс на стільки ж міністерських і доволаміністерських нормативних документів. На першому з них мене замлоїло, на другому – почало крутитися в голові, а від третього – знудило...

Ото й думаю: що мені тепер з цим робити?..

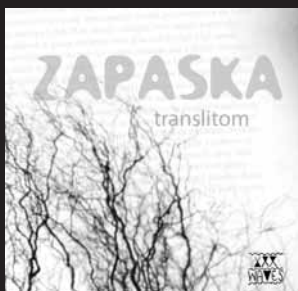
Іван Андрусак, Київ

Глобалізація і сакральність

Zapaska. „Translitom“, 2011

➤ Зовсім нещодавно вийшов у світ невеличкий EP гурту „Zapaska“, який називається „Translitom“ – і вже від самої назви з'являється думка про можливий задум глобалізації проекту. Глянеш на зміст альбому, і цей задум видається ще вірогіднішим. З шести пісень цього альбому одна записана англійською мовою („Waitress“), а ще одна – польською („Niema gyby“).

Коли пишеш про гурт, за плечима у якого тільки один диск (а це „Lanka“ 2010 року), то одразу думаєш, як би порівняти новий альбом із їхнім першим. На перший погляд, „Translitom“ у багатьох мотивах, закономірно, нагадує попередній альбом „Запаски“, але, поміркувавши, розумієш, що ні. „Translitom“ – це радше компроміс між набутим і втраченим. Набуте в цій альбомі – цілий арéal loor'ів, шумів та інших характеристик, притаманних електронній музиці. Це ми нібито вже й спостерігали у попередньому альбомі, але тут видно, що Яна Шпачинська з Павлом Нечитайлом добре попрацювали у студії звукозапису з „електронною“ складовою тутешніх пісень і зробили її на високому професійному рівні, що якнайкраще ляже на душу тим, хто любить „Запаску“ за їхні електронні експерименти. Втрачено ж у цьому альбомі акцент на вокалі, окрім пісні „Niema gyby“, де розспівний вокал Яни Шпачинської таки прозирає крізь електронний саунд більшої частини інших пісень. Тим не менш, це вже не фантастично заспівана „Колискова“ з минулорічної „Ланки“, а так – „присмачення“ альбому для нелюбителів електроніки. Такий перехід із природнішого наїву у професійне, але електронне звучання можна порівняти хіба що зі стрибком Тома Йорка з „Radiohead“ у сольні, набагато „електронніші“ альбоми.

Надзвичайно втішає композиція „Я радію сам“, яка попри головний меседж „Тільки мене / Не запросили з собою / Я радію сам“, попри, здавалося б, не надто життєрадісний текст, сяє вітальністю – через жваву музичну ілюстрацію до „Я РАДІЮ сам“. Польська композиція „Niema gyby“ повертає нас у мелодійніше звучання попереднього альбому гурту. Назагал, альбом вийшов цілком живим за настроєм, хоча й подекуди надто електризованим за звучанням. Цим компромісом між втраченим і набутим „Запаска“ вдало реалізує балансування між прихильниками як традиційної для них фолькової спрямованості, так і якісно нового звучання з професійним електронним домішком. Додавши у цей коктейль трохи іноземної мови, альбом „Translitom“ можна спокійно розпивати зацікавленим меломанам по всьому світу.

* * * * *

Ті, Хто Відають. „Мовленнек“, 2011

➤ „Ті, хто відають“ – проект, створений Аліком Мохом (Олегом Гнатівим – менеджером гурту „Перкалаба“) і Кузею (Сергієм Кузьмінським – лідером гурту „Брати Гадюкіни“). Можу здатись категоричним, але вважаю його певною революцією в українській музиці, абсолютно новим словом у ній. Річ у тім, що диск є сумішшю цілком атональної електронної музики (фактично, нагородженням електронних loor'ів) і речитативів моторошно-сакрального змісту, наговорених голосом Моха, котрий вражає всепроникністю. Це нібито своєрідне провіщення Кузі про потойбічний світ, що йому вготований, – стільки в цьому дискові аж-до-потойбічності сакрального. Сам Мох на обкладинці диску написав про „Мовленнек“ таке: „Лише тепер стало зрозуміло, що „Ті, Хто Відають“ повинні були статися. Це й називається профетизм. Відчуття передчуття. Кузя мав це. Відав. Це його назва. Тепер він угорі. Мені доведеться відповідати за „Мовленнека“ самому. Кузя, як завжди, взяв на себе більшу частину роботи. Він відповідає там – НАГОРІ. Дякую, брате. Колись порухаємося“.

Це той випадок, коли „heavy“ – не лише „metal“, адже „Мовленнек“ – це важезний електронний проект. Юліями Цезарями ви себе з ним не відчуєте – слухати його і водночас робити щось інше – неможливо. Використовувати цей диск як фон практично нереально. У нього потрібні вслухатися – ця атональна музика якось надивовижу легко вводить у сакральну суть слів. Суто за звучанням цей диск можна було б порівняти з деякими піснями польського тандему Марціна Светлицького і Богуслава Лінди.

Щоб краще розуміти, про яку сакральність текстів йдеться, ось уривок тексту з пісні „Гасити вуглі (примівка від уроків)“: „Гасити вуглі, при тім так примовляти: Господиньку і всі свьйиті Божі, станьти мені на помочи; просіт Бога за нас грішних і поможіть мині, аби се счезло, пропало йик піна на воді, йик роса на траві...“ І ця „примівка від уроків“ начитується Моховим басом під атональний набір електронних звуків. Варто сказати, що до диску належить листівка з усіма текстами – річ насправду корисна для тих, хто не зовсім знайомий з гуцульськими діалектами. Прослухавши цей диск, думається не лише про Моха і про померлого Кузю, котрий володів „профетизмом“. Думається і про нещодавно вбитого карпатського мольфара Нечая, котрий теж цілком міг би бути причетним до створення цього проекту: він також „відав“, він також володів цією такою до кісток українською магічною потужністю. Думається, що цей проект і є тією прихованою міццю України, міццю, для якої не важить економічне процвітання, яка не має геть нічого до надуманих політичних проблем, але яка цілком магічним шляхом нас тримає і веде.

* * * * *

Тарас Малкович, Київ

Стоїть гора високая...

» Одне з найкрасивіших північних місць. Або одне з найпівнічніших красивих місць України. Дістатися сюди зовсім нескладно – це трохи більше ніж 20 кілометрів на північний схід від Чернігова. Приїхати до селища Седнів варто щонайменш із трьох причин.

Перша причина – краєвиди. Історична частина Седнева розташована на доволі крутих пагорбах, і з них є на що подивитися: чарівна річка з дивакуватою назвою Снов і типовим „сіверським” виглядом, далекі ліси, поля. Саме споглядаючи ці красоти, написав у дев’ятнадцятому столітті Леонід Глібов вірш „Стоїть гора високая...”, що згодом настільки „охрестоматійнився”, аж став сприйматися як народна пісня. До сьогодні збереглась альтанка, де творив поет. А навколо – не менш привабливий парк, теж цілком здат-

ний надихати на літературні чи інші мистецькі зв’язки.

Друга причина – архітектурні пам’ятки Седнева. Вони мають одну трохи дивакувату особливість. Якщо вірити доступним краєзнавчим матеріалам про Седнів, практично всі тутешні історичні б

удівлі було зведено (або принаймні розпочато зведення) не інакше, як у сімнадцятому столітті. Така ось неочікувана солідарність. Її, в принципі, можна пояснити тим, що саме в той період Седнів був сотенним козацьким містечком, відіграв певну адміністративну і комунікаційну роль. Надалі ж він лише повільно занепадав і зменшувався, поки не втратив у двадцятому сторіччі статус міста. А в давнину тут була давньоруська фортеця Сновськ...

Чи не найефектніша пам’ятка Седнева – дерев’яна Георгіївська церква (якого століття, ви вже зна-

єте). Вона має дуже гарні пропорції, мальовниче розташування. Георгіївську церкву можна фотографувати без кінця. Ймовірно, це стало причиною того, що саме тут зняли епізоди одного з суперфільмів радянського часу – „Вій”.

Трохи ближче до центру – більш монументальний мурований бароковий храм, Благовіщенська церква (усередині навіть збереглася дешиця старих розписів). Її збудували Лизогуби. Знаменитому роду належали тутешні землі, в Лизогубів гостював і Глібов, і багато інших митців. З Лизогубами пов’язані й решта два пам’ятники. Делікатна кам’яниця над обривом із явно добудованою пізніше „фортечною” вежею. А також власне садиба, дуже помітно перероблена, частково її використовують як шкільне приміщення, але нова величезна школа вже будується неподалік.

І третьою родзинкою Седнева є скульптури. Справа в тому, що тут є своєрідна плерерна база Спільки художників. Очевидно, скульптори час від часу на тих чи інших умовах дарують селищу свої витвори. На жаль, іноді далеко не найкращі, зате численні. Можна тут зустріти і „Козацьку пісню” (вкрай „оригінальну” – козак притискає до себе голуба), і художницю Тетяну Яблонську, і, само собою, Тараса Шевченка, і магнатів-меценатів Лизогубів, і просто величезну жаску жінку з дитиною. Нещодавно дружна (переважно соцреалістично-нацреалістична) кам’яна родина поповнилась новим експонатом. Тут поставили пам’ятник поету часів „Розстріляного відродження” Аркадію Казці (обставини не дозволили йому як слід розвинути ліричний, близький до „неокласичного” напрямку, талант, а 1929-го він чи то повісився, чи був повішений у камері одеської в’язниці, куди потрапив у „справі СВУ”). Треба сказати, пам’ятник, мабуть, найвдаліший у Седневі, плюс це один із рідкісних і похвальних випадків монументального вшанування літераторів двадцятих років.

Природу, пам’ятки і скульптури Седнева можна оглянути в одноденній подорожі, а можна зробити його одним із пунктів розлогішої екскурсії Чернігівщиною. І, звісно, не забудьте отримати насолоду від цікавої, характерної саме для Сіверщини, мішанини мов і діалектів.

Олег Коцарев, Київ

Ідеальна пропорція серйозного та смішного

Олександр Бойченко. Аби книжка, Чернівці, Книги—XXI, 2011.

➤ Олександр Бойченко — фаховий філолог, колумніст, письменник, есеїст, перекладач і дуже душевна людина. Знаєте, є такі, що вміють частину своєї індивідуальності вкласти ну геть у все, що роблять? Бойченко — з таких. Його з жодним іншим не сплутати. „Аби книжка” — це своєрідні мандри дзеркальної галереєю з кількома десятками відбитків-лун голосів письменника.

В Україні давно видають публіцистику — це вже не новина. Тут варто згадати бодай „Письмо з околиці” Анатолія Дністрового, „Господні комарики” Віталія Жежери, „Форель à la нежность” Андрія Куркова, „Життя, смерть та інші неприємності” Ярослава Грицака та інші.

Якщо починати цю історію з самого початку, то буде так: жив собі Олександр Бойченко і писав він колонки до різноманітних ЗМІ. Есеїв назбиралося багато. Відтак тексти, які друкували „Молодий Буквинець”, „Пост-Поступ”, „Український журнал” і журнал „Країна”, Олександр Бойченко перебрав і впорядкував у „Аби книжку”.

Олександр Бойченку можна було би закинути бажання вдруге використати журнальні публікації, в яких таке коротке життя. Але навіть якщо захотіти — цього не вдасться зробити. Сам автор уже в анотації чесно попереджає: „Аби книжка” постала, аби було. Хоча бути, як і решта всього, не мусила (...) З поваги до читачів автор, зрозуміло, волів би обмежитися

винятково гонорарами. Але наразі аж про такі досконалі видання залишається тільки мріяти”.

Відтак маємо „Аби книжку”, що складається з чотирьох розділів удуже різних тональностях. Не дивно. Як пояснює сам Бойченко, всі представлені в книжці тексти написані не лише для різних видань, але і різними стилями. „Аби книжка” — чудовий приклад дуже авторського, дуже суб’єктивного погляду на речі. Зазвичай саме з таких особистісних міркувань згодом вдається вчитати щось цікаве про певну добу. На сторінках текстів збірки оживають герої нашого часу та війни — своїй та чужих отчеств.

Дивовижним чином Олександр Бойченку вдалося витримати майже ідеальну пропорцію серйозного та смішного. Власне причина очевидна — це гостра нещадна іронія до всіх і всього, включно з собою.

Хоча деякі моменти мене трохи „вкололи”. По-перше, писемна „перепалка” з Ярославом Грицаком на тему сепаратизму (щоправда, це таки більше скидається на обопільний філолого-історичний стьоб). По-друге, власне регулярне звернення до теми „двох Україн” (щоправда, такі речі входять уже в коло особистісних неврозів і психотравм — тому це коментувати немає сенсу).

„Аби книжка” допомагає розв’язати дуже масовий український діагноз „я не цікавлюся політикою”. Після прочитання есеїв Олександра Бойченка стає очевидно, що голову в пісок усе одно не вдасться заховати. Тобто нікому не випадає цілковито ігнорувати суспільне (політичне) тло будь-яких подій. Навіть культурних. Особливо культурних.

Найефективнішим складником терапії Бойченка, є, як на мене, називання речей своїми іменами. Тут поганий жарт із публіцистом могло би зіграти бажання всім сподобатися. „Аби книжка” цим не грішить. Думки, похвали та засудження тут звучать прямо. Не подобається — не читайте. Чи пишеш відповіді — чи в статусах соцмереж, чи в блогах на інших платформах.

„Аби книжка” Олександра Бойченка — це таке ніби змагання з вічністю.

А ще „Аби книжка” непогано підіймає настрій і змушує замислитись. Це не така вже й доступна сьогодні розвага, правда?

Ірина Славінська, Київ

Любов, піраньї та хвороба росту

Максим Кідрук. Любов і піраньї, Київ, Нора-Друк, 2011.

➤ Твори Максима Кідрука впевнено і, можна вже сказати, цілком успішно займають свою нішу в сучасному українському літпроцесі. Жанр тревелогу, або ж „мандрівних нотаток”, який успішно „відродився” в другій половині 2000-х, здобув заслужену популярність і чітке коло прихильників. Справді, читати про невігадані, а відтак удвічі захопливіші речі, цікавіше подвійно. Особливо, коли автор — одноліток, а надто — коли він із першої книги намагається донести просту істину: „Можливо все, якщо ти цього хочеш”. Будь-яка мрія є здійсненою — треба тільки докласти зусиль.

Перша книжка „Мексиканські хроніки: історія однієї Мрії” розповідала читачам про подорож до країни дитячих мрій уже дорослого автора. Друга — втілювала за інерцією ідею того, що заповітна Мрія притягує наступні, не менш яскраві. У „Подорожі на Пуп Землі” Максим Кідрук сумлінно пропрацював текст, увівши в менш динамічну, але захопливу розповідь про мандрівку до острова Пасхи, історичні й географічні екскурси для допитливих читачів. Ці своєрідні „передісторії” вмотивовували враження й роздуми автора — „за сумісництвом” і головного героя обох книжок. Зауважимо принагідно, що це — окрема риса тревелогів, яка особливо яскраво виявляється у творчості Макса Кідрука: автор і герой — нероздільні, принаймні, так вони позиціонуються і сприймаються широким загалом. Автор пише і переживає все написане особисто, на всіх презентаціях і зустрічах наголошуючи на тому, що жодна з описаних ним історій не є вигаданою. Відтак вдячна аудиторія, що складається насамперед із молоді (хоча слід визнати, що позитивне налаштування оповідача й уміння легко, розмовною мовою переповідати нехитрі пригоди привертають увагу і людей старшого віку) зачаровано і всерйоз сприймає успіхи однолітка. Нещодавно компанія вдячних читачів навіть повторила його мандрівку до Мексики, ледь не замордувавши перед тим самого автора численними консультаціями.

та анотації

Третя „мандрівна“ книжка „Любов і піраньї“ побачила світ уже після того, як вийшли друком дві художні збірки оповідань „Навіжені“ та „Навіжені-2“, що розповідали про пригоди двох друзьок-українців Макса і Їомика в Мексиці та Перу відповідно. Історії, зі слів автора, є цілком вигаданими, хоча місця подій „списані з натури“. Не всі шанувальники мандрівної прози сприйняли часами масні й брутальні дотепи двох авантюристів, але гумор американських комедій розширив лави шанувальників автора. У „Навіжених-2“ крізь мультиплікаційно жвавий сюжет пробивалися паростки психологічної спостережливості і наче б... гуманізму. Проте в „Любові й піраньях“ вони благополучно зникли, асимілювавшись зі спробами літературного реваншу й безжальних кпинів, однак – звернімося до сюжету.

Третя „мандрівна“ книжка Максима, з його слів, є „любовною історією з чоловічого погляду“. Головний герой здійснює для читачів коротенький екскурс у свій досвід особистих стосунків і врешті підводить до актуальної на той час любовної історії „...Все було чудово, мов у кіно... поки одного дня я не надумав, що настав час зробити таке чудове життя ще кращим, цебто, висловлюючись програмістськими термінами, проапгрейдити його, і... вирішив закохатися“. Однак муза на ім'я Маруська була проти мандрів і хотіла традиційного родинного щастя в кубельці з квартирою-машиною-дітьми та іншими атрибутами, цілком протилежними ідеалам вільного, як вітер, Максого життя. Ідея подорожі до Бразилії виникла цілком спонтанно після чергового „зіткнення світоглядних позицій“ між закоханими, коли Макс „зализував рани“ у товаристві вірного друга Алекса.

Згодом до їхнього товариства приєдналися юрист Ківради Лаврентій, або ж Лара, і Дімон, просто собі Дімон. Учотирьох хлопці рушили назустріч піраньям і пляжам. Тобто, збиралися вони на пляжі, а Кідрук їх вів до піраній у нетрища Пантаналу. Хлопцям вистачило рішучості до гострих вражень... аж на три дні. Але за цей період вони встигли познайомитися з гідом Айлтоном Ларою (атож, тим самим, про якого пишуть у Lonely Planet), потоваришувати з кайманом Петею, що мешкав на фазенді, де поселилися мандрівники, наводити на вечерю піраній, погодувати рештою улову крокодила в річці, побачити в природних умовах живого оцелота, капібару та інших екзотичних тварин, здійснити прогулянку Пантаналом верхи і заспівати дружним хором гімн України для новонабутих бразильських друзів.

На тому шляху їхні розійшлися: Макс рушив розглядати заповідники й водоспади, а хлопці – втішатися пляжами Наталу. Щоправда, на пляжах Санта-Катаріни він також устиг позасмагати, і навіть утратив на Жоакінья-біч-паті. Проте не буду переповідати наразі всі деталі „бразиліади“ – читач має самотійно відчутти смак мандрів.

Натомість спробую сказати кілька слів про „післясмак“, який залишається по прочитанні. Я дуже радію і вітаю життєствердний струмінь у сучасній літературі – нам бракує історій про переможців, не історичних і вигаданих, а живих і справжніх, яким можна написати листа, спитати поради і просто зазнимкуватися з ними на згядку. Інша справа, що переможцеві вдвічі складно – перемігши труднощі повсякдення, слід іще й перемогти себе, не зупинитися й не скотитися у гру з публікою, не дати обраній масці обмежити внутрішній ріст.

У „Любові й піраньях“ є всі відпрацьовані автором літературні ходи: іронія та самоіронія, вміння бачити смішну сторону в повсякденні, пізнавальні екскурси, сміливість й жива, часом аж занадто, мова, продумана структура сюжету (два „гепі-енди“ для хлопчиків і дівчаток), є деякі роздуми про мандри і стосунки. Однак усі ці прийоми та риси цілком вкладаються в уже відпрацьовану парадигму: мачо-мен, пригоди й довколишні обивателі, які не знають смаку справжнього життя. Цей рецепт іще смакує, але

Максим уже вочевидь його переріс, а через це йому важко втримати навіть ту планку, яку визначає сам для себе у передмові. Не всі імена виявляються справжніми, як було заявлено в тій же передмові, скажімо, виникають питання, в чому провинилися чи навпаки – відзначилися викладачі військової кафедри й невдала Муза-Маруська, чиї імена змінено з іронічним відтінком? І це скоріше порушує питання етичності, аніж сам факт збереження імен деяких персонажів чи опису якихось несимпатичних фізіологічних процесів. Якщо це – втілення принципу тотального стьобу, даруйте, іронії й самоіронії, то, може, варто було втілювати їх у більш відстороненому від реальних подій художньому просторі, як, наприклад, у „Навіжених“? Втім, це – право автора на особливості індивідуального стилю.

Дорого не терпить нещирості. Ти або пишеш усе геть, як є, або вигадуєш повністю – від першої до останньої літери. Тоді кредо ловця адреналіну „Це відчуття краще за секс, краще за наркотики, краще за алкоголь. Воно є кращим за найбільше, найглибше і найпалкіше переживання, що ви будь-коли спізнали“ не буде перегукуватися з іншою історією про адреналінову залежність – фільмом „Закохайся в мене, якщо насмілишся“ (у ньому хлопець і дівчина, знайомі з дитинства, будуть стосунки за принципом „А тобі слабо?“, проте, захопившись азартом і тим-таки адреналіном, ставлять на кін власне життя, поламавши мимохідь долі кількох близьких; наведена цитата дуже близька до монологу головного героя фільму). Пережите мусить пройти глибоку внутрішню переплавку, не цензуру, але прожиття і вrostання, стати справді частиною внутрішнього світу героя-автора перш ніж виллється на папір. Інакше читач отримає черговий зліпок із добре відшліфованої форми замість меча, вигартуваного у вирі пристрастей.

Максим Кідрук уже працює над новою книжкою – з його слів, це буде цілковито „вигаданий“ роман у жанрі технотрилера. Його сил і завзяття, волі до перемоги вистачить на десяток письменників, тож, маючи вже знадливі світи пригод, читач мусить дочекатися лишень побудови нової художньої парадигми.

Юлія Джуастрянська, Київ

Не життєва сила
і зацікавленість Іншим,
а слабкість і байдужість
лежать в основі
нинішньої чернівецької
толерантності. Збайдужіла
буковинська громада
поступово втрачає своє
привабливе колись
обличчя. Зслабкі, щоб
накинути свою давню
модель цілій Україні,
Чернівці самі сьогодні
політично (та вже
й культурно) дрейфують
у бік села Биково.

Олександр Бойченко

